

॥ अथ विवेकसार प्रारंभः ॥

त्रिवेकसार.

साधु बलरामदासजी स्व.

महाराज श्रीनगवत्प्रसादजीनी आज्ञाधि सा० बलरामजी की० कुयेरदासे छपावी प्रसिद्ध करवो.

बइमां गणपत रुष्णाजीना छापखानाना मोटेक आत्माराम का० पोवा

अ ओ अ छाप्या

संवत् १९३३. सन १८७७.

छपावी प्रसिद्धकरनारे स० १८१७ ना आकट २५ मुजब कोपी

सइठनो हक राख्योछे.

५७

[illegible]

विवेक
॥ १ ॥

अस्यापिसारमुद्धृत्यजापाटीकां करोम्यहम् ॥ सतांप्रीत्यै गुणातीतानंदस्यादेशतो मुनेः ॥ ३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे
आविवेकचंद्रोदयनामेजे ग्रंथतेनोपणजे सारतेनो उद्धारकारेनेकेतं ॥ ३ ॥ सद्धंथनासाररूपजेमारोकरेखोविवेकचंद्रो
दयग्रंथ तेमांथिपणसारांसारांथोडांथोडांप्रकरणतेमनेजुदांपाडिनेगुणातीतानंदस्वामीनामेजेमुनितेमनिआज्ञाये
करिनेहुंबलरामदासनामेजेसाधुतेजेतेसंतनेप्रसन्नकरवानेअर्थेजाषाएवीजेटीकातेनेकरुंछुं केतांगुजरातदेशनि
जाष एएएएएएएएएए ॥ श्लोकनिनविनेकेटलाक ॥ श्लोका ॥ एएएएए तनिकरेदितेनेनेलि करिनेलस्युछुं ॥ ३ ॥ ॥ शौ
नकेनोक्तं ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ मोक्षाश्रमेस्मृतं वस्त्रं कथं धारंजितं ॥ कार्यं यज्ञोपवीतं तु सितं न वगुणान्वितमिति ॥ ४ ॥
अर्थः ॥ ॥ तेमं प्रथमसाधुनालक्षणनेप्रतीपादनकरनाराजेश्लोकतेमनेअर्थेसहितदिखुंछुंतेमांसाधुनेमहा ॥ एएएएए
सां ॥ एएएएए एएए धारणकरवां ॥ एएएएए तेनेशैनिकऋषिजेतेकहेछे ॥ मोक्षाश्रमजेत्यागिनोआश्रमतनेविषेजेव
लकथं ॥ एएएएए ॥ एएए ने जेरंगेसांवस्त्रधारणकरवानांकथं छेतेजेतेतोधातुजेगेरुतथामृत्तिकातेणेकरिनेरंगेसां
कथांछेकेतांसाधुनेसाधुनतिक ॥ एएएरंगेसांवस्त्रपेरवां ॥ अनेत्यामरेसाधुनेनवगुणजेनवदोरातेणेजुक्तनेधोद्युएवुंयज्ञो
पवीतजेतेधारवुं ॥ ४ ॥ ॥ तथोक्तं नारदपंचरात्रे ॥ ॥ श्लोकौ ॥ ॥ जगवन्नामसद्धर्मप्राप्त्या स रूढभ्यया ॥ जा
त्याददोषनाशत्वाद्ब्रह्मरूपं स चार्हति ॥ ५ ॥ ॥ रंप्राप्यदैक्षं जन्मेदं जातिदोषा मुच्यते ॥ सद्धर्मपाक्षनेनैवततोक्तिप्रया
तिसः ॥ ६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेनारदपंचरात्रनेविषेपणतेजप्रकारेकथुंछे ॥ जेसद्गुरुथकिप्राप्तथईएविजेजगवाननु
नामनेस ॥ एएए ॥ मेकेतांसद्गुरुयेकहिणविजे जगव ननानामनोजपकरावानीरत्यनेसाधुनाधर्मपाक्षवानिरीत्यते

॥ १ ॥ एकरिनेवै स्यादिकजातिना जे दोष ते मनुना शपां मवापणुं छे माटे ते त्यागी साधु जे ते ब्रह्मसूत्र जे जनोय तेने धारण करवा
 जोग्य छे ॥ ५ ॥ अने ते त्यागी साधु छे ते क्षाये करिने प्राप्त थयु एवुं जन्म केतां यज्ञोपवीत तुलसीनिमाखाने उर्ध्वपुंड्रति
 सकने जगवां ननानामनोमं अने मृतिकाये करिने रंगे लं जे वस्त्र ए आदिक जे दीक्षारूप बिजो जन्म तेने सद्वृथ किपां मिने
 जातिना जे दोष तेथ ॥ ६ ॥ अने ते केडे ते साधु पुरुष जे ते संतनाधर्मनु जे पाववुं ते एकरिने मुक्तिने पां मे छे ॥ ६ ॥
 त्यागिनां रसास्वाद निषेध एकादशे उक्तः ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ तावज्जितेन्द्रियोऽप्येन्द्रियैः पुमान् ॥ न जये
 ब्रह्म न यावत्तत्सर्वजिते से ॥ ७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे सर्व इंद्रियुनु मूलरसना इंद्रिये माटे त्यागि साधुने रसास्वाद नो
 निषेध जे ते एकादशे धर्मे विषे कथ्यो छे ॥ जे जित्यां छे बिजां सर्व इंद्रियो जे एवो जे पुरुष ते जे ते त्यां सुधि जित्यां छे इंद्रि
 यो जे एवो नथिने कथा ॥ धितो ज्यां सुधिर सना इंद्रिये जे ते त्यां सुधि माटे रस जित्ये रसे ॥ जे ते जिताय छे केतां रसना
 इंद्रिये जे ते रसे रसे ॥ इंद्रिये जे ते जिताय छे माटे त्यागि साधुने रसना इंद्रिये जे ते विशेष पण एकरिने जितवि ॥ ७ ॥
 अत्रिरुवाच ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ सोमपानसमाप्तिक्षान्तिक्षान्नं प्रतिग्रहः ॥ परान्नं नैव क्षिप्त्वा स्यान्न तस्याः परपाकता
 ॥ ८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने क्षिप्त्वा मागिने लाव्या जे शुष्क अन्न तेने जमवे करिने रसना ॥ द्रिय जिताय छे माटे अत्रि कृषि जे ते
 क्षिप्त्वा नु जे अन्न तेने पवित्र पणु के छे जे क्षिप्त्वा जे ते सोम वस्त्र नु जे पान करवु तेने समान छे माटे क्षिप्त्वाये करिने पां म्या जे
 अन्न ते जे ते प्रतिग्रह ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने क्षिप्त्वा जे ते पारकुं अन्न जे ते नथिने ते क्षिप्त्वा जे तेने पारको पाक पणन के वाय ॥ ८ ॥
 श्लोकः ॥ ॥ जिह्वं कुरीनाम सर्वपापप्रणाशिनी ॥ क्षिप्त्वा हारं निराहारः प्रोच्यते क्षिप्तुको नरः ॥ ९ ॥ ॥ अर्थः ॥

विवेक
॥ २ ॥

अनेमाधुकरीनां ॥ क्षाकेतां जेममधुकरजेतेपुष्पनेनकनडतोथको तेपुष्पनोथोडोथोडोरसखेछेतेमत्यार्गोरुष
जेतेगृहस्थनेनक ॥ यका पोतानादेहनिरवाहनेअर्थेतेगृहस्थुनेघेरथियोडियोडिचिक्षामागिलावेनेतेचिक्षाकेवि
छेतोसर्वपापनेनाशकरेएविछे ॥ अनेतेचिक्षायेकरिनेप्राप्तथयुंजेअन्नतेनेजमनारोएवोजेचिक्षुकुरुषतेजेतेनिरा
हारकथोछे ॥ ९ ॥ ॥ विश्वेश्वरपद्धतौचोक्तं ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नक्तात्परश्वोपवासउपवासादयाचितम् ॥ अयाचितात्परं
नैक्षंतस्म द्रक्षेणवर्त्तयंत ॥ १० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेविश्वेश्वरपद्धतिनेविषेपणचिक्षामागिनेलाव्याजेअन्नतेणेकरिने
त्यागेरुषनेदेहनिरवाहकरवानुकथुंछे ॥ जेनक्तजेरात्रिजोनकरवुंतेथिउपवासजेतेअधिकछे नेउपवासकरवोते
थीअयाचितजेनमागतेजेतेश्रेष्ठछे ॥ अनेनक्तपणचिक्षानुंजेअन्नतेजेतेश्रेष्ठछेतेमाटेत्यागिसाधुजेतेचिक्षा
येकरिनेम ॥ जेअन्नतेणेकरिनेपोतानोनिरवाहकरे ॥ १० ॥ ॥ व्यासश्चाह ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नीक्षीपटेजसंतक्रे
गोशास्रपटोच्छ्रयं ॥ चिक्षामाधुकरीचैवपवित्राणियुगेयुगे ॥ ११ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेव्यासनेजेतेपणचि
क्षानेपवित्रकेहेता ॥ वाजेवस्त्रनेविषेजेगलिनेछासनेविषेजेजसनेम्बेछनामंदिरनेविषेजेगोशास्राकेतांजेम्बेछनामं
दिरनेविषेगा ॥ नेरेवानिशाखाहोय ॥ एवंजेम्बेछनुंमंदिरनेमाधुकरीचिक्षाएच्यारवांनाजेतेयुगयुगनेविषेपवित्रछे
॥ ११ ॥ ॥ श्रीचगवाचाच ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ रुपाक्षुरकृतद्रोहस्ति तिक्षुः सर्वदेहिनां ॥ सत्यसारोनवद्यात्मास
मः सर्वोपका कः ॥ १२ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेश्रीरुद्रचगवानजेतेउद्धवजिप्रत्येसाधुनांसक्षणकेहेछे ॥ रुपासुकेतांज
ननुजे ॥ ॥ नोछेस्वचावजेनोएवोनेअकृतद्रोहकेतांसर्वजीवप्राणिमात्रनिहंराये रहितनेतितिक्षु

सार

॥ २ ॥

केतांसुखदुःखः॥६॥ ज्ञेयं हनक यानोछे स्वप्नावजेनोनेसत्यसारकेतांसत्येहेतेछेतेछेसारतेजेनेएवोनेअनवद्यात्मा
 केतांदोषेरहितछे आत्मा जेनोनेसमकेतं सारानरताविषयनेविषेसमछे दृष्टिजेनिनेसर्वोपकारककेतांपोतानासाम
 अंगप्रमाणेऽर्धेदोषप्रमाणे ॥ १२ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ कामैरहतधीर्दीतोमृदुःशुचिरकिंचनः ॥ अनाहोदितचक्र
 शांतःस्थिरोमच्छरणोमुनिः ॥ १३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेकामैरहतधीकेतांविषयेकरिनेनथिहणायि हितेजोने
 दांतकेतांदम्यांछे इंद्र तेजेणेनेमृ केतांमृदुतायेजुक्तनेशुचिकेतांवात्यनेअंतःकरणनेविषेपवित्रतायेजुक्तएवोने
 अकिंचनकेतं अंगप्रमाणेदोषप्रमाणेनाजेजनतेविनाविजापदार्थनेप्रयोजनेरहित ॥ अनेअनीहकेतांप्राकृतउद्यमेरही
 तनेमित्तमयेतांछेआचारजेनोनेशांतनेस्थिरकेतांपोतानाधर्मनेविषेस्थिरतायेजुक्तनेमारोजछेआश्रयतेजेवे
 नेनिकेतांजावात्मातथापरमात्मानास्वरूपदोषविशेषवोतेछेस्वप्नावजेनो ॥ १३ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अप्रम
 त्तोगन्धारात्मा गतिमान्जितषड्गुणः ॥ अमानीमानदःकल्पोमैत्रःकारुणिकःकविः ॥ १४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने
 अप्रमत्तकेतं जागवतधर्म जेपाक्षबुं तेमांसावधाननेगंभीरात्माकेतांगंनिरछेबुद्धिजेनिनेधृतिमान्केतांअतिदुः
 खनेविषेपधीरजवाननेजितषड्गुणकेतं जित्याछेकामक्रोधलोभमोहशोकनेमदएछोगुणतेजेणे ॥ अनेअमानी
 केतांपूज्यनेविषेमानेरहितनेमानदकेतांसत्पुरुषनेमाननारोनेकल्पकेतांजनजेतेमनेहेतनो उपदेशकरवोतेमांकुशक्ष
 नेमैत्रकेतां सर्वेविषेमित्रतायेजुक्तनेकारुणिककेतां पोतानेबंधननकोएविजेदयातेणेसाहचर्यतोनेकवीकेतां जी
 वईश्वरमायाब्रह्मनेपरब्रह्मनेनास्वरूपनुंजेयथार्थसमकवुंतेमांकुशक्षएसर्वेक्षणेजुक्तसाधुपुरुषजेतेवरतेछे ॥ १४ ॥

विवेक

॥३॥

विष्णुधर्मोत्तरं चोक्तम् ॥ ॥ श्लोकौ ॥ ॥ विष्णुचक्राः स्वधर्मस्थाः प्रशांतं द्रियवृत्तयः ॥ विरक्ता आत्मनि शश्वयेते
संतः प्रकीर्त्तिताः ॥ १५ ॥ सदासंतोऽभिगंतव्यायदिनोपदिशंति ॥ यायाः स्वरकथास्तेषामुपदेशाच्च वंतिताः ॥ १६ ॥
अर्थः ॥ ॥ अने विष्णुधर्मोत्तरनामे जे ग्रंथ तेने विषे पण साधुनां लक्षण कल्यांछे जे जगवानना चक्रने पोताना धर्मने वि
षे रत्याने प्रशांत छे इंद्रियो निवृत्तियुं जे मनिकेतां शब्दस्पर्शरूपरसने गंध ए जे पंचविषय ते मयि निवृत्ति पांम्यांछे इंद्रियो
जे मनां एवा ॥ अने विरक्त केतां आलोकने परशोकना जे सर्वे जोगते मने विषे प्राप्ति ये रहितने श्रीहरिने विषे प्रीति वाखा
ने लावा छे ॥ ॥ निष्ठा जे मने एवा जे रूप ते जे ते राधुपुरुष कल्यांछे ॥ १५ ॥ अने ते साधुपुरुष
जे ते जां उपदेशन करे तो पण सदा समागम करवा जोग्य छे ॥ कम जे ते जे खरे खरा साधु रूप ते मने जे जे सहज स्वभावि
क कथा केतां ते संत जनने निरंत जे बांल बुं चांल बुं जे मबुं ने जे जे क्रिया करविते जे ते सर्वे जनने उपदेश रूप थाय छे केतां ते सं
त उपदेशन थिकरता तो पण सर्वे जनने मनो गुण लंछे एवा रुढा लक्षण वाखा ए संत छे ॥ १६ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ सर्वे वे
दाश्च यज्ञाश्च तपो दानानि चानघ ॥ जीवा न्नयः दानस्य न कुर्वीरन्कलामपीति ॥ १७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे विदुरजी
जे ते कहे छे जे हे अनघ केतां निर्दोष एवा हे मैत्रेय मुने सर्वे वेद न्न एवा तथा यज्ञ करवा तथा तप करवुं तथा दान देवां ए सर्वे
जे ते जीवने अन्न यदान दे केतां जीवुं ने जन्म मरण थि ॥ का विने जगवानना धाम मांसे ईजवा ते निकला जे शोख मोचा
गतेने पण न करतां हवां केतां जीवुं ने धर्म ज्ञान वैराग्य सहित जगवाननि चक्र करवीने सर्वे पाप मारग नो त्याग करवो ए
वोरुढो उपदेश करिने जगवान सन्मुख करवा ए विरित्ये जगवत मां विदुरजि जे ते जीवने अन्न यदान देवा रूप जे परोप

सार

॥३॥

कारतेनेसर्वथिअधिकेताहवा माटेसाधुपुरुषजेतेमणेजीवनेउपदेशकरवारूपजेपरोपकारतेजेतेकरवो ॥ १७ ॥
 श्लोकः ॥ ॥ धर्मःपरोजीव क्षात्यधर्मस्तद्विपर्ययः ॥ यथाशक्तिततोधर्मसाधयेत्पुरुषःसुधीः ॥ १८ ॥ ॥ अर्थः ॥
 अनेयमराजजेतेपणएमजकेहेताहवा जेजीवनिरक्षाकरवातेजेते धर्मछेनेजीवनिरक्षानकरवितेअधर्मछे ॥ ते
 कारणपणामाटेरुढीबुद्धिवालोपुरुषजेतेपोतानासामर्थ्यप्रमाणेधर्मनेसिद्धकरेकेतां साधुपुरुषजेतेजीवने
 एयिमुकावरूपजेपोतानोधर्मतेनेसिद्धकरे ॥ १८ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ तितिक्षवःकारुणिकाःसुहृदःसर्वदेहिनाः ॥
 अजातशत्रवःशांताःसाधवःसाधुनृपणाः ॥ १९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेकपित्तदेवन्नगवानजेतेपोतानमातादे
 वदूतिप्रत्येजेसाधुनेप्रसंगेकरिनेजीवनोसेहेजेमोक्षथायतेसाधुनांलक्षणकहेछे ॥ हेमाततेसाधुकेहेवाछेते धैर्यकरि
 नेमानअपमानसुखदुःखनारादृष्टदृष्टदृष्टाएवाछेअनेअतिशेदयावालाछे अनेसर्वजीवप्राणमात्रनास्तदके
 तांहितकारीएवाछेअनपृथ्वीनेपेनथिउपनोकोईशत्रुजेमनेएवाछेअनेशांतकेतांकामक्रोधदोषादिकेकरिनेक्षो
 ब्धनपामेएवाछेअनेशाखेकत्यांजेसाधुनांलक्षणतेजेजेआनृपणजेमनेएवाछे ॥ १९ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ मय्यन
 न्येनचावेनचत्तिकुर्वीतियेदृढाम् ॥ मत्कृतेत्यक्तकर्माणस्त्यक्तस्वजनबंधवाः ॥ २० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ वसीसाधुके
 वाछे तांअनन्यचावेजेसर्वब्रह्मादिकदेवनोत्यागकरिनेपतिव्रतास्त्रीनिषेधमारेविषेजएकानेःतेणेकरिनेजेसाधुजेते
 मारेविषेदृढचक्तिनेदृष्टेअनेनेप्रसन्नकरवानेअर्थेत्यागकर्यांछेमारेचिक्तेनांविरोधिणांस्वजनेनेअने
 नेमारिप्रसन्नतानेअर्थेत्यागकर्यांछेमारेचिक्तेनांविरोधिणांस्वजननेबंधुजेमणेएवासाधुछे ॥ २० ॥ ॥ श्लोकः ॥

[illegible]

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1120

[illegible]

विवंक्त
॥ ५ ॥

श्रित् ॥ परिवदतु यथेष्टं मत्समक्षं तिरोवाजगतिहिवद्बहुदुःखे दुर्लभः प्रीतियोगः ॥ २५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने सदा सु
ख च छे दिनपणु जे मांकतां निरंतर दिनपणे जुक्त एवो नेन थि ॥ स्वजेने विषे कतां सदा दुःखियो एवो जे आज न नास ॥ हतेने
विषे मारिनि दाहु माटे जो कोई प्रतिने पांमतो होय के तं मारिनि दा करिने जो को जन जे तेरा जिथा ता होय तो मारे दे खते
सां न्न दंत अथ वा हुं ने देखुं न सां न्न धुं ए म मारि वां से थि पोतानि नजरमा आवे ते म सो क जे ते मारिनि दा करो के ता ए मारिनि
दा कर छे ते ए करिने मारे खां ट्य आवति न थिने न द्या ए तो रा जि था य छे ॥ माटे न जरमा आवे ते म मारिनि दा करो ते नो मारे
कां ई शोक न थिके म जे घणुं क छे दुःख जे मां ए वुं जे आज गत तेने विषे निश्चे प्रीतियोग जे कां इने राजा करुं ते जे ते दुर्लभ च छे
॥ २५ ॥ ॥ एकादश चां क्तं ॥ ॥ श्लोकौ ॥ ॥ क्षिप्तोऽवमानितोऽसद्भिः प्रक्षब्धोऽसूयितो यवा ॥ ताडितः संनिरुद्धो
वाटस्यावापरिहापितः ॥ २६ ॥ निष्ठितो मूर्छितो वाग्निर्बहुधैवं प्रकंपितः ॥ श्रेयस्कामः ॥ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे साधु पुरुष जे ते अनेक प्रकारनां जे दुःख तेने न गणिने न गवाने न जेतो यको पोताना जी
वनो उध ॥ १८ ॥ ॥ गदशनं विषेश्री कृष्ण न गवान जे ते उद्धव जिप्रत्ये के हे ता हवा ॥ जे हे उ वा जे कस्य ए ने इ छ तो ए
वो जे जन ते जे ते दुष्ट जन जे ते मणे तिरस्कार ने कस्थो ने अपमान ने कस्थो ने ठगि सिधो अथ वा असूयाने कस्थो ॥ अने ताड
न द्या हो ते थि रो कि सिधो ने पोतानि जे जीविका ते ए र हित कस्थो ॥ अने वसि अज्ञानि जन जे ते मणे उपरध जे युं
हुं ते ए करिने परा न्न वप मा ड्यो ने ॥ त्रि न्न स्थो ए विरित्ये न गवान ना स्वरूप ने विषे जे निष्ठा ते थकि ॥ १९ ॥ ॥ कारे डगा भ्यो ॥
अने ए प्रकारे कष्ट ने पां मतो ए वो थको पण जीवात्माने पर ॥ १९ ॥ रूपनो विचार कर वो ते ए जुक्त ए जे मन ते ए करि

सार

11411

नेणसर्वेदुःखथकिजीवात्मा जेतनो उधारकरे ॥ २६ ॥ २७ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ पदापियुवतिं निक्षुर्न स्पृशेद्वारवीम
 पि ॥ स्पृशन्करीव बध्येत कारं ॥ २८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेसाः पुरुष जेतमणे सियो ने अहं न हित
 थाते सियो सं जो बुं नाह एम दसा त्रेय मुः छे ते त्ति तथा पतंगिया नि शिक्षाये करि ने यदुराजा प्रत्ये के हता वा ॥ हेरा
 ज नू निक्षु एवो जे जोग ते जेत का नी पण जे स्त्री ते ने पगे करि ने पण न अहे अने जो अहे तो हस्ति नि पेठे बंधन ने पां मे जे मह
 स्ति जेत का गसनी हाथणी ने देस्ति ने ते नो अंग संग करवा जाय छे तो मोटा खाढ मां पढी ने बंधन ने पां मे छे ते मका नास्ति नो
 पण जो स्पर्श करे तो जोगि बंधन ने पां मे ॥ २८ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नाधिगच्छेत्तास्त्रेयं प्राज्ञः कर्हिचिन्मृतमात्मनः ॥ ब
 साधिकैः रहन्त्येत गजैरन्यैर्गजो यथा ॥ २९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने प्राज्ञे विवेका एवो जे योगि ते जेत पोताना आत्मा
 नु मृत्यु रूप एवी जे स्त्री ते ने रक्षा ऐश्वर्य न जाय ने जो जाय तो बक्षे करि ने अधिक ए जेत खाना संबंधि रूप ते जेत एने मा
 रिनां खे जे महाथणी ने समीपे गयो जे हस्ति ते बक्षिया एवा जे बिजा हस्ति ते जेत मारिनां खे छे ते मए विरित्य नि जे शिक्षा ते
 मेह स्ति थकि सिधि छे ॥ २९ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ दृष्ट्वास्त्रियं देवमायं तद्भावे रजितेन्द्रियः ॥ प्रक्षोभितः पतत्यंधतमस्य
 भ्रौपतंगवत् ॥ ३० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे पतंगी या थकि जे शिक्षा सिधि छे ते ते छे ॥ हेरा ज नू नथि जित्या इंद्रियो जे
 एवो जे जोग ते जेत दे जे नगवान तनि मायारूप एवि जे स्त्री ते ने जोई ने ते स्ति नाहाव चावे करि ने सो नने पां म्यो थको अ
 धतम जे नरक ते ने विषे पडे छे जे मपतंगी यो जेत अग्नि ने जो ने अग्नि नारूपे करि ने सो न्नाणो थको अग्नि ने विषे पडे छे ते म ॥
 ॥ ३० ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ योषिद्विरण्यान्न रणां बरादेद्रव्येषु मायारचितेषु ॥ प्रक्षोभितात्मा पञ्चोगबुद्ध्या

विवेक
॥६॥

पतंगवन्नश्यतिनष्टदृष्टिः ॥ ३१ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेमायातेणेरथ्याएवाजेस्त्रीसुवर्णआचरणनेवस्त्रादिकपदा
गदितोहोहो नोगध्यानि द्वियेकरिनेसोचपां छे अंतःकरणजे एवोनेमूढएवोजेजोगितेजेतेपतंगीयानेपेठेन
मिगईछेज्ञानरूपीदृष्टिजेनीएवोयकोनाशपांमिजायछेमाटेस्त्रिसुवर्णधरेणानेवस्त्रादिकतेनेजो नाहनेतेमांसोचपां
मवुंनहिएविरित्यनिजेरिक्षातेमेपतंगीयाथकिद्विधिछे ॥ ३१ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ किंविद्यया किंतपसा किंत्यागे
नश्रुतेनवा ॥ किंविविक्तेनमौनेनस्त्रं चिर्यस्यमनोदृतं ॥ ३२ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेवक्षिऐस वार्ताछेतेहोछे ॥
जेपुरुष स्त्रीयोजेतेमणेमनहरिस्त्रिधुछे ते रूपजेतेनोवद्याजएयाते गेकरिनेशुंनेदानेदेवुनेशास्त्रसांजसवांतेमणेकरि
नेपणशुं ॥ अनेएव तस्यहोहो पेजेरेहेनेमौनराखंतेमणे जेहोएणशुं ॥ ३२ ॥ ॥ मेधातिथिजायासस्मृतौषो
कं ॥ ॥ श्लोकौ ॥ ॥ नसंज्ञापेत्त्रियंकांचित्पूर्वदृष्टांचनस्मरेत् ॥ कथांचवर्जयेत्तासं नपश्येस्त्रिखितामपि ॥ ३३ ॥
एतच्च पृथंमोहात्प्राणामाचरतोयतेः ॥ चित्तं विक्रियतेऽवश्यंतद्विकारात्पणस्यतीति ॥ ३४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे
मेधातिथिनेजायासकृषिजेतेकहेने जेत्यागी रूपजेतेकोईस्त्राप्रत्येसम्यकप्रकारेबोसेनहिनेप्रथमगृहस्थाश्रममांदे
स्त्रिएविजेस्त्रीतेनेकारेयसंजारेनहि अनेतेस्त्री निकथानोत्यागकरेकेतांआबाईबहुसारीछेनेएनेसंतनेविषेबहुच
किजाबछे गविरित्येकारेयकोईस्त्रेनांवखांणकरेनहिनेचित्रामणनेविषेस्त्रिखेस्त्रिजेस्त्रिनिप्रतिमातेनेपणवेनहि ॥
अनेस्त्रारंबंधिजे ग्यारबांनांकेतांस्त्रिसाथेबोसवुं तथापूर्वेगृहस्थाश्रमनेविषेदेस्त्रिजेस्त्रितेनेसंज्ञा बितयातेस्त्रीनां
वखांणकरबां तथाचित्रामणनेविषे चित्रेस्त्रिजेस्त्रिनिप्रतिमातेनेजेजे विएजेथ्या हांदां तेनेमोहथकिकरतोएवोजे

सार

॥६॥

त्यागीपुरुषतेनुचितजेतेअवश्यविकारनेपांमेछे नेविकारपाम्याथकितेजोगिनुचेतजेतेन शपांमिजायछे ॥ ३३ ॥
 ॥ ३४ ॥ ॥ न मस्कंधेचोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ संगंत्यजेतमिथुनव्रतिनांमुमुक्षुःसर्वात्मनानवित्तजे हिरिं
 द्रियाणि ॥ एकश्वर- रहसिचित्तमनंतं सोऽं जाततद्वतिषुसाधुषुचेत्संगः ॥ ३५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेमैथुनासक्तए
 वोजेमत्स्यतेनेजो नेतपमांथिपद्यातेपछे वैराग्यनेपांम्याएवाजेसौन्नरिऋषितेजेतेजोगिपुरुषजेतेमणेमैथुननेविषे
 आसक्तएवांजेप्राणिमात्रतेजांणिनेक्यारेयजोवांनाहए- एलोसताहवाजे ॥ ३६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेमैथुनासक्तए
 गिपुरुषतेजेतेमै- ननेकरतांएवांजेपशुपक्षिआदि ॥ ३७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेमैथुनासक्तए
 अनेसर्वप्रकारेकरिनेसर्वेजेपांतानं- द्रियोतेमनेयात्यजवादेनहिकेतांविषयनेविषेप्रवर्तवादेजनहि ॥ तारेतेसाधुपुरु
 षंकरेतांएकसोगतिकरतोसतोकेतांमायिकसोक्तजोगमांनयंधातोयकोएकं तमेवेसिने अनंतनेसर्वनानियंताए
 वाजेन्नग- नतेमनेविषेपांतानामननेजोडिदेनेप्रसंगजेतेजोकरेकेतांजोन्नगवानविनाबिजेहेतकर- होयतोन्नगवां
 ननांछेव्रतजेमनेएवाजेसाधुपुरुषतेमनेविषेकरं ॥ ३८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ नकुयांत्कर्हिचित्सस्यं
 मनसित्यन- स्थितं ॥ यद्विश्रंन्नाच्चिराच्चीर्णं चर- न्दतपऐश्वरम् ॥ ३९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेपंचमस्कंधनेविषेशुकदेवजि
 जेतेराजापरिक्षतप्रत्येकहछेजेचंचलएवुंजेमनतेनेविषेक्यारेयपणमित्रपणुंनकरवुंकेतांविश्वासनकरवो ॥ केमजे
 बहुकासपर्यंतसंच्युएवुंजेशि वजिनेसौन्नरिआ॥ ४० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हासमर्थपुरुषनुतपतेजेतेजेमननाविश्वासथाकिसा- जातुंहवुं
 ॥ ४१ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नित्यंददातिकामस्यच्छिद्रंतमनुयेऽरयः ॥ योगिनःकृतमैत्रस्यपत्युर्जायेबपुंश्वस्ती ॥ ४२ ॥

विवेक

॥ ७ ॥

॥ अर्थः ॥ ॥ अनेकस्थोद्येमननो विश्वासजेणे एवो जे जांगितेनुं जेमन ते जे ते काम तथा काम निके डेवर तता जे क्रोध
लोनादिक शत्रु ते मनने नित्ये प्रवेश करुना आवका शनं आपेछे ॥ जेमकस्थोद्ये विश्वासजेणे एवो जे पती तेने पुंश्वली एवि
जे स्त्री ते जे ते जार पुरुषने अवकाश आपोने ते पतिने गारि नखावेछे ते ममन पण कामादिके कारे ॥ ३७ ॥ छिद्रे भ्रष्ट करेछे ॥
॥ ३७ ॥ ॥ स्मृत्यंतरे चोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ पतत्यसौ ध्रुवं निक्षुर्यस्य निक्षोर्द्वयं न वेत् ॥ धीपूर्वो रितउत्सर्गो द्रव्यसंग्रह ए
व च ॥ ३८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने वलिविजिस्मृतियुने विषे न्ह्युंछे जे आत्यागि पुरुष जे ते निश्च जपडेछे केतां पोताना धर्म
मांथि पड्यो थको जरूर मरिने जम पुरि मां जायछे त कियो तो जत्यागी पुरुषने बेवानांछे ते बेवानां ते कियो तो छे ॥ ३८ ॥ ॥
पोताना वीर्यनो पात जे ते करवो तथा द्रव्यनो संग्रह जे ते करवो एवे केतां जेत्यागि थईने पोते वीर्य पात करेछे तथा बिजापा
से करावेछे ने द्रव्यने पोतानु करिने बिजापासे रखावेछे तथा पोते राखेछे एवो जेत्यागिते जे ते जरूर मोटा कष्टने पांमेछे ॥
॥ ३८ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ कांता कनकसूत्रेण वेष्टितं सकलं जगत् ॥ तासु तेषु विरक्तो यो द्विजुजः परमेश्वरः ॥ ३९ ॥
अर्थः ॥ ॥ हवे कनक कं तानो जेणे त्या गकस्थोद्ये एवा जे साधु ते मनोमहिमा केवोछे जे कनक जे सोने छे ॥ ३९ ॥
ते वेरूप जे सूत्र तेणे करिने समग्र जगत जे ते विंठाय दुंछे ॥ माटे ते स्त्रियो ने विषे ने द्रव्यने विषे जे वैराग्यवाला छे एवो जे ते
त्यागी साधु ते तो वेनु जावालो परमेश्वर जे ते जांणवो केतां जेम जगवान मलेने कक्ष्यं एथाय तेम ते वासाधुने समाग
मे करिने जीवुं नुकक्ष्या एथायछे माटे ते साधु परमेश्वर जेवाछे ॥ ३९ ॥ ॥ दशमस्कंधे चोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ स
र्वस्वं जलदा हित्वा विरेजुः शुभ्रवर्चसः ॥ यथा त्यक्तैषणाः शांता मुनयो मुक्तकिद्विपाः ॥ ४० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने द

सार

॥ ७ ॥

शमनेविषेशुकदेवजायैकत्वं छजेमेघजेतेपोतानासर्वस्वनोत्यागकरिनेश्वेतच्छेकांतिजेमनि एवाथकाशोचताहवाने-
निपेठेतोत्यागकरिछे पुत्रवित्तनेलोहलोहिद्विषणाजेमणे एवाअनेपापथकिमुकांणानेशांत एवाजेमुनितेजेतेजेमशो
जेछेतम ॥ ४० ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ गिरयोमुमुक्षुः पृथ्विमुमुक्षुः शिवं ॥ यथाज्ञाताः पृथ्वीं ज्ञानिनोदद-
तेनवा ॥ ४१ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेपर्वतजेतेरुंदुं एवुं जेजलतेनेक्यारकमुकताहवानेक्यारेकनमुकताहवा ॥ केनि
पेठेतोज्ञानि एवाजेपुरुषतेजेतेजेमज्ञानरूपिजेअमृततनेन आप्यानासमयनेविषेआपेछे नेआप्यानासमयनहोयतो न
थिआपतातेम ॥ ४१ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ केदारेच्यस्त्वपो गृह्णन् कर्षुकादृढसेतुनिः ॥ यथाप्राणैः सवत्ज्ञानंतन्निरो-
धेदृष्टोऽपि ॥ ४२ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेकर्षुकजेखेडनाकरनाराणुरुषतेजेतेनथिबांधिपाद्वयजेमने एवांजेडां
गस्यनांखेतरतेमांथिवहिजातुं जेजलतेनेदृढपाद्वयबांधवेकरिनेरोकताहवा ॥ केनिपेठेतोन्नगवाननाचक्र एवाजेयो
गीतेजेतेजेमनियमविनानां जइंद्रियुंतेमणेकरिनेसविजातुं एवुं जेज्ञानतेनेतेइंद्रियुंनेनियमेकरिनेरोकेंछेतम ॥ ४२ ॥
॥ श्लोकः ॥ ॥ गिरयो वर्षधारा निर्हन्त्यमानान विव्यथुः ॥ अग्निं नृयमाना व्यरनैर्यथाधोक्षजचेतसः ॥ ४३ ॥ ॥
अर्थः ॥ ॥ अनेवर्षातनिजेधाराआंतेमणेकरिनेहणांणा एवाजेपर्वततेजेतेपीडानेनपांमताहवा ॥ जेमअधोक्षज
जेन्नगवानतेमनेविषेछे चितजेमनां एवाजेसाधुतेजेतेलोकेतेमणेनानाप्रकारनं जेकष्टतेणेंकरिनेपराचवपमाड्या
थकापणपीडानेनथिपांमतातेम ॥ ४३ ॥ ॥ अग्नियुक्तजनैश्चोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ तृदयानि सतामेव क-
ठिनानीति मे मनः ॥ खलवागू विशिखैस्तीक्ष्णैर्निघ्नंते न मना गपि ॥ ४४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेवक्षिअनुचवि एवा

विवेक
॥ ८ ॥

जे जनते मणपण कथ्युं छे जे संत पुरुषनां जल्दय जे ते कठिन छे ए प्रकारं मारु मन जे ते जाण छे ॥ शामाटे तां ते संतनां त्दय
जे ते अति शोतिखां एवां जे खल पुरुषना वचन रुपियाण ते मण करि नेल गारे यपण ने दातां नथि ते माटे केतां दुर्जन गते
वां तिखां वचन मार छे तो यपण ते साधु पुरुष जे ते ल गारे यपण पोताना मन मां क्षोन्न पां मतान थि ॥ ४४ ॥ ॥ श्लोकः ॥
दूर मुंचति बंधु मंधमिव यः संगान्द्रु जंगादिव त्रासं यो विदधाति वेत्ति सदृशं रागं च क्रोधां च यः ॥ खेणे यं तृणवत् पृष्ठां प्रकुरु
ते मित्रेष्व मित्रेष्वपि स्वांतं यस्य समं संगल मिहात्रापि मर्त्यां श्रुते ॥ ४५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने वल्लि जे साधु पुरुष जे
ते आंध्र जे मनुष्य तेने जे मण पोताना बंधु जे संबंधि जन तेने छे ते मुके छे केतां जे मण आंध्र लाथि छे तेरे ते मत्यागी पुरुष जे
ते पोताना संबंधि जन थि छे तेरे तेने ते मनिसाथे हेत राखे नहि ने ते मनिसाथे अंतर पुछे नहि अने नु जंग जे सर्प ए आदिक
थि जे मते मसंग जे कोइ ठेकां ए आसक्ति रहे ते थकि त्रा जे विक तेने धारण करे छे केतां जे मसर्प सह्या घने छि ते थकि
बिये ते मकोई पदार्थ ने विषे तथा पोताना बंधि जन ने छे ॥ ४५ ॥ ॥ अतिराहे जाय ते थकि निरंतर बितोरे छे ॥ ने जे रोग ने क्रो
तेने सदृश जाण छे केतां क्रो जे तेने रोग जे वादुःख दायिक सम छे ॥ अने सिनु जे सुख तेने तो त्रैणा जे जाण छे ने मित्र ने
शत्रु ने विषे पृष्ठा जे दया तेने करे छे ने जे नु मन जे ते यराय रय सर्व कास ने विषे रहे छे एवां जे त्यागि पुरुष ते जे ते मरण धर्म जे
कछे केतां हमणे तो मरण धर्म वादु जे शरीर तेने जुक्त छे तो पण आलोक ने परलोक ने विषे मंगल जे कल्याण तेने पां मे छे
॥ ४५ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ सज्जनस्य त्दयं न वनीत यद्दंति विबुधास्तदस्मीकं ॥ अन्यदेह विलसत्परितापात्सज्जनो द्रवति
नोनवनीतम् ॥ ४६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने संत जन नु त्दय जे ते मां खण सरखुं कोमल छे ए प्रकारे विबुध जे दया पुरुष ते जे ते

सार

॥ ८ ॥

जेकहेछेतेजेतेखोटुंछेकेमजेतोविजानादेहनेविषेथतोजेपरितापतेथकिंकेतांअन्यजननुदुःखदेखिनेसंतजनजेतेद्रवि
 जायछेनेमांखणतोविजानुदुःखदेखिनेद्रवतुंनथितंमाट ॥ ४६ ॥ ॥श्लोकः॥ ॥तृष्णांछिधिन्नजक्षमांजहिमदं
 पापेरीतमारुथाःसत्यंब्रूयनुयाहिसाधुपदवींसेवस्वविद्वज्जना ॥ मान्यान्मानयविद्विषोप्यनुनयप्रच्छादयस्वान्गु
 णान्कीर्तिपात्रयदुःखितकुरुदयामेतस्सतांचेष्टितम् ॥ ४७ ॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेवद्विसंतनांलक्षणकेछेतेकियांतांत
 मेजेतेतृष्णाजेतेनेछेदोकेतांतृष्णानोनाशकरोनेक्षमातेजेतेनेन्नजोनेमदनोत्यागकरणेपापनेविषेरतिजेप्रीतितेनेन
 करोनेसत्यजेपारकांनेपोतनांद्रोहनयायएवुंसत्यवचनबोझोनेसाधुपुरुषनीपदवीजेमारगतेप्रत्येजावोनेज्ञानिपुरु
 षनिसेवाकरो॥अनेमानवाजोग्यएवाजेमनुष्यतेमनेमानोनेपोतानाशत्रुनीपणप्रारथनाकरोनेपोतानाजेगुणतेनेढां
 कोंकेतांपोतानेमुखेकरिनेपोतानांवखांणमां करानेकीर्तिछेतेदेखीक्षाकरांकेतांपोतानासाधुपणानांजेजसतनुरक्षण
 करोनेदुःखितजननेविषेदयाजेतेनेकरोएसर्वेजेतेसंतनुआचरणछेमहेसाधुपुरुषनेपूर्वकत्यांजेलक्षणतमणेजुक्तथा
 वुं ॥ ४७ ॥ ॥श्लोकः॥ ॥नघत्वेनोन्नमंतःपरगुणनुतिन्निःस्वान्गुणान्स्यापयंतः॥ पूर्वतंस्वीयमर्थसततकृतम
 हारंनयन्ताःपरार्थे ॥ क्षांत्यैवाक्षेपरुक्षाक्षरमुखरमुखान्दुर्मुखान्धर्षयंतःसंतःसाश्चर्यचर्यास्त्रिभुवनत्रवनेवंदयन्ता
 जयन्ति ॥ ४८ ॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेनघपणकरिनेमोठप्यतेपांमतानेपरनेपारकागुणनांजेवखांणतमणेकरिनेपो
 तानागुणनेविख्यातकरताएवानेपरनेअर्थेनिरंतरकस्थोछे मोटाआंनरूपयत्नजेमणेएवासतापोतानाअर्थनेसि
 द्धकरताएवा ॥अनेविजानोजेतिरस्कारकरवांतेणेकरिनेकठोरछेअक्षरजेमानेजेमतेमबोझतांएवांछे मुखजेमनां

विवेक
॥ ९ ॥

एवाजेदुर्मुखपुरुषतेमनेतापातानिक्षमायंकरिनेजपराजवपमाडताएवानेआश्वर्येसहितछेआचरणजमनुकेतांपो
तानुवृत्तांतजाईनेवीजानेआश्वर्यथायएवुंछेवर्तवुंजेमनुएवाजेसंतजनतेजेतेत्रिचुवनजेस्वर्गमृत्युनेपाताल्लोकते
रूपीजेचुवनतेनेविषेसर्वेजनतेमनेवंदनाकरवाजोग्यएवायकाजयकारिवर्त्तेछे ॥ ४८ ॥ ॥ एकादशोक्तम् ॥
॥ श्लोकः ॥ ॥ परिग्रहोद्दिदुःखाययद्यस्यितमंनृणाम् ॥ अनंतंमुखमाप्नोतितद्विद्वान्यस्त्वकिंचनः ॥ ४९ ॥
अर्थः ॥ ॥ हवेवद्विएकादशनेविषेअवधूतब्राह्मणजेतेसमक्षाकुररपक्षिथकिजेशिक्षालिधिछे तेनेयदुराजाप्रत्येके
हेछेहेराजनमनुप्यनेजेजपदार्थअतिशेप्रियहोयतेतेपदार्थनोजेसंग्रहतेजेतेनिश्चेजएनेदुःखनेअर्थेथायछे ॥ अनेते
पदार्थनोजेसंग्रहतेजेतेदुःखरूपछेएरित्ये जाणतोथकोजेपुरुषसर्वेपदार्थनासंग्रहनोत्यागकरिदेछेतेपुरुषजेतेअपार
मुखनेपांमेछे ॥ ४९ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ सामिपंकुररंजघ्नुर्वलिनायेनिरामिपाः ॥ तदामिपंपरित्यज्यसरुखंसम
विदत् ॥ ५० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेजेममांसमहितएवाजेकुररपक्षितेनेमांसेरहितनेबलियाएवाजेविजाकूररप
क्षितेजेतेमारताहवानेज्यारेतेकुररपक्षिमांसनात्यागकरिनेएककोरेयेठोतोरमुखनेपामतोहवातेमजोगिपणपरिग्रह
नोत्य एहरेतोसुखीयोथायएविरित्यनीजेशिक्षातेमेकुररपक्षिथकिलिधिछे ॥ ५० ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ग्राम्यगी
तंनशृणुयाद्यतिर्वनचरःकचित् ॥ शिक्षेतहरिणाद्द्वान्मृगयोगीतिमोहितात् ॥ ५१ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेमृगलाय
किजेशिक्षालिधिछेतेनेकहेछे ॥ हेराजनवननेविषेफरतोएवायतिजेमुनितेजेतेग्राम्यगीतनेक्यारयनसांनलेअनेजो
सांनलेतोमोहनेपामतोथकोबंधननेपांमे ॥ एजेशिक्षातेनेपराधिनागीतेकरिनेमोहनेपांम्योनेबंधायोएवाजेमृगलो

सार

॥ ९ ॥

तयकिशिखे ॥ ५१ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नृत्यवादित्रगीतानि पन्ग्राम्याण्योषिताम् ॥ आसांक्राडनप्लवेवश्य
ऋष्यशृंगोन्मगीसुतः ॥ ५२ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेस्त्रीनां क्रीडामृगपक्षपादपुष्पादुंगां ग्राम्यएवांजे नृत्यवाजित्रने
गीततेनेसेवताएवामृगक्षीनापुत्रजे ऋषितेजेतेएस्त्रियुनाक्रीडामृगथकाएस्त्रियुनेवशथईजताहवामाटेयोगितेणेपण
ग्राम्यएवांजे नृत्यगीतनेवाजित्रतेनेजोवांनहिने सांजलवांनहिएविरित्यनीजेशिक्षातेमेमृगीपुत्रजेऋष्यशृंगनामेमु
नितेथकिद्विधिछे ॥ ५२ ॥ ॥ ग्रंथांतरेच ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ माघातेप्रमदं दृष्ट्वासुरांपीत्वाचमाद्यति ॥ यस्माद्
दृष्ट्वा दारितस्मात्तं नावलोकयेत् ॥ ५३ ॥ ॥ इति श्रीविमलैकांतधर्मप्रदीपः श्रीसहजानंदसिं
दासमुनिनारुश्रीगुणातीतानंदस्वाम्याज्ञयाकृते श्रीविवेकसारसाधुलक्षणनिरूपणं नाम प्रथमं प्रकरणम् ॥ १ ॥
॥ अर्थः ॥ ॥ अनेग्रंथांतरनेविषेपणकट्युंछे जेपुरुषजेतेप्रमदाजेस्त्रितेनेजोईनेमदनेपांमेछेनेसुराजेदारुतेनेतो
पानकरिनेमदनेपांमेछे अटेजेदृष्ट्वा पणामाटेनारीजेतेपोतानिदृष्टिनेविषेछेमदजेनेएविछेजेकारणपणामाटेत्या
गिसाधुजेतेनेनारीनेक्यारेयजुवेनहि ॥ ५३ ॥ एविरित्येनिर्मलएवोजेएकांतिकधर्मतेनाप्रवर्त्तावनाराजेश्रीसहजानं
दस्वामितेमनोशिष्यएवोजेहुं बलरामदासमुनितेणेसद्गुरुश्रीगुणातीतानंदस्वामीनिआज्ञायेकरिनेकस्योजेश्रीविवे
कसारः ॥ ५४ ॥ अथतेनेविषेसाधुनांलक्षणनिरूपणकस्यां एनांमेप्रथमनुप्रकरणजेतेसंपूर्णथयुं ॥ १ ॥ ॥ अथोक्त
लक्षणसंपन्नसतांमहिम्नःसत्संगकर्त्तव्यतायाः संगत्यागस्यचोपपादनपराः स्मृतयः ॥ तत्रोक्तंकपिलदेवेन ॥ ॥
॥ श्लोकः ॥ ॥ प्ररंगमजरंपाशमात्मनःकवयोविदुः ॥ सएवसाधुपुरुषतोमोक्षद्वारमपावतम् ॥ १ ॥ ॥ अर्थः ॥

विवेक

॥ १० ॥

हवेपूर्वकत्वां एवाजे साधुनां लक्षणं ते मणे जुक्त एवाजे साधुपुरुषते मनामहिमाना प्रतिपादन करनारा तथा सर्वेने सत्सं
गकरवांने कुसंगनां त्यागकरवांने नाकेनारा तथा सत्संगनामहिमाना प्रतिपादक एवाजे श्लोकते मने प्राकृत अर्थ सहि
तद्वखुछुते मां ॥ हवेकपि ददेव जिजेते पोतानं माता जे देव हूति ते प्रत्ये ब्रह्मनी पमाडनारी जे नगवानने विषे न किते जे ते
साधुने समागमे थाय एमक हेछे ॥ हे मात आज जीवात्मा तेने स्त्री पुत्रादिकने विषे जे अतिशे संगतेने विवेकिसंत जे ते अज
रपाशने केहेछे केतां जे वने स्त्रियादिकनो प्रसंग छे ते अने ॥ १ ॥ ॥ विषे पण दखतान थिए मने एमर हेछे ते अतिशे बंधन क
रनारो छे एमक हेछे अने ते ज प्रसंग जो साधुने विषे जीवे कस्यो होय तो मोक्षनुं जे द्वार ते उघाडुंछे केतां ते वो ज प्रसंग साधु
मां जो थाय तो एने मोक्ष थावा मां प्रयासन ॥ २ ॥ ॥ वनो मोक्ष थाय छे कम जे एज ॥ जे वो प्रसंग करे छे ते वो एनो स्व
प्नाव थाय छे तेने वि एनिरुचि थाय छे ॥ १ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ सतां प्रसंगां न्मम वीर्यं संविदो न्न वंति हृत्कर्णरसायनाः कथाः ॥
तज्जोषणादाश्च पवर्गवर्त्मनि श्रद्धारतिर्नक्तिरनुक्रमिष्यति ॥ २ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने एवासा न्ना प्रसंग थकि मारिकथा
उं जे ते थाय छे केतां एजीव ज्यार साधुनो प्रसंग करतारे एने मारिकथानुं श्रवण थाय छे ते कथा उं के विछे तो मा ॥ अवतार
नां जे पराक्रम तेनुं छे सर्व प्रकारे माहात्म्ये सहित ज्ञान जे मने विषे ए विछे अने हृदयने ॥ गन तेने अतिशे सुखने के ॥ ३ ॥ ॥ अ
ने ते कथा उं जे प्रितिये जुक्त सेवन केतां सां न्दखुं ते थकि अपर्ग जे मोक्ष ते छे मार्गने विषे जे ना केत जे नगवानने मा
गे जीव चाखे तो तेनो सेहे जे मोक्ष थाय छे एवाजे नगवान तेने विषे तत्काद श्रद्धा प्रीतिने न किते जे ते अनुक्रमे करिने थाय
छे ॥ २ ॥ ॥ प्रथम स्कंधे चोक्तं ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ येषां संस्मरणं त्वं सां सद्यः शुद्धांति वै गृहाः ॥ किंपुनर्दर्शनं स्पर्शपादशौ

सार

॥ १० ॥

चासनादिभिः ॥३॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेशुकदेवजीप्रत्येपरिक्षितराजाजेतेकहेछेतेशुंतोजेमोटापुरुषनेरं न्नास्याथकि
मनुष्यनां धरजेतेतत्काक्षपवित्रथायछे ॥ माटेतेमोटासंतनां दर्शनकरवांतथाते ॥ दोह्म शंकरवोतथातेमनाचरणार
विंदधोवातथातेसंतनेआसनआप ॥ एआ ॥ दकेकरिनेपवित्रथवायतेमांशुंकेवुं ॥३॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ सान्निध्यात्तेम
हायोगिन्यातकानिमहांत्यपि ॥ सद्योनश्रंतिवैपुंसांविघ्नोरिवसुरेतराः ॥४॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेहेमोटायोगिआवाशुक
देवजितमारुजेसमिपपणुंतेथकि ॥ रुषजेतेमनां मोटां एवांजेपापतेजेतेपणतरतनाशपांमीजायछेतेकेनिपेठेतोअग
वाननुजेसमिपपणुंतेथकि ॥ रजेदेवतातेथकिइतरजेअरु रतेजेतेजेमनाशपांमेछेतेम ॥ ४ ॥ ॥ पंचमेवांक्तम् ॥
श्लोकः ॥ ॥ महत्सेवांद्वारमाहुर्विमुक्तेस्तमोद्वारंयोषितांसंगिसंगं ॥ महान्तस्तेसमचित्ताः प्रशांताविमन्यवः सुहृदः
साधवोये ॥५॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेवल्लिपंचसमस्कंधनेविषेकत्युंछेजेहेपुत्रोमहतपुरुषनिजेसेवातेनेमोटासाधु
जेतेमुक्तिनुद्वारकहेछे ॥ अनेस्त्रीयुंताजेसंगीतेमनोजेसंगतेनेसंसृतिनुद्वारकहेछे ॥ तेमहत्युरुषकेवाछेतोसुखदुःखनेवि
षेसमछेचित्तजेमनं एवाछेनेअतिशेशांतछेनेक्रोधेरहितछेनेसर्वजीवप्राणि ॥ एआ ॥ ॥ ॥ नेरुडां एवांजेआचरण
तेणेजुक्तछे ॥५॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ रहूगणैतत्तपरानयातिनचेज्ययानिर्वपणाद्गृहाद्वा ॥ नच्छन्दसानैवजलाग्निसू
र्यैर्विनामहत्यादरजोऽग्निषेकम् ॥६॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेहेरहूगणराजाएजेअगवानवासुदेवतेनेआजनजेते
तेणेतेनेअग्निपांमतोअनेवेदसंबंधिकर्मकरिनेनथिपांमतो ॥ अनेअन्नादिनुजेयथोचितदानतेणेकरिनेनथिपांमतो
अनेगृहस्थाश्रममांरहिनेपरोपकारकरवोतेणेकरिनेनथिपांमतो ॥ अनेवेदनेअज्यासेकरिनेनथिपांमतोअनेजलअ

विवेक
॥११॥

प्रिनेमूर्यतेनिउपासनायंकरिनेनथीपांमतां तारेशांणकरिनेपांमछेतोमोटापुरुषनाचरणारविंदनारजनोजेअन्निषे
कतंणकरिनेजनजंतेएवासुदेवअगवाननंपंमछेपणतेविनाविजेकोईसाधनेकरिनेनथिपांमतो॥६॥ ॥श्लोकः॥
यत्रांतमश्लोकगुणानुवादःप्रस्तूयतेग्राम्यकथाविघातः ॥ निषेव्यमाणेहुंहुंमुक्षोर्मतिसतीयच्छतिवासुदेवे ॥
॥७॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेजेमहत्युरुषनिसेवाएकरिनेअगवानपमायछेतंमहत्युरुषकेवाछेतोग्राम्यकथाउंनोछे
विघातजंथकिएवोजेअगवाननागुणनांअ-वादजंतेजेमहत्युरुषनेविषेनिरंतरथायछे जेअगवाननागुणानुवाद
जेतेदिवसदिवसप्रत्येसंव्योथकोमुमुक्षुजननेवासुदेवअगवाननेविषेअचक्षमतिनेकरावेछे॥७॥ ॥ग्रंथांतरेचो
क्तम् ॥ ॥श्लोकः॥ ॥यांमूर्ध्निधारयेद्वस्त्रमहत्पादजक्षरंजः ॥ सस्नातःसर्वतीर्थेषुपुण्यात्मानात्ररंशयः॥८॥
अर्थः॥ ॥अनेग्रंथांतरनेविषेपणमोटा-तनांमहीमाकत्योछे ॥जेहबस्त्रमोटापुरुषनापगधोयेधुंजेजसतथाते
मनाचरणनीरजतेनेजेपोतानामस्तकनेविषेधारणकरंछे तेपुरुषजेतेसर्वतीर्थनेविषेनलोछेनेपवित्रछेआत्माजेनो
एवोछेतेमांआनेविषेकोईसंशयजेतेनथिएमजाणवुं॥८॥ ॥श्लोकः॥ ॥यस्तुआगवतान्दृष्ट्वाचूत्वाआगवतःशु
चिः॥अच्युत्थानंनकुर्वीतअहंतनापिहिंसितः॥९॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेजेअगवाननोअक्ततेजेअगवानना
अक्तए-जेसाधुतेमनेदेखिनेशुचिकेतांशुद्धछे आवजेनो एवोथइने अच्युत्थानजेसन्मुखउठवुं तेनेनथिकरतोकेतां
अगवाननासंतनआवतादेखिनेतेमनासंमुजावुं तथातेमनेआसनआपवुंतथातेमनेजमाडवातथातेमनिपूजाकर
वीतेनेनथिकरतोतोतेणेहुंजेतेहएयोकेतां जेममनेमारेनेजेमदुखाईजाउतेमसंतनुसन्माननक तोएवोजेमनुष्यते

सार

॥११॥

॥ ज्योतिः दुस्वाङ्गजावुंछुं एमपांते नगवानकेहेताहवा ॥ ९ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ श्रीमद्भागवातार्चनं नगवतः पूजावि
 धेरुतमं श्रीवैष्णोरवमाननामरुतरं श्रीवैष्णोः धनम् ॥ तीर्थादच्युतपादजादुरुतरं तीर्थतदीयांघ्रिजंतस्मान्नित्यमतं
 द्रितो नवसतांतेषां समाराधने ॥ १० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेशो न्नायेजुक्त एवाजे नगवानना नक्तकेतां श्रद्धा
 धने करिनेशो न्ना एवाजे नगवानना संतते मनुजे पूजन करवुंते जे ते नगवाननिजे पूजा करविते थकि उत्तम छे
 ने श्रीविष्णु छे एवा न करवुंते थकि श्रीनैष्ठिक छे धन करवुंते जे ते अतिशे मोटुंछे केतां नगवाननो अपराधनुजे
 पापते करतां पण वैष्णव एवाजे संतते मनोजे अपराध करवोते नु पाप जे ते बह्नुलागे छे ॥ अने नगवानना चरणारविद
 मांथिथयुं जे तीर्थते थकि पण ते संतना चरण मांथिथयुं जे तीर्थते जे ते अतिशे मोटुंछे ते कारण माटे हे नक्तजन तुं जे ते निरं
 तर ते संतनुं जे सम्यक् प्रकारे आराधन करुं ते ने वीषे आलसे रहित एवोथा ॥ १० ॥ ॥ नवमस्कंधे चोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥
 साधवो न्यासिनः शांता ब्रह्मिष्ठा लोकपावनाः ॥ हरंत्यघंते गसंगात्तेष्वास्तेत्यघनिद्धरिः ॥ ११ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अ
 ने नवमस्कंधने विषे नगिरथ जे ते मणे गंगाजि प्रत्येक छे जे सर्वनो त्याग करयो छे जे एवाने शांतने ब्रह्मना जाणना
 रा एवाने लोकने पवित्र करनारा एवा ॥ पुरुष ते जे ते तमारु जे पाप तेने अंग संग थकि हरे छे केतां तमारे विषे आविनेना
 सेते एवाने तमारा पापने टालसे तारे तमे केशे जे ते संतने पापना हेलागे तो त्यांक हुंछुं जे ते संतने विषे तो पापने हरनारा जे
 हरिते जे ते रत्या छे माटे ते संतने तो प पलाग तुं नथि ॥ ११ ॥ ॥ पंचमस्कंधे चोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ तस्मान्नरोऽसंगसुसं
 गजातज्ञानासिनैव हविर्वक्त्रमोहः ॥ हारंतदीहाक नश्रुता न्यालब्धस्मृतिर्यात्यतिपारमध्वनः ॥ १२ ॥ ॥ अर्थः ॥

विवेक

॥ १२ ॥

हवंपंचमनेविपेजडन्नरतजेतंसंतनेसमागमेकरिनेसंसारसमुद्रतरायछेएमराजारहुगणप्रत्येकहेने ॥ तेकारणपणा
मांठनरजतेअसंगएवाजमहत् रुषतेसंघायेजेरुडोसंगतेणेकरिनेउत्पन्नथयुंजेज्ञानतेरुगीछेवास्थतेणेकरिनेछेदि
नांख्याछेदेहगेह ॥ १२ ॥ नोमोहतेजेणेएवोथको तथाजगवाननाचरित्रनेजेकहेवुंनेसांनखवुंतेणेकरिनेपांमिछे
पोतानास्वरूपनिस्मृतितेजेणेएवोथकोसंसारमार्गनापारनेपांमिनेजगवाननेपांमे ॥ १२ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अहोनृज
न्माखिलजन्मशांननंकिंजन्मन्निस्त्वपरैरप्यमुष्मिन् ॥ नयद्वृषीकेशयशःकृतात्मनांमहात्मनां वःप्रचुरःसमागमः ॥ १३
अर्थः ॥ ॥ हवेराजारहुगणजेतेजडन्नरजिहतेहेने अहोइतिआश्चर्येसमग्रएवांजेजन्मतेमनेविषेमनुष्यनुजन्म
जेतेअतिशेरुडुंछे ॥ अनंएमनुष्यनाजन्मविनाविजाजेजन्मतेणेकरिनेशुंप्रयोजनसिद्ध ॥ ॥ तेतथास्वर्गनेविषेजदेवा
दिकनांजन्मतेणेकरिनेपणशुंप्रयोजनसिद्धथायछे कांइनथिथातुंकेमजेजेविजाजन्मनेविषेतथास्वर्गनेविषेऋषी
केशजेवासुंदेवजगवानतेनोजेजसतेणेकरिनेशुद्धकर्युंछेअंतःकरणजेमणेएवामहात्माजेतमेततमारोसमागमजे
तेअतिशेनथि ॥ १३ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नत्यद्भुतंत्वच्चरणान्नरेणुन्निर्हतांहसोन्नक्तिरधोक्षजेऽमला ॥ मौहूर्तिकाद्यस्यस
मागमाच्चमेदुस्तर्कमूलोपहतोविवेकः ॥ १४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेहब्रह्मनिरंतरउपास्यांएवांजेतमाराचरणारविंद
नारजतेमणेकरिनेहणार्ईगयांछे पापजेनांएवोजेपुरुषतेनेजगनाददेविषेविषेद्वीचक्तिथायछेएवार्ताकांइअद्भु
तनथिजेतमारामुहूर्तमात्रसमागमथकिमारो अविवेकजेतेनुंदेतर्ककरिनेबंधांछेमूलजेनुंएवोहतोतोपणहणार्ई
जातोहवो ॥ १४ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नाहंविशंकंमुरराजवज्रान्नयक्षशूलान्नयमस्यदंडात् ॥ नाभ्यर्कसोमाऽनिल

सार

॥ १२ ॥

वित्तंपाखाच्छंकेनृशंभसकुलावमानात् ॥ १५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने हुंजेत इंद्रनुजेव जते थकिशंकानेन थिपांमतो तथा
 शिवनात्रिप्रसथकिशंकानेन थिपांमतो तथा जमराजानादंडथकिशंकानेन थिपांमतो तथा अग्निसूर्यचंद्रमावायुने
 कुबेर एमनं जे अस्रते थकिशंकानेन थिपांमतो ॥ पण ब्राह्मणकुलनुं जे अपमानते थकि हुंजेत अतिशंकाने पांमुछुं ॥ १५ ॥
 ॥ एकादशोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ मन्येन्नगवतः साक्षात्पार्षदान्बोमधुद्विषः ॥ विष्णोर्नूतानि लोकाणां पाव
 नाय चरंति हि ॥ १६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने हने विदेहराजा जे ते मुनियुं जे दर्शन तेने अति प्रेमे करिने प्रशंसा करता
 थका ते मुनि प्रत्ये बोखे छे जे मधुना मे जे दैत्य तेना मारत एवा जे नगवान ते मना हुंजे ते तमाने साक्षात् पार्षद एवा मानुं छु
 तारे ते मे कहेशो जे पार्षद एवा जे अमे ते जे ते आर्द्रशुंकरवा आविये तो विष्णु जे ते मना नूत जे पार्षद ते जे तं लोक जे ते मने प
 विचर करवाने अर्थे वीचरे छे माटे नगवान न पार्षद एवा जे ते मने ते मुने पविचर करवाने अर्थे आर्द्रपधास्या छो ॥ १६ ॥ ॥
 श्लोकः ॥ ॥ दुर्लभो मानुषो देहो देहिनां क्षणचंगुरुः ॥ तत्रापि दुर्लभं मन्ये वैकुण्ठप्रियदर्शनं ॥ १७ ॥ ॥ अर्थः ॥
 अने क्षण गच्छां गच्छ पामे एवा जे मनुष्य ने देह ते जे ते देह धारि जे ते मने दुर्लभ न एवा छे केतां बहु जन्मनां जे पुण्य ते मणे
 करिने प्राप्त थाय छे अने नगवान नी जे उपार नाक वा तेने विषे उपयोगि छे माटे दुर्लभ न छे अने दुर्लभ न एवा जे आमनु
 ष्य ने देह तेने विषे पण विकुंठा जे तेना पुत्र जे एवा जे हरिते मने प्रिय एवा जे ते मुसरखा संत ते मनु जे दर्शन तेने जे हुंजे ते दुर्लभ
 न एवुं मानुं छुं ॥ १७ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अत आत्यंतिकं क्षेमं पृच्छामो न वतोऽनघाः ॥ संसारेऽस्मिन् क्षणाद्दोषिस
 त्संगः शेव धिर्नृणां ॥ १८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने जे कारण पणामाटे ते मसरखानु दर्शन दुर्लभ न छे ते जे कारण पणामा

वि वेक

॥१३॥

टेआत्यानेकएणुं जेकक्ष्य एतेप्रत्यं अमेजेतेतमानेणुं छीयेछइयंतेशामाटेतांहेदोपराहतएवाहे नियोआसंसारनेविषे
क्षएणुअर्द्धमात्रएवांपणतमांसरखासंतनोजंसमागमतेजेतेमनुष्यजेतेमनेशेवधिछे केतांपोतानेइच्छितएणुं जेफस
तेनेआपेएवोछे ॥१८॥ ॥ श्लोकौ ॥ ॥ नरांधयतिमांयांगोनसांख्यंधर्मएवच ॥ नस्वाध्यायस्तपस्यागोनेष्टा र्त्तन
दक्षिणा ॥१९॥ व्रतानियज्ञश्चुंदांसितीर्थानिनियमायमाः ॥ यथाऽवरुंधेसत्संगःसर्वसंगापहोहिमां ॥२०॥ ॥ अर्थः
॥ हवेश्रीकृष्णनगवानजेतेसत्संगनुजेमाहात्म्यतेनेउद्धवजिप्रत्येकहेछे हेउद्धवजिसर्वेमायिकविषयनेविषेजेआस
क्तितेनेटालेएवोजेसत्संगतेजेविरित्येमुनेवशकरेछे तेविरित्येयांगजेतेमुनेनथिवशकरतोतथासांख्यनेधर्मतेजेतेप
णमुनेनथिवशकरतातथावेदादिकनुचणवुं नणवुं नेतपकरवुं नेदं नदेतेजेतेनथिवशकरतां तथायज्ञादेवितेजेतेनेनथिवशकरति ॥ तथाव
रुण्डेत्तद्व्याधेनियमतेजेतेपणनिश्चेनथिवशकरताकेतांजेमहुंसत्संगेकरिनेमनुष्यनेवशथावुछुंतेमतेजेसर्वयोगा
दिकतेमणेकरिनेहुंनथिवशथातो ॥१९॥ ॥२०॥ ॥ श्लोकौ ॥ ॥ सत्संगेनहिंदेतयायातुधानामृगाःखगाः ॥ गंधर्वाप्स
रसोनागाःसिद्धाश्चारणगुह्यकाः ॥२१॥ विद्याधरामनुष्येषुवैश्याःशूद्राःस्त्रियोंत्यजाः ॥ रजस्तमःप्रकृतयस्तस्मिंस्तस्मि
न्युगेयुगे ॥२२॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेसत्संगेकरिनेजेपोतानेपाम्याछेतेनेकहेछे ॥ हेउद्धवजिदैत्यराक्षसनेमृगझांतथापक्षि
गंधर्वनेअप्सरान्तथानागनेसिद्धतथाचारणनेगुह्यकतथाविद्याधरतथामनुष्यनेविषे वैश्यशूद्रस्त्रियोनेअंत्यजएस
र्वेजेतेसतयुगादेवतेसर्वेयुगतेमनेविषेरजोगुणितमोगुणिछे स्वप्नावजमनाएवाथकासत्संगेकरिनेजनिश्चेमा

सार

॥१३॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ बहवो मत्पदं प्राप्तास्त्वाष्ट्रकायाधवादयः ॥ वृषपर्वा बलिर्बाणो मयश्चा
य बिन्नीषणः ॥ २३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने वृत्रासुरने कयाधुनो च प्रह्लाद एछे आदे जे मां एवा जे घणा कजन ते जे ते सत्सं
गेकारे ने जमारा स्थान कने पं म्याछे अने वृषपर्वा बलिराजा बाणासुरने मयदानव तथा बिन्नीषण ए सर्वे पण सत्सं गे करि
ने जमारा पदने पं म्याछे केतां वृत्रासुरने प्रह्लाद ते मने जन्म्या मोहो रथ नारद नास माग मरूप सत्संग थयो ने जन्म्या त्यां थ
कि जपोतानि माताये त्याग कस्था एवा जे वृषपर्वा ते मने मुनि नास माग मरूपि सत्संग थयो अने बलिराजाने प्रह्लाद नास
माग मरूपि सत्संग थयो ने बाणासुरने शिवा जे नार माग मरूप सत्संग थयो ने मयदानवने सज्जानिर्माण समयने विषे पां
डवुं नास माग मरूप सत्संग थयो ने विन्नीषणने हनुमान नास माग मरूपि सत्संग थयो ए प्रकारे थयो जे सत्संग तेणे करि ने ए
सर्वे मारा पदने पं म्याछे ॥ २३ ॥ ॥ श्लोकः ॥ सुग्रीवो हनुमान वृक्षोगजो गृध्रो वणिकपथः ॥ व्याधः कुन्दा ब्रजे गोप्यो यज्ञ
पत्न्यस्तथा परे ॥ २४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने सुग्रीव हनुमान वृक्षो गजो गृध्रो वणिकपथः ॥ व्याधः कुन्दा ब्रजे गोप्यो यज्ञ
तथा ब्रजने विषे गोप्यो ने यज्ञने विषे दीक्षाने पामियुं ए विक्रपि पत्नीयुं तथा विजिपण घणिक स्त्रीयुं ए सर्वे जे ते सत्सं गे करि
ने मारा पदने पं म्याछे ॥ केतां सुग्रीव हनुमान ने जां बुवान ते मने दक्ष मणजी नास माग मरूपि सत्संग थयो ने गजेंद्र तेने पू
र्व जन्मने विषे नारद जिज्ञासु पण सत्संग थयो ने जटायु जे तेने गरुड तथा दशरथ नास माग मरूप सत्संग थयो ने ब्र
ह्मराक्षस पणने पाम्यो जे धर्म व्याध तेने वराह पुराणने विषे प्रसिद्ध जे वैष्णव राजा ते नार माग मरूप सत्संग थयो ने गो
पी कायुं ये तो प्रत्यक्ष श्री कृष्णनो सत्संग कस्यो ने ऋषि पत्नियोंने तो मथुरांने विषे दहिदुध वेचवा जाति ए बिजें गोपी कायुं ते

विवेक
॥ १४ ॥

मनासमागमरूपसत्संगथयो एविरित्येसर्वेनेथयो जेसत्संगतेणेकरिनेजनिश्र्वेतेसर्वेजेतेमारापदनेपांम्याछे ॥ २४ ॥
॥ श्लोकः ॥ ॥ तेनाऽर्थातश्रुतिगणानोपासितमहत्तमाः ॥ अब्रतातमतपसःसत्संगांन्मामुपागताः ॥ २५ ॥ ॥ अर्थः ॥
अनेनथीनएयाश्रुतियोनागणतेजेमणेनेनथि सेव्याअतिमोटागुरुपतेजेमणेनेनथिकस्यां ब्रतनेनथिकस्यांतपतेजे
मणेएवाजेएवैतेजेतेसाधुपुरुषुंनासमागमरूपजेसत्संगतेथकिमुनेपांमताहवा ॥ २५ ॥ ॥ अन्नियुक्तजनोक्त
म् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अघौघंप्राचीनं व्यपनयति पुण्यं प्रथयति प्रसूते सदुद्दिनवनवकलाः पल्लवयते ॥ हरत्यज्ञा
नांधं दिशति च परब्रह्मपदवीं सतां संगः कल्पद्रुम इव च किं किं नतनुते ॥ २६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेअनुन्नवेजुक्तएवा
रुडापुरुषजेतेकहेछे ॥ तेशुंतोसत्संगजेतेजीवनापूर्वजन्मनोजेपापनोदगद्योतेनेटाळेछेकेतांबाहिनेनाशकरिनांखेछे
नेपुण्यजेतेनेविस्तारेछेनेरुडिएविद्विजेतेनेउत्पन्नकरेछे अनेवखितेसत्संगजेतेजननाअन्नरूपजेअंधकारतेनेह
रेछेनेपरब्रह्मदिजेएवैछे ॥ ॥ जगवांननाधाममांजावानोजेमारागतेनेदेखाडेछे ॥ ॥ त्संगरूपजेकल्पवृक्षतेजेतेशुं
शुंनथि विस्तारतोकेतं जेमकल्पवृक्षतलेजाइनेजेजेइच्छेतेतेसिद्धथायछे तेमसत्ससंगेकरिनेजेजेइच्छेतेतेसिद्धथा
यछे ॥ २६ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ जाड्यंधियो हरति सिंचति चिसत्यं मानोन्नतिं दिशति पापमपाकरोति ॥ चेतः प्र
सादयति दिक्षु तनोति कीर्त्तिसत्संगतिः कथय किं न करोति पुंसां ॥ २७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेवखिसंतनोसमागम
जेतेबुद्धिनुजजडपणुतेनेहरेछेनेवचननेविषेसत्यपणुजेतेनेसेचनकरेछे नेमाननिउन्नतिजेअधिकपणुतेनेदेखाडेछे
केतांबराथस्थसत्संगकरतोनेखरेखरासर्वेसत्संगनानियमपायतो एवोजेमनुष्यतेनुसर्वेजनजेतेसारिपेठेसन्मानक

सार

॥ १४ ॥

રહે ॥ અનેવલિતેસત્સંગજેતેપાપજેતેનેનાશકરેછેનેચિત્તજેતેનેશુદ્ધકરેછે નેસર્વેદિશાનેવિષેકીર્તિજેતેનેવીસ્તારેછે
 માટેસત્સંગજેતે રુપજેતેમનેશુંશુંનકરેતેકહોકેતાંમનુષ્યમેવિષેસર્વેરુઢાગુણજેતેસત્ રુપનેસમાગમેકારનેઆવેછેને
 સર્વદેહાધારાંમેછે ॥ ૨૮ ॥ ॥ સ્કાંદિચોક્તમ્ ॥ ॥ શ્લોકઃ ॥ ॥ ચાતુર્વર્ણ્યસતાંસંગંકુર્યાન્નત્વસતાંકચિન્ ॥
 મુક્તિપ્રદોલ્લિસત્સંગઃ સંગોનિરયપ્રદઃ ॥ ૨૯ ॥ ॥ અર્થઃ ॥ ॥ અનેસર્વેનેસત્સંગકરવોને સંગનોત્યાગકરવો
 એમવારુદેવમાહાત્મ્યમાંકહ્યુંછે જેબ્રાહ્મણક્ષત્રિવૈશ્યનેશૂદ્રાણ્યારેયવર્ણનાજેમનુષ્યતેજેતેસાધુજનનોજેસમાગમતે
 નેકરેપણઅસતમનુષ્યનોજેસંગતેનેતોક્યારેયનકરે ॥ કેમજેસત્સંગજેતેમુક્તિનેપમાડેએવોછે નેકુસંગજેતેનરકનેપ
 માડેએવોછે કેતાંસત્ રુપનેસંગેકરિનેધણાકજોવજન્મમૃત્યુકાઢનેઝગવાનનાધામનેપાંમેછે નેઅસત્યુરુપનેસં
 ગેકરિનેધણાકજમપુરિમાંજાયછે ॥ ૨૯ ॥ ॥ હંસગીતાયાંચોક્તમ્ ॥ ॥ શ્લોકઃ ॥ ॥ યદિસંતંસેવતેય
 ઘરંતંત્રાજેત્યાદેવાત્તેનમેવ ॥ વાસોયથારંગવશં પ્રયાતિતથાસતેષાંવશમન્યુપૈતીતિ ॥ ૩૦ ॥ ॥ અર્થઃ ॥ ॥ હવે
 જેવામનુષ્યનોસંગકરેતેજેવોપોતેરંગનોકરનારોપણથાયછે એમહંસગીતામાંદેખેજેજોસંતનેસેવેનેજોઅસત્યુરુપને
 સેવેનેજોત્યાદેવાત્તેસેવેનેજોચોરનેસેવેતોતેસેવાકરનારોમનુષ્યજેતેતેમનાવશપણનેપાંમેછે ॥ કેતાંજેસંતનોસમાગમ
 કરેછે તેસંતજેવોથાયછેનેજેદુર્જનનોસમાગમકરેછે તેદુર્જનજેવોથાયછેનેજેચોરનિસોબત્યકરેછેતેમનુષ્યચોરનિ
 પેઠેતોચોરિકરેછેતેકેનિપેઠેજેમવશજેતેરંગનાવશપણનેપાંમેછેતેમા ॥ કેતાંજેમધોધુ સ્વછેતેનેજોગલિનારંગમાંબોલે
 તોકાલુથાયછેનેજોકસુંબાનારંગમાંબોલેતોલાલથાયછે નેજોહલદરમાંબોલેતોપિલુથાયછેનેજોગુલાવિરંગમાંબો

विवेक
॥ १५ ॥

[illegible]

सार

119411

॥ अने जे मसमर्थ एवा जे अश्रिते नो सारि पेंठे आश्रय ने करतो एवो जे मनुष्य ते निटाळ्य ने अंधकार जे तेना शपां मे छे ते म
सा निसे वा करतो एवो जे पुरुष ते ने जन्म मरण लिखे छे ॥ छे ते ॥ छे ते ॥ ३४ ॥ ॥ कपिल गीता यांचो
म् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ यद्यसद्भिः पथि पुनः शिश्रोदरकृतो यमैः ॥ आश्रितो रमते जंतुस्तमो विशति पूर्ववत् ॥ ३५ ॥
अर्थः ॥ ॥ अने वक्षि कुसंगे करि ने नरक नि प्राप्ति थाय छे ने शुच गुण नो नाश थाय छे मोटे संग न करवो एम कपिल गीता
मां ॥ छे जे आजीव जे ते वेद मार्ग ने विषे रेत्यो थको पण जो शिश्रु इंद्रिय ने जिह्वा इंद्रिय तेना सुख नी प्राप्ती ने अर्थे कस्था
छे उद्यम जे मणे एवो जे अधर्म सर्ग ने विषे रे हे नारा असत् पुरुष ते ने जे लो र हि ने ते असत् पुरुष स्थापन कस्यो जे इंद्रियो ना विष
य सेवन रूप ॥ छे ते ॥ छे ते ॥ यम जे मक ॥ ते विरत्ये नरक नादुःख ॥ छे ते ॥ छे ते ॥ छे ते ॥ ३५ ॥
॥ श्लोकः ॥ ॥ सत्यं शौचं दयामौनं बुद्धिर्ज्ञीः श्रीर्यशः क्षमा ॥ शमो दमो जगश्चेति यत्संगायाति संक्षयम् ॥ ३६ ॥
॥ अर्थः ॥ ॥ केम जे सत्य शौच दयामौन बुद्धि ज्ञा शोचा कीर्ति क्षमा शम दम ऐश्वर्य ॥ छे ते ॥ छे ते ॥ छे ते ॥ एवा
सर्वे शुच गुण ते जे ते जे असत् पुरुष ना संग थकिसर्वे प्रकारे नाश ने पां मे छे ॥ ३६ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ तेष्वशांतिषु मूढेषु खंडि
तात्मस्वसाधुषु ॥ संगं न कुर्याच्छोच्येषु योषिणां गृहान् गेषु च ॥ २७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ मोटे एवा जे ते असत् पुरुष ते ना संग ने
मुमुक्षु जे ते न करे ते असत् पुरुष के वा छे तो अशांत के तां लो लुप छे ने मूढ के तां विपारत छे ॥ न जे मने एवाने देह ने विषे छे आ
त्म ॥ जे मने एवाने शोक करवा योग्य एवाने क्रीडा मृग नी पेंठे स्त्री युं ने आधीन एवा छे ॥ ३७ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ न तथा
स्य न वेन्मोहो बंधश्चान्य प्रसंगतः ॥ योषित्संगाद्यथापुंसो यथा तत्संगि संगतः ॥ ३८ ॥ ॥ इति विमलैकांत धर्म प्रवर्त

विवेक
॥१६॥

कथ्रीमहजानंदस्वामि शिष्यवलरामदासमुनिनासद्गुरुश्रीगुणातीतानंदस्वाम्याज्ञयाकृतंसाधुमाहात्म्यसत्संगकर्त
व्यताकुसंगत्यागनिरूपणं नाम द्वितीयं प्रकरणम् ॥ २॥ ॥ अने आज जीवतेने स्त्रीयुंना प्रसंग थकित था स्त्रीयुंना संगिजे
असत्पुरुष तेना प्रसंग थकित जे वुं बंधन थाय छे ते जे वा मोह थाय छे ते वा अन्य जे द्रव्यादिक पदार्थ तेना प्रसंग थकित न थि था
तां कम जे द्रव्यादिक नो लोचने उपार्जन ते तो शिखव्यां आवडे छे ते स्त्री निका मना तो मनुष्य देह ने विषेत था पशु पक्षि आदि
कना देह ने विषे शिष्या विना देखाय छे माटे अति बंधन कारि छे ॥ ३८ ॥ ॥ एविरित्ये निर्मल एवो जे एकं तिक धर्म तेना
प्रवरता वनारा जे श्रीमहजानंदस्वामी ते मनो शिष्य एवो जे हुं वलरामदास निते ए सद्गुरु श्रीगुणातीतानंदस्वामि नि आ
ज्ञायं करि ने कस्यो जे विवेक सार नाम ग्रंथ तेने विषे संतनु महात्म्य था सत्संग करवां ने कुसंगन करवां ए निरूपण नाम बि
जुं प्रकार जे ते थयुं ॥ २॥ अथ देह स्वरूप निरूपण पराः स्मृतयः ॥ तत्रोक्तं शारीरक संग्रहे ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ वसा शुक्रम
सृक्मज्जा मूत्रं विट् कर्णत्वक् क्लृप्ताः ॥ श्लेष्मा श्रुदूषिका स्वेदा द्वादशैते मलानृणामिति ॥ १॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ देह देह नु स्वरूप
निरूपण कर नारा जे श्लोक ते मने अर्थे सहित लिखुं छे ॥ ते मां शारीरक संग्रह नाम जे ग्रंथ ते मां शरीर नाबार प्रकार नाम
लक्ष्या छे ते किया तो एक का ल जानु मांस बिजु वीर्य त्रिजुरु धिर चो थिम ज्वापां च मुमुत्र छठि विष्टा सात मोकां ननो मेल
ने आठ मोत्वचानो मल अने नव मिलिं छे ने गल फाने दश मां ने त्रनां आंसु ने अगीयार माचि बडाने बार मोपर सेवो ए बार
प्रकार नाम लजे ते मनुष्य ना देह मां छे ॥ केतां जे देह ने विषे जीव अति शे मोह पां म्यो छे ते देह तो ए बार प्रकार ना जे मल ते नो
ज न रेखो छे ॥ १ ॥ ॥ ग्रंथांतरे चोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ यदि ना मास्य कायस्य यदंतस्तद्विर्जवेत् ॥ दंडमा

सार

॥ १६ ॥

दायलोकोयंशुनःकाकांश्ववारयेत् ॥ २ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेविजाग्रंथनेविषेपणदेहनुस्वरूपकत्युंछेजेआशरी
 रनेमांहिजेरत्युंछेतेजोबास्यक्षिकोराहोयकेतांजोबास्यदेखायतोआमनुष्यसर्वेहायमांदाकडिळाक्षिनेकुतरांनेकाग
 डाजेतेमनेहाकत ॥ केतांदेहनोनखथितेशिखापर्यंतजेमांहिलोआगतेजोबास्यकरुणेततोतरांकागडानेमांस्युते
 च्यारेकोरफरतांअमतांफरततेनेदाकडिलेइनेमारततोयकोयमनुष्यनेतेजंपवाद्योतनहि एवोआदेहनकारोछेमांटेते
 मांमोहपांमवुंनहि ॥ २ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ सर्वाऽशुचिनिधानस्यरुतघ्नस्यविनाशिनः ॥ १ ॥ शरीरकस्यापिकृतेमूढाःपापा
 निकुर्वते ॥ ३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ केमजेसर्वेअपवित्रवस्तुनेरेवानुच्छिन्नकनेकस्यागुणनेनजाणतुनेविशेषपणेकरि
 नेनाशपांनवानोछेस्वप्नाजेंनोएवुंछेआशरीरतेनेअर्थःदुजनजेतेपापजेतेमनेकरेछे ॥ केतांएवातुच्छशरीरमांमो
 हपांमिनेतेनापोषणेनेअर्थेपशुपक्षिनिहिंसाकरविनेमद्यमांसनुअक्षणकरवुं नेपरस्त्रीनोसंगकरवोनेचोरिकरविनेम
 नुष्यमारवुंएआदिकपापकर्मनेकरेछेएवाजेमनुष्यतेमनेमोटाएरुषजेतेमणेमहाःखंकत्याछे ॥ ३ ॥ ॥ विदुरनी
 तौच ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नवद्वारमिदंवेदमत्रिस्थूणंपंचभूमिकम् ॥ क्षेत्रज्ञाधिष्ठितंविद्वानयोवेदसपरःकविः ॥ ४ ॥
 अर्थः ॥ ॥ अनेवद्विदेहनुजेस्वरूपतेनेविदुरजिजेतेकेहेताहवाजेहेराजनूनवछेइंद्रियोनांछिद्ररूपद्वारजेनेविषेएवुं
 जेआदेहतेगृहतुल्यछे तेकेवुंछेतोअविद्याकामनेकर्मएत्रण्यछेयांचक्षानिपेठ्यधारनारातेजेनाएवुंछेअनेशब्दस्पर्श
 रूपरसनेगंधएपंचविषयरूपछेपांचभूमिकातेजेनेविषेएवुंछेअनेक्षेत्रज्ञजीवात्मातेणेआशस्युंछेएवुंजेआदेहरूप
 गृहतेनेजेविवेकीरुषजेतेक्षेत्रपणेजांणेछेनेपोतानेक्षेत्रज्ञपणेजांणेछेतेपुरुषजेतेसर्वथिउत्कृष्टज्ञानिछे ॥ ४ ॥ ॥ ए

विवेक
॥ १७ ॥

कादशचोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ यदस्थिर्निर्मितवंशवंशस्थूणं त्वचारो मनस्वैः पिनद्धम् ॥ क्षरन्नवद्वारमगार
मेतद्विष्णुमूत्रपूर्णमदुपैतिकान्या ॥ ५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने एकादशस्कंधमां पणते कट्युंछे जे अस्थि जे हाडकां
ते मणे करि ने रच्या छे थरद्विष्णुमूत्रपूर्णमदुपैतिकान्या ॥ ५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने एकादशस्कंधमां पणते कट्युंछे जे अस्थि जे हाडकां
मने नख ते मणे करि ने ठां क्युं एवुं ने मलने क्षरतां छे नवद्वारे जे ने विषे एवुं ने विष्ठाने मूत्रे करि ने पूरण एवुं जे आपुरुषनादे हरू
पघर तेने हुं विना बिजि कोण स्त्री जे ते पति द्विये करि ने सेवे छे हुं जे सेवुंछुं माटे मुने धिकार छे ॥ ५ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥
देहं मनोमात्रमिमंगृहीत्वाममाहमित्यंधधियो मनुष्याः ॥ एषोह मन्यायमिति भ्रमेण दुरंतपारेतमसि भ्रमंति ॥ ६ ॥ ॥
॥ अर्थः ॥ ॥ अने एकादशस्कंधमां पणते कट्युंछे जे अस्थि जे हाडकां ते मणे करि ने ठां क्युं एवुं ने मलने क्षरतां छे नवद्वारे जे ने विषे एवुं ने विष्ठाने मूत्रे करि ने पूरण एवुं जे आपुरुषनादे हरू
मात्रे करि ने थयो जे आदे हते ग्रहण करि ने अने आहुं जे ते राजाने बुद्धिमानने धनाढ्य एवो छुं ने बिजो जे गुणहीन एवो
आद रिद्रष्टा छे एविरित्यनो जे भ्रमते एकरि ने अतिशे अपार एवुं जे जन्म मरण रूप अंधकार तेने विषे भ्रमे छे ॥ ६ ॥ ॥
श्लोकः ॥ ॥ कायं मलीमसः कायो दौर्गंध्याद्यात्मकोऽशुचिः ॥ कृणुणाः सौमनस्याद्याद्यध्यासो विद्यया कृतः ॥ ७ ॥
अर्थः ॥ ॥ अने अतिशे मलिनने दुर्गंध्याद्यात्मकोऽशुचिः ॥ कृणुणाः सौमनस्याद्याद्यध्यासो विद्यया कृतः ॥ ७ ॥
जे आदे ते जे ते कयां अने देहने विषे सुगंधपणुं ने सुकुमारपणुं एवुं आदिक जे रुडा गुण ते जे ते कयां थि होय न ज होय माटे निश्चे
मलिन एवुं जे आशरीर तेने विषे सारा पणानो जे अध्यास ते जे ते अज्ञान जे ते एकरि ने कस्यो छे ॥ ७ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ त्वद्भां
सरुधिरस्त्रायुमेदोमज्जास्थिसंहतौ ॥ विष्णुमूत्रपूयेरमतां किमीणां कियदंतरं ॥ ८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ एविरित्येवि

सार

॥ १७ ॥

ષ્ઠામયજેસ્ત્રીનોદેહતેનેવિષેઆસક્તેવોજેપુરુષતેનિનિંદાકરેછે જેત્વકમાંસરુધિરનાઢિયુંમેદમજ્ઞાનેહાઢકાંએસર્વેનો
 સમૂહરૂપઅનેવિષ્ઠામૂત્રનેપાચજેમાંનસ્યુંછે એવોજેસ્ત્રીનોદેહતેનેવિષેઆલિંગન ॥ ૯ ॥ ॥ શ્લોકઃ ॥ ॥ પુરારથેર્હમપ
 વિઃનાજેકિઢાતેમાંશોન્નેદજેતેછેકાંઈઅંતરાયનથિ ॥ ૮ ॥ ॥ દશમોચોક્તમ્ ॥ ॥ શ્લોકઃ ॥ ॥ પુરારથેર્હમપ
 રિષ્કૃતૈશ્વરન્મતંગજૈર્વાનરદેવસંજિતઃ ॥ સએવકાલેનદુરત્યયેનતેકલેવરોવિટ્કૃમિન્નસ્મસંજિતઃ ॥ ૯ ॥ ॥ અર્થઃ ॥
 હવેદેહનુજેતુચ્છપણુંતેનેમુચુકુંદરાજાકહેછે જેનરદેવછેનામજેનુંકેતાંવિજાસર્વેનરનેદેવનીપેઠેપૂજવાયોગ્યએવોજે
 રાજાથયોનેસુવર્ણેકરિનેશણગાર્યાજેરથઅથવાહાથીતેનીઉપસ્યવેસીનેફરતોએવોપ્રથમહોયનેતેનોતેજજેરાજાનો
 દેહતેજેતેદુરત્યયકેતાંકોઈથીઉલ્લંઘાયનહિએવોજેકાલેતેણેકરિનેમૃત્યુનેપાંમેછે અનેમૃત્યુપામ્યાપછેજોતેદેહનેજના
 વરસ્વાઈજાયતોવિષ્ઠાથઈજાયછે નેજોપૃથવીઉપસ્યપડ્યોરેહેછેતોકિઢાથઈજાયછેનેજોલાકઢાંનેવિષેઅગ્નિયેકરિને
 બલેછેતોરાખથઈજાયછે ॥ ૯ ॥ ॥ શ્લોકઃ ॥ ॥ ત્વક્શ્મશ્રુરોમનચ્ચકેશપિનદ્વમંતર્માસાસ્થિરક્તકૃમિવિટ્કફ
 પિત્તવાતમ્ ॥ જીવચ્છવંનજતિકાંતમતિર્વિમૂઢાયાતેપદાન્નમકરંદમજિઘ્રતીક્ષ્ણીતિ ॥ ૧૦ ॥ ॥ અર્થઃ ॥ ॥ અને
 વલ્લિહેનગવન્બાહેરથિતોત્વચાઢાઢિમુછમુવાલાનચ્ચનેમાયાનાકેશાદૃલેક ॥ ૧૦ ॥ ॥ અર્થઃ ॥ ॥ અને
 કારુધિ કરમિયાવેષ્ટાન્નકફાન્નનેવાયુતેણેજુક્તેવોનેજીવતોથકો મહાતુલ્યએવોજેપુરુષતેનેજોઈનેઆતોમા
 રોપતિછે એવિરિત્યનીછે ॥ ૧૦ ॥ ॥ અર્થઃ ॥ ॥ અને
 તેતેપુરુષનેનજેછે કેતાંસેવેછેપણજેસ્ત્રીતમારાચરણારવિંદનાસુગંધનેસુંઘનારીછેનેતમારામહિમાનેજાણનારીછેતે

विवेक
॥ १८ ॥

तां एवां गच्छाद्विद्वज्जुष्टपुत्रपुत्रेन नथी न जतीते तो तमने ज न जे छे माटे हुं पण एविरित्ये तमारो महिमा जांणी ने तमने
ज न जुं छुं ॥ १० ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ देवसंज्ञितमप्यंते कृमिविद्वस्मसंज्ञितं ॥ नूतधुक्तल्लुते स्वार्थं किं वेदनिरयो यतः
॥ ११ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने जे देहने छे जे देहने छे तो नर देव नू देव एरित्यनां छे नां मजेन एवो होय तो य
पण जे देह ते जे ते मरण समय मं ॥ ॥ देह न क्षण करु होय तो विष्टाय जाय छे ॥ ने बासे तो एवो छे अ
मयो पड्योर हे तो कि डा पडि जाय एवो देह छे ते देहने अर्थे जे पुरुष नूत प्राणिना द्रोहने करे छे ते पुरुष जे ते शुं पोताना अर्थने
जां छे नथि जां ए तो ते नूतनो द्रोह के वो छे तो जे द्रोह थकि ए पुरुष ने नर कनि प्राप्ति थाय छे ॥ ११ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥
देहः किमन्नदातुः स्तं निपेक्षुर्मातुरेव च ॥ मातुः पितुर्वा बलिनः क्रतुरग्नेः शुनोपि वा ॥ १२ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने आज
देह ते जे ते शुं अन्नना देनारा नां छे के पिता नो छे ॥ के माता नो छे ॥ के माता नो पिता जे नानो ते नो छे ॥ के को कबलियो होय
ते नो छे ॥ के जे एवे चातो लिधो होय ते नो छे ॥ के अग्नि नो छे के अथवा श्वान नो छे ॥ १२ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ एवं साधा
रणं देहमव्यक्तप्रज्ञवाप्ययं ॥ कोविद्वानात्मसाल्लत्वा हंति जंतून् तृतेऽसतः ॥ १३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ ए प्रकारे साधारण ए
वो ने माया ये करि ने छे उत्पत्ति स्थिति ने नाश जे नो एवो जे आ देह ते ने आत्मानि पेठे मानि ने असत पुरुष विना बिजो एवो को
ए विवेकि पुरुष जे ते ए देहने अर्थे जंतूने मारे छे नथि मारतो ॥ १३ ॥ ॥ सप्तमे चोत्तम ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ इदं
शरीरं पुरुषस्य मोहजं यथा पृथग्जैतिकमीयते गृहम् ॥ यथोदकैः पार्थिवतैजसैर्जनः कासेन जातो विकृतो विद्वद्वि
॥ १४ ॥ ॥ इति श्री विमलैकांत धर्मप्रवर्तक श्री सहजानंद स्वामि शिष्य बलरामदास मुनिना सद्गुरु श्री गुणातीतानंद स्वा

सार

॥ १८ ॥

म्याज्ञयाकृतेविवेकसारदेहस्वरूपनिरूपणं नाम तृतीयं प्रकरणम् ॥ ३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने देहनुजे ॥ ॥
 पणुं नेनाशपांमवापणुं ते ममस्कंधमांकल्युं छेजे आपुरुषनुं जेशरीरतेजे ते मोहमंथिय छे केतां अनादिकासनुं जे जी
 न्द्रु ॥ ॥ तेणे करिने पोते आत्मानि संघाथे एकपणे करिने मां न्युछे ने वस्तुगते तो जीवात्मा थकि जु दुछे ॥ ते के निपेठे तो
 जेम घरने विषेर त्यो जेम नुष्यते थकि मृत्तिकादिके करिने रच्युं जे घरते जे ते जु दु ॥ ॥ यछे ते म ॥ अने जलना परमाणुं ये
 करिने थयो जे परपोटे ते जेम नाशपा मे छे ने पृथविना परमाणु ये करिने थयो जे घट अ ॥ ॥ द ॥ ॥ दार्थ ते जेम न शपां मे छे
 ने सुवर्णना परमाणु ये करिने थयो जे कुंडल आदिक पदार्थ ते जेम नाशपां मे छे ते म क ले करिने पंचभूतना विकारमां थिय
 यो एवो जन जेम नुष्यनो देह ते जे ते विकारने पांमतो थको नाशपा मि जाय छे ॥ केतां जाडो पातलो पुष्ट दुबलो कालो गोरो
 रूपवान कुरूपवान आंधलो बुलो वेरो बोबडो बालजवान ने वृद्ध इत्यादिक विकारने पांमतो एवो मनुष्यनो देह जे ते काले
 करिने उत्पन्न थाय छे ते नाशपां मे छे ने जीवात्मा तो जन्मतो यन थिने मरतो यन थि एतो सदा अच्छेय अच्चेय अजर अमर
 ने अविनाशि छे ॥ १४ ॥ ॥ एविरित्ये निर्मल एवो जे एकांतिक धर्म तेना प्रवर्त्तक एवा जे श्री सहजानंद स्वामि ते मनो
 शिष्य एवो जे हुंबल रामदास मुनि तेणे सदुरु श्री गुणातीतानंद स्वामि नि आज्ञाये करिने करयो जे श्री विवेकसार नामे ग्रंथ
 तेने विषे देहनुस्वरूपनिरूपण कल्युं तेना मे त्रिजुं प्रकरण जे ते संपूर्ण थयुं ॥ ३ ॥ ॥ अथ श्री हररे कान्तिक नक्त लक्षण प्रति
 ॥ ॥ स्मृतयः ॥ ॥ तत्र नवमस्कंधे अंबरीपराज लक्षणान्युक्तानि ॥ ॥ ॥ श्लोकौ ॥ ॥ अंबरीपो महाजागः सप्त
 द्वीपवतीं महीम् ॥ अव्ययांच श्रियं ब्रह्मा विभवं चातुलं चुवि ॥ १ ॥ मेने ति दुर्लभं पुंसां सर्वतत्त्वप्रसंस्तुतम् ॥ विद्वान्

विवेक
॥ १९ ॥

विचवनिवाणं तमो विशनित्युमान् ॥ २ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवं श्रीहरिना जं एकांतिक चक्रतं मना लक्षणं प्रतिपादन
करनाराजं श्लोकं ते मने अर्थं सहितं लिखुं ॥ तं मानवमस्कंधने विषे अंबरीषराजानां लक्षणं कथां छेजे महाभाग्यशा
स्त्रि एवा अंबरीषनामेराजा जे ते सात छे द्वीप जे ना ए विजे पृथ्वी तेने पां मिने ॥ अने पृथ्वी तेने विषे नाशन पां मे ए विजे नां ना
प्रकार निराज समर्द्धितेने पां मिने ने कोय नि उपमान देवाय एवुं जे ए श्वर्य तेने पां मिने ने पुरुष ने अति शो दुर्लभ एवुं जे ते सर्वे
तेने स्वप्न तुह्य ॥ १ ॥ ॥ केम जे विचव जे ए श्वर्य तेना नाशन जे जां ए तो ए वा जे पुरुष ते जे ते ए श्वर्य करिने अथ वा जे ए श्व
र्य ने ना शे करिने मोहने पां मे छे ॥ केतां नां ना प्रकार नि जे राज्यादिक समर्द्धितेने ना शवंत जां ए तो थ कोपण पुरुष जे ते सम
र्द्धियुं नि प्राप्ति करिने मोहने पां म्यो थ को उन्मत्त येने कोइ ने गण तो न थि अथ वा ते समर्द्धियुं ना श पां मे तो ते नि वां शे मुळाई
ने मर छे ॥ १ ॥ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ वासुदेवे च गवति तद्रक्ते पुचसाधुषु ॥ प्राप्तो न्नावं परं विश्वं येने दंष्ट्रो ष्वस्मृत
म् ॥ ३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने अंबरीषराजा तो वासुदेव च गवान ने विषे तेने च गवान ना चक्र ए वा जे साधु पुरुष ते म
ने विषे परम न्नावने पां मता हवा ॥ केतां च गवान ने च गवान ना साधु नि अति मेहेनारेने सेवा करता हवा ॥ ने जे न्नावे क
रिने केतं च गवान ने साधु ने विषे जे अति शे न्नावते ए करिने ते अंबरीषराजा जे ते ए आसर्वे विश्व जे ते अति शे ज तुच्छ मां
नी तुं हवुं ॥ ३ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ सर्वै मनःरुध्नपदं विद्वदोऽर्वां सिवै कुण्डगुणानुवर्णने ॥ करौ हरेर्मदिरमार्जनादि
षु श्रुतिं विद्वत्पुत्रोऽयुतः ॥ ४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने ते अंबरीषराजा जे ते पोतानु जे मन तेने च गवान ना चरणार वि
दने विषे करता हवाने पोतानां जे वचन ते मने च गवान ना गुणनु जे वर्णन करवुं तेने विषे करता हवा ॥ अने पोताना हस्तने

सार

॥ १९ ॥

चग । ननामंदिरनेविषेपुंजोवाहवोतथाक्षिपवुंएआदिकक्रियानेविषे करताहवाकेतांपोतानेलेवकजनतोषणाक
 छे तोयपणहरिनामंदिरमाजेपुंजोकाढवोतथाक्षपनादिद्विष्टाद्वेपोतेजकरताहवा श्रुतिजेपोतानाकांनतेनेचग
 वाननिक । नाउदयजेचगवाननिकथावुंथातिहोयतेसांनलवितेनेविषेकरताहवा ॥४॥ ॥श्लोकः॥ ॥मुकुंदसिं
 गाक्षयदर्शनेहृत्तद्वृत्त्यगात्रस्पर्शोऽगसंगम॥घ्राणंचतत्पादसरोजसौरजेश्रीमत्तुल्यस्यारसनांतदपिते॥५॥ ॥अर्थः॥
 ॥ अनेतेअंबरीषराजाजेतेचगवाननिमूर्त्तियोनेरेवानांजेमंदिरतेमनादर्शननेविषेनेत्रनेकरताहवाकेतांपोतानीआं
 ख्युंयेकरिनेचगवाननांमंदिरनेतेमंदिरनेविषेरहिजेचगवाननिमूर्त्तियुं तेमनांदर्शनकरताहवानेचगवाननाजेचक
 तेमन गात्रनास्पर्शनेविषेपोतानाशरीरनोसंगजेतेनेकरताहवा केतांचकजननेअतिशेहेतेकरिनेमलताहवा ॥ अने
 नारि काजेतेनेशोच्चायेजुक्तजेतुल्यसितेनोतेचगवाननाचरणारविंदनेविषेजेसुगंधतेनेविषेकरताहवा केतांपोतानि
 नारि कायेकरिनेचगवाननाचरणारविंदनेकंठनेविषेचढ्यां एवांजेतुल्यसिनेपुष्पनाहारतेनासुगंधनेलेताहवानेचग
 वाद्वेष्टाण्डहंजेअन्नतेनेविषेरसनानेकरताहवाकेतांचगवाननेजमाड्युं एवुंजेअन्नफलररा ॥६॥ ॥श्लोकः॥
 ताहवापणचगवा नेधस्यां विद्याव्याई ह्वजुजलतादहवा ॥५॥ ॥श्लोकः॥ ॥पादौहरेःक्षेत्रपदानुसर्पणेशिरोदृष्टी
 केशपदान्निवंदने॥ कामंचदास्येनतुकामकाम्ययायथोत्तमश्लोकजनाश्रयारतिः॥६॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेवलिते
 अंबरीषराजाजेतेपोतानाजेपगतेमनेचगवाननाक्षेत्ररूपजेस्थानकतेप्रत्येचाक्षिनेजावु तेनेविषेकरताहवानेपोता
 नुजेमस्तकतेनेऋषिकजेइं द्विष्टुदेनानियंताएवाजेचगवानतेमनाचरणारविंदनेवंदनाकरवितेनेविषेकरताहवा ॥

漢書卷之九十五

विवेक
॥२०॥

कामजेषु पचंदनादिके करिने नगवाननिसेवा करवितेने नगवानने राजिकरवाने अर्थे करताहवा पण विषय नोग
नेपांमवानि इच्छायें करिने न करताहवा केम जेतो उत्तम श्लोक जे नगवान ते मना नक्त जनने आश्रिने रहिए विप्रीति जे
ते जे प्रकारे थाय ते म करताहवा केतां नगवानना एकांतिक नक्त जन जेत जे म सेवाये नगवानने राजिकरिने जपो तेरा
जि थाय छे पण विषय नोग नेपांमिने राजि थाता नथिते म अंवरी पराजा पण सेवाना फल रूप जे नगवान निप्रसन्नता ते
णे करिने पांते प्रसन्न थाताहवा पण विषय नोग निप्राप्तिये करिने प्रसन्न थाताहवा ॥६॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ गृहेषु
दारेषु सुते पुत्रं धुपु द्विपोत्तमस्य दनवाजिपत्तिषु ॥ अक्षय्यरत्ना नरणा युधादिष्वनंतकोशेष्वकरोदसन्मतिम् ॥७॥ ॥
अर्थः ॥ ॥ अने ते अंवरी सराजा जेत पोतानां घरं स्त्रीयुं ने पुत्र ते मने विषे असत्य पणानि बुद्धि करताहवाने श्रेष्ठ एवा जे हाथि
रथ घोडाने पादा ते मने विषे पण असत्य पणानि मतिकरताहवा ॥ अने कोइ दिवस नाशन पांमे एवां जे रत्न घरांणाने आयु
धन आदिक अपार एवा जे द्रव्य ना चंडार ते मने विषे पण असत्य पणानि बुद्धि करताहवा केतां ए सर्वे नाशवंत ने तुच्छ छे ए
म जाणताहवा ॥७॥ ॥ सप्तमे नृसिंहं प्रति प्रह्लाद वचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ मामां प्रलोचयाम्यसक्तं कामेषु तैर्वरैः ॥
तत्संगं नीतां निर्विण्णो मुमुक्षुस्त्वामुपाश्रितः ॥८॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ नागवतना सप्तम स्कंधने विषे नृसिंहं प्रति
प्रह्लाद कह छे हे नगवन् पंचविषय ना जे नोग ते मने विषे स्वप्नावे करिने आसक्त एवा जे हुं ते मुने विषय नोग रूप एवा जे व
र तेणे करिने ते मे लोचावां मां अने हुं ते ते पंचविषय ना संगथ कि नयने पांम्यो छुं अने ते विषयने विषे दोष दृष्टिये करिने ते थ
कि वैराग्यने पांम्यो छुं अने ते विषय ना संगथ कि मुकावाने इच्छूं छुं ने एवा थ कोत मारा शरणने पांम्यो छुं ॥८॥ ॥ श्लोकः ॥

सार

॥ २० ॥

नृत्यलक्षणजिज्ञासुर्नक्तंकामेष्वनोदयत् ॥ नवान्संसारबीजपुद्गदयग्रंथिषुप्रभुः ॥ ९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ तारेतमेके
 शोजेशुंहुं नक्तनेलांजावुं एवोच्छ्रुतो एवातोतमेनयितारैकवाछोतोवरनेमाग्यएविरित्येकहेताएवाजेतमेतेतमारोतो
 विजोअन्निप्रायछे तेपोतानानक्तनुं जे लक्षणतेनेजांणवानेइच्छताथकातेनक्तनेपंचविषयनेविषेप्रेरताहवातेविष
 यतोकेवाछेतोसंसारनाबीजरूपछेकेतांचोराशिद्वाराखजात्यनादेहनेविषेजन्ममृत्युनापमाडनाराछे ॥ अनेवलिकेवा
 छेतोजिवनाल्लदयनेग्रंथीनीपेठेबांधनाराछे ॥ ९ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नान्यथातेऽखिलगुरोघटेतकरुणात्मनः ॥ यस्तु
 आशिषआशास्तेननृत्यःसतुवैवणिक ॥ १० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेहेसमग्रनागुरुएवाचगवानकरुण ॥ १० ॥ ॥
 जेनिएवाजेतमेतेतमारैनक्तनेपंचविषयनाचोगनेविषे प्रवरताववुंघटेनहिकेतांतमेअतिशेदयालुछोमाटेपोताना
 नक्तनुंअवलुथायएमतोतमेकरोजनहितथापिजेतमेएमकहोछोतेतोपोतानानक्तनुंजेनिष्कामपणुंनेसकामपणुंते
 नेजांणवासारुंकहोछोअनेवरमाग्यएविरित्येज्यारेतमंनक्तप्रत्येकहोछो तारेजेनक्ततमथकिपंचविषयनाचोगरू
 पिमनोरथनेइच्छेतेतमारोनक्तनयितेतोवांणियाजेवोछे जेमवाणीयोहोयतेवेपारकरेछेतेलाचपांमव ॥ १० ॥ ॥
 छेतेमतेनक्तजेतमनेनजेछेतेतमथिच्छेजेविषयसुखतेनेपांमवानेनजेछेमाटेएतोविषयनोनक्तछेपणतमारो
 नथो ॥ १० ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ आशासानोनवैनृत्यःस्वामिन्याशिषआत्मनः ॥ नस्वामीनृत्यतःस्वाम्यमिच्छ ॥ योरा
 तिचाशिषः ॥ ११ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेहेप्रचोपोतानेअर्थेजेपंचविषयचोगसंबंधिमनोरथतेनेजेनक्तपोतानास्वामि
 पासंथिइच्छेतेनक्तनंकवायअनेपोतानानक्ततथकिपोतानास्वामिपणानेइच्छताथकोजस्वामिते नक्तनामनोर

विवेक
॥ २१ ॥

यनेन आपच्छतेनेस्वामिपणनकेवाय ॥ १३ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अहंत्वकामस्त्वद्भक्तस्त्वंचाम्यनपाश्रयः ॥ नान्यथेहाव
योरर्थो राजसेवकयोरिव ॥ १२ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेहेन गवन्हुंतो निष्काम एवौ तमारोन्नतछूं ॥ अनेतमेजेमारास्वा
मितेनेपणकोईनिअपेक्षानथिअनेजेमराजानेराजानाचा अनेपरस्परएकेकनिअपेक्षाछेतममारनेतमारनेनथिकेता
जेमराजानाचाकरराजानिचाकरीकरेछेतधनादिकपदार्थनेअर्थेकरेछेअनेतराजापणएमजाणेछे जेआचाकरहो
यतोमारिमोटपरहेएमजाणिनेतेचाकरनेराखेछे नेतेनेधनादिकपदार्थआपेक्षेछेदेहुंतोतनास्तिरे॥ देवादिछुंकांइ
तमपासेइच्छुतो नथिअनेतमारिपणएमनर्थीजेप्रह्लादजेवामांटांमोटांमुनेअजेछे तेणेकरिनेमारिमोटाईयायएम
नर्थीकेमजेतमोतोपूर्णकामछोअनेअन्ननिउपस्यदयायेकरिनेतेनिसेवानुंअंगीकारकरोछोनेतेनेप्रसन्नथाओछो ॥
॥ १२ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ यदि रासीशमेत्तदा तदा स्वंवरदर्षन् ॥ कामानां तद्व्यसंरोहं च वतस्तु वरणं वरम् ॥ १३ ॥ ॥ अर्थः
हेवरनां देवावाला मध्ये श्रेष्ठहंसमर्थजोतमेमुनेविषयज्ञांगरूपएवामनवांछितवरनेआपताहोतोतमथकिहुंएवरमा
मुंछूंजेनतरात्तदयनेविषेएंपंचविषयनाज्ञांगनिईच्छाजउपजेनहिएवरमागुछूंतेतमेकपाकरिनेमुनेआपो ॥ १३ ॥
श्लोकः ॥ ॥ इंद्रियाणि मनः प्राण आत्मा धर्मा धृतिर्मतिः ॥ श्रीर्ज्ञेस्तेजः स्मृतिः सत्यं यस्य नश्यंति जन्मना ॥ १४ ॥
अर्थः ॥ ॥ अनेतदनेविषेपंचविषयनाज्ञांगनिईछानेउपजवेकरिनेजीवनीइंद्रियोऽशपांमेछेतथामनतथाप्रा
णतथादेहतथाधर्मतथाधीरज्यतथाबुद्धितथाशोचतथाज्ञातथाज्ञातथातेजतथास्मृति तथासत्यएसर्वेनाशपांमेछेकेतां
तदयमांविषयज्ञांगनी इच्छाउपजेतदरेइंद्रियुंआदिकसर्वेविषयज्ञांगनिप्राप्तिनाजतनमां प्रवरतेतारेतेएनेनाश

सार

॥ २१ ॥

थयांजांणवाअनेविषयजोगनीप्रामिनाजतननोत्यागकरिनेतमारिअक्तिनेविषेप्रवरतेतारेएनेसुफलथयांजांणवां
 ॥१४॥ ॥श्लोकः॥ ॥विमुंचतियदाकामान्मानवोमनसिस्थितान्॥तर्ह्येवपुंडरीकाक्षजगवत्त्वायकल्पते॥१५॥
 अर्थः॥ ॥हेपुंडरीकाक्षकेतांकमलसरखांछेनेत्रजेनांएवाहेजगवन्मननेविषेरहिणविजेपंचविषयजोगनिइच्छा
 ओतेमनेज्यारतमारोअक्तसर्वेप्रकारेत्यागकरेछे तारेजजगवद्भावनेअर्थेकलपायछेकेतांतमारासाधर्म्यपणानेपां
 मेछेअनेतमेजेमपूर्णकामछोतेमतेअक्तपणपोतानेपूर्णकाममानतोथकोअखंडतमारिसेवानेविषेवरतेछे ॥१५॥
 चतुर्थेजगवदितरश्रेष्ठपदेच्छयास्वमनसिखिन्नोध्रुवांवक्ति॥ ॥श्लोकः॥ ॥समाधिनानैकजनेनयत्पदंदिदुःसनं
 दादय ऊर्ध्वरेतसः॥मासैरहंषड्विरमुष्यपादयोश्छायामुपेत्यापगतःपृथङ्मतिः॥१६॥ ॥अर्थः॥ ॥हवेजगवतना
 चतुर्थस्कंधनेविषेजगद्विनाविजाश्रेष्ठपदनिइच्छायेकरिने पोतानामनमांखेदपांमताथकाध्रुवजीजेतेकेहेछेजे
 नैष्ठिकब्रह्मचारिएवारनक॥दकजेतेअनेकजन्मेकरिनेथयुंजे जगवाननिमूर्तिनेविषेपोतानाचित्तनुएकाग्रपणुंतेणे
 करिनेजगवाननापदनेपांमताहवाएवाजेआजगवानतमनाचरणकमलनिछायाकेतां गरुडजिउपस्थबेसिनेमुने
 दर्शनदेवानें पधार्यातेसमयमांमाराउपस्थपडिजेतेजगवाननाचरणारविंदनिछांयातेनेछमासेकरिनेहुंजेतेपांमि
 नेप्रथकछेमतिजेनिएवोथकोपोतोहवोकेतांआलोचनियोछ्यनिइच्छायेकरिनेजगवानथिविमुखथयोजेहुंतेमुने
 धिकारछे॥१६॥ ॥श्लोकः॥ ॥अहोवतममानात्म्यमंदजाग्यस्यपश्यत॥जवच्छिदःपादमूलंगत्वायाचेयदं
 तवत्॥१७॥ ॥अर्थः॥ ॥केमजेअहोइतिआश्चर्येनैवतइतिखेदेमंदजाग्यवालोजेहुंतेमारुंअज्ञानिपणुतोतमे

वि वं क
॥ २२ ॥

जुवांते कियुंता जन्ममरणनाछेदना राजे जगवान ते मना चरण कमलनास मिपने पांमिने नाशवंत ने तुच्छ एवुं जे आलो
कनु विषय सुख तेने मागतो हवा ॥ १७ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ मयैतत्प्रार्थितं व्यर्थं चिकित्सं वगता युषि ॥ प्रसाद्य
जगदात्मानं तपसा दुःप्रसादनम् ॥ १८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने वलि जगवान पासे जे मे मायिक सुख माग्युं ते मु
ने मागतां पणन आवड्युं माटे मारु मागवुं ते खां दुछे एम ध्रुव जिक हे छे जे सर्व जग तना आत्मा एवाने दुःखे करिने पण राजि
न थाय एवा जे जगवान ते मने मे जे ते एते प करिने प्रसन्न करिने एज माग्युं के तां ह मारा कुल मां कोय जे पदने न पांम्यो होय
एवुं जे मायिक पद तेने मारे पांम वुं छे ए विइच्छा ये करिने जे मे तप कर्युं ते तपे करिने प्रसन्न थयाने चक्र जदो छे ए ए
थिरहित करिने पोतानि से वारूप महा सुख ना आपनारा जे जगवान ते मने पांमिने पण मागि छे मां टप्य निमन मां इच्छा
रूप जे मारि प्रार्थना ते जे ते व्यर्थ छे ते के निपे छे तो जे म आविर युं छे आवर दा जे नु एवो जे मनुष्य तेनु सारा वैद्य पासे ओं स
ध कराव वुं ते म ॥ १८ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नवच्छिदमया चेहं नवं ज्ञाग्य विवर्जितः ॥ स्वाराज्यं यच्छतो मौढ्या
न्मानो मे निक्षितो बत ॥ ईश्वरात् क्षीण पुण्येन फलीकारा निवाधनः ॥ १९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने ज्ञाग्ये रहित ए
वां दुं जे ते जन्म मरण नाकापनारा एवा जे जगवान ते मना पासे जन्म मरण ने मागतो हवा ॥ अने पोताना चक्र जनने पो
ताना स्वरूप नु जे सुख तेने आपता एवा जे जगवान ते पासे थि मारु जे मूर्ख पणु ते हेतु माटे मान जे आलो कनि मोटा इते जे ते
वत इति खेदे मे जे ते ए मागिति हवि ॥ ते के निपे छे तो जे म निर्धन एवां मनुष्य जे ते पाता उपस्थराजि थयो एवो जे चक्र वर्ति
राजा ते पासे थि नाश पणने पांम्युं जे पोतानु ज्ञाग्य ते ए करिने कुस किये सहित एवि जे कण चिते ने मागे ते म ॥ १९ ॥ ॥

सार

॥ २२ ॥

श्लोकः॥ ॥ नूनं विमुष्टमतस्तव मायया ते ये त्वां न वाप्ययविमोक्षणमन्यहेतोः ॥ अर्चतिकल्पकतरुंकुणपोपन्नो
ग्यमिच्छन्ति यत्स्पर्शजं निरयेऽपि नृणाम् ॥ २० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने जीवने जन्ममृत्युथिमुकावनारानेकदृष्टक्ष
रूप एवाजेतमेततमनेजे जनअन्यजेविषयसुखतेहे माटे पूजेछेने अतिशेनकारोजे देहतेणे करिने नो गवाय एवुं जे
विषयसुखतेने इच्छेछे माटे निश्चेजते मनुष्यजेततमारिमायाये करिने चोरायिगइछे बुद्धियां जे मनि एवाछे केमजे पंच
विषयनासंबंधे करिने थयुं जे सुखतेलो जीवने नरकने विषेपण मलेछे ॥ २० ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ यानि र्दतिस्तनु नृ

तांतवपादपद्मध्यानाद्भवज्जनकथाश्रवणेन वा स्यात् ॥ सा ब्रह्मणि स्वमहिमन्यपि नाथमात्रं किं त्वंतद्वाप्तिदुःखितात्प
ततां विमानात् ॥ २१ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने सकाम न्रावे करिने न जनाराजे मनुष्यतेमने स्वर्गादिसुखनिप्राप्तिथा
यछेने निष्कामिजनने तो ते सुखनिप्राप्तिथातिनथि एमजो तमे केहेता होतो हे न गवान्त्यां दुंक दुंदुंहेनाथ देहधारिजे ते
मने तमाराचरणारविंदनुजे ध्यान करवुं ते मांथिजे सुखथायछे ने तमारा नृक्तजननिकथानुजंसां नृद्वुतेणे करिने जे
सुखथायछे ते सुखजे ते पोतानोछे महिमा जे मां एवुं जे ब्रह्मतेमने विषेपणनथितारकादरूपिजे खडगतेणे करिने छेदि
नां स्तुं जे विमानतेथ किहेठ पडता एवाजे स्वर्गादिकलांक मारि नारासकामजनतेमने ते सुखन होयते मां शुकेवुं ॥ २१ ॥

श्लोकः॥ ॥ नृक्तिमुद्गुः प्रवहतां त्वयि मे प्ररंगो न्यूयादनंतमहताममदाशयानाम् ॥ येनां जसोद्वणमुरुव्यसनं न
वाब्धिनेष्ये नृवद्गुणकथाऽमृतपानमत्तः ॥ २२ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ ते माटे हे अनंत तमार विषे नृक्तिजे तेन वारं वार क
रताने निर्मलछे अंतःकरणते जे मनां एवाजे मोटा साधु पुरुष ते मनोखरं खरोसमागमजे ते थावां ॥ केमजे जे मांटा पुरु

विवेक

॥ २३ ॥

पनेप्रसंगकरिनेतमारागुणनिकथारूपिजेअमृततेनेपानेकरिने मत्तकेतांतमारागुणनेचरित्रनिकथारूपजेअमृततेनुं
कांनेकरिनेजेपानकरवुंतमांअतिशेअसक्तएवोहुंजेतेवहुंछेदुःखजेमांनेअतिअयंकरएवोजेसंसाररूपिसमुद्रतेनेअ
नायासेकरिनेतरिजायिश ॥ २२ ॥ ॥ तत्रविदुरंप्रतिमैत्रेयवचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नवैमुकुंदस्यपदारविंद
योरजोजुषस्तातत्रवाद्दृशजनाः ॥ वांछंतिदृष्टुं यथामात्मनोयदृच्छयालब्धमनःसमर्द्धयः ॥ २३ ॥ ॥ अर्थः ॥
हवेमैत्रेयमुनिजेतेविदुरजिप्रत्येकहेछे हेतातकेतहेविदुरअगवाननाचरणारविंदनुजेरजतेनेसेवताएवाजेतमसर
खाजनतेजेतेअगवाननुजेदासपणुकेतांदासजावेकरिनेअगवाननिसेवाकरवितेविनाबिजोकांईपोतानोअर्थजेप्र
योजनतेनेइच्छतानथिकेतांईश्वरइच्छाएवतेमद्वयुंतेणेकरिनेछेमननेविपेसमर्द्धिजेमनेएवाछे केतांजेवुंतेवुंमद्वयुं
तेणेकरिनेपोतानामनमांसंतोपराखिनेदेहनिरवाहकरताथकाअगवाननिएकांतिकअक्तिकरेछेएवातमसरखाअग
वाननाएकांतिकअक्तछेमांछेधुवजिपणअन्यपदार्थदेखुछेमांनिनेअगवाननिअक्तिनेअगवाननाएकांतिक
अक्तनोसमागममागताहवा ॥ २३ ॥ ॥ वासुदेवमाहात्म्येमरुतदेववचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अक्ताएकांतिकास्ते
क्षरपरमपदेसेवयातेतुहीनंवासैश्वर्यादिनेच्छंत्यतिशयितसुखंतापिकैवल्यमोक्षं ॥ तद्युक्तंत्वात्मनोपिश्वपचकुलज
नुर्मानयंत्युत्तमंवैतंत्वामेकांतधर्माश्रयणमुपगताः श्रीमहापूरुषंस्मः ॥ २४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेवासुदेवमाहात्म्यने
विषे ॥ मरुतदेवजेतेनारायणजेतेमनिस्तुतिकरेछे हेअगवन्तमाराएकांतिकएवाजेअक्ततेजेतेतोतमारुअक्षरछेना
मजेनुंनेसर्वथकिश्रेष्ठएवुंजेधामतेनेविषेतमारिसेवायेकरिनेरहितएविसाक्षोक्त्यमुक्तितथासाष्टिमुक्तितथासारूप्यमु

सार

॥ २३ ॥

क्तिते मनेन नथि इच्छता तथा अतिशेछे सुख जेने विषे एवो जे कै वदय मोक्ष तेने यपण नथि इच्छता अने तमारि जे सेवा तेणे जु
कएवु तो पोतानु श्वपचना कुलने विषे जे जन्म तेने यपण श्रेष्ठ माने छे माटे एकांतिक एवो जे धर्म तेना आधारने लक्ष्मी जिते
माणे जुक्तने महापुरुष एवा जेतमे ते तमने अमे जेतने श्रेष्ठ पांस्या छइये ॥ २४ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ प्रियतया अधिक या त्ददि चिं
तनं विदधते तव ये न्नुविते विन्नो ॥ नपरमेष्ठि सुखं न दिवः सुखं न कमयंति धरैक नरेशताम् ॥ २५ ॥ ॥ अर्थः ॥ हवे दुर्गा
जे ते स्तवन करे छे हे विन्नो न्नुविने विषे अधिक एवि जेतमारे विषे प्रियता तेणिये करिने जे जन पोताना त्ददयने विषे तमारुं
चितवन करे छे ते जे ते ब्रह्मना स्थान कनु जे सुख तेने नथि इच्छता तथा देव लोक नु जे सुखने प्रथविनु चक्रवर्त्ति जे राज्य तेने
नथि इच्छता ॥ २५ ॥ ॥ षष्ठे इंद्रं प्रति वृत्रासुर वचनः ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ पुंसां किं त्रैकांतधियां स्वकानां याः संपदो दिवि
न्ममौरसायाम् ॥ नराति यद्वेष उद्देग आधिर्मदः कलिव्यसनं संप्रयासः ॥ २६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे जागवतना छठा स्कंध
ने विषे इंद्र प्रत्ये वृत्रासुर कहे छे हे इंद्र हमारा स्वामी जे जगवान ते जे ते जे समर्द्धियुं स्वर्ग लोकने विषे छे ते जे समर्द्धियुं पृथवि
लोक मां छे ते जे समर्द्धियुं रसातल मां छे ते समर्द्धियुं ने पोताना एकं तिक नक्त जनने नथि आपता ॥ केम जे जे समर्द्धिये क
रिने परस्पर वेर जे ते थाय छे ते जे समर्द्धिने नाश करिने मनने विषे उद्देगने पिडा जे ते थाय छे ते जे समर्द्धिने जागे करिने मोटा
पुरुषने पणन गणवापण जे ते थाय छे ते जे समर्द्धिने अर्थ परस्पर कदह जे ते थाय छे ते जे समर्द्धिये करिने व्यसन जे ते जुग
दुरम बुं तथा मृगया करवि तथा परस्त्रिना संग करवा तथा दारुम घने ज्ञान्य ते मनुपान करवु तथा मांस खावु ए आदिक ना
ना प्रकार नां फल थाय छे ते जे समर्द्धियुं ने पांमवाने अर्थे संप्रयास जे रात्य दिवस दश परदेश आथ डबुं ने कोइ कनिचा करि

विवेक
॥ २४ ॥

करविइत्यादिकदाग्वडांथायछे माटेअपारदुःखेजुक्तजेतेसमर्द्धियुंतेमनेसुखदायकएवाजेअगवानतेपोतानाएकां
तिकअक्तनेदतानथि ॥ २६ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ त्रैवर्गिकायामविघातमस्मत्पतिर्विधत्तेपुरुषस्यशक्र ॥ ततो
ऽनुमंयोअगवत्प्रसादोयादुर्लभोऽकिंचनगोचरोऽन्यैः ॥ २७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ तारपोतानाएकांतिकअक्तने
अगवानसुंआपेछेएमजातुंकेहेतोहोयतोहेइंद्रत्याहुंकहुंछुंहेशक्रहेमारापतिजेतेपोतानापुरुषनेकेतांपोतानाएकांति
कअक्तजननेधर्मअर्थनेकामनेअर्थजेप्रयासतेनुंजेनाशकरवापणुंतेनेआपेछे ॥ अनेतेधर्मअर्थनेकामपांमवाने
अर्थजेप्रयासतेमंथिजेनिवर्त्तिपांमवितेणेकरिनेअगवाननिप्रसन्नताजेतेअनुमानकरवाजोग्यछेकेतांधर्मअर्थने
कामपांमवामाटेज्यारेअक्तजनप्रयासनकरेतारेतेनाउपस्यअगवानराजिथयाएमजाणवुंकेमजेएविजेएअगवान
निप्रसन्नताजेतेनिष्कामिएवाजेअक्तजनतेमनेजपांमवाजोग्यछे नेअन्यजेसकामिजनतेमाणंतेप्रसन्नतापांम
विघणिदुर्लभछे ॥ २७ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अहं हरेतवपादैकमूलदासानुदासांअविताऽस्मिञ्चयः ॥ मनः
स्मरेतामुपतेर्गुणांस्तेगृणीतवाकर्मकरोतुकायः ॥ २८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेतेवृत्रारुरजेतेएविरित्येइंद्र
नेपोतानोअचिआहनेअगवाननिप्रार्थनाकरेछे हेहरेहुंजेतेतमारांचरणकमलछेआश्रयकरवारूपजेमनेए
जेतमाराएकं तिकदासजनतेमनो दासजेतेथायिशकेतांतमाराचरणकमलनिसेव दासहुंछुंछांथिमद्वेपणतमाराच
रणारविंदनासेवकएवाजेएकांतिकअक्तजननोदासमुनेरुपाकरिनेकरो ॥ अनेमारुमनजेतेप्राणनानाथएवाजे
तमेतेतमारागुणेनजनिरंतरसंचाररेछे ॥ रेवांणिजेतेतमारागुणनुजनिरंतरगानकरोनेमारुशरीरजेतेतमारीसेवाने

सार

॥ २४ ॥

करो ॥ २८ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ननाकपृष्ठं न च पारमं पृष्ठं न सार्वभौमं न रसाधिपत्यम् ॥ न योगसिद्धीरपुनर्न वंवासमंज
 सत्वाविरहप्यकांक्षे ॥ २९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने तमे ऋजो जेतारे दामपणानुसुं प्रयोजनछे विजामोटां स्थानरूपफल
 हुंतुने आपिस एमजो तमे केता होतो त्यं कहुंछुं ॥ हे समंजस केतां सर्वसौभाग्यना चंडारतमाने मुकिने स्वर्गलोक उपस्थर
 लुं जे ध्रुवपद तेने हुं जे तेन थिइ छतो ने ब्रह्मान लोकने न थि छतो ने सर्वपृथविनुचक्रवर्तिराजा पणु तेने न थिइ छतो ने रसा
 तल्लोको कनु अधिपति पणु तेने पण न थिइ छतो ॥ अने नाना प्रकारनि अष्टांगयोगे करिने पमाय एवि जे सिद्धियुं ते मनं पण
 न थि छतो ने चार प्रकारनो जेमो क्षतेने पण न थिइ छतो ॥ २९ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अजातपक्षा इव मातरं खगाः स्तन्यं
 यथावत्सतराः क्षुधार्ताः ॥ प्रियं प्रिये वय्युषितं विषण्णमनोऽरविं दाक्षदिव दृक्षते त्वाम् ॥ ३० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ तारे शुंइ
 छे छेतो हे कमलनयन न थि आवि पां खुं जेमने एवां जे पक्षिनां नां वाच्यां ते जे ते परतं चने घुड आदिक विजां पक्षिये पिडा
 ने पमाख्यां थकां जेमपोतानि माताने इच्छे ते मत्रिविधितापे करिने बलतुं एवुं मारु मन जे ते तमारि मूर्तिनां दर्शन करवा
 ने छे छे ने दामणे करिने बांध्यां ने चुरे करिने पिडातां एवां जे अतिशेनां नां वाछडां ते जेमपोतानि माना आंचक्षमां थि
 निसलुं जे दुध तेने इच्छे ते मकर्म करिने बंधनने पां म्यु एवुं मारु मन जे ते तमारां दर्शनने इच्छे अने पोताना पतिने वियोगे
 करिने पीडाने पां मति एवि जे पतिव्रता स्त्री ते जे ते जेम परदेश गये जे पोतानो पतितेने पामवाने इच्छे ते मतमारे वियोगे
 करिने खेदने पां मतुं जेम मारु मन ते तमने जोवाने इच्छे ॥ ३० ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ममोत्तम श्लोक जने
 पुंसख्यं संसारचक्रे भ्रमतः स्वकर्मभिः ॥ त्वन्मायया त्मात्मजदारगे हेष्वासक्तचित्तस्य न नाथ नृयात् ॥ ३१ ॥ ॥

विवेक
॥ २५ ॥

॥ अर्थः ॥ ॥ अनेपोतानेकर्मकरिनेसंसाररूपिचक्रनेविषेज्जमतोएवोजेहुंतमारउत्तमछेकीर्त्तिजंमनिएवाजेत
मेततमाराएकांतिकन्नक्तजननेविषेसखापणुंजंतेथावोपणह्नाथतमारिमायायेकरिनेदहपुत्रस्त्रीनेघरनेविषेआस
क्तछेचिततेजेनुंएवोजेहुंतमारपाछिफरिनेतेंदहादिकनेविषेआसक्तिजेतेनथावो ॥ ३१ ॥ ॥ एकादशजनकंप्रति
योगेश्वरवचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ शृण्वन्सुन्नद्राणिरथांगपाणेर्जन्मानिकर्माणिचयानिदोके ॥ गीतानि
नामानितदर्थकानिगायन्विद्वज्जोविचरेदसंगः ॥ ३२ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेजागवतनाएगदशस्कंधनेविषेजन
कराजाप्रत्येयोगेश्वरजंतेकहंछे जंमायिकपदार्थनेविषेआरक्तियेराहेतअनेगछेदोकिनिसाजतेजेथकिएवोजेजा
गवतिपुरुषतेजेतेशास्त्रजंतेनेविषेगानकस्यां एवातथाअत्यंतरुडांएवांजेजगवाननंजन्मतथाकर्मतथातेजगवान
जछेप्रतिपादनकरवाजोग्यअर्थतेजेमनो एवाजेनांमतेमनेसांजद्वतोथकोतथागांनकरतोथक ॥ ॥ श्लोकनेविषेवि
चर ॥ ३२ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ एवंव्रतःस्वप्रियनामकीर्त्याजातानुरागोद्भूतचित्तहृद्दैः ॥ हसत्यथारोदितिरौतिगाय
त्युन्मादवत्यतिलोकवात्यः ॥ ३३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेएप्रकारनुछेव्रतांततेजेनुंएवोअनेपोतानेवासाएवाजे
नारायणतेमनुंजेनामतेनुंजेगांनकरवुं तेणेकरिनेतेजगवाननेविषेउत्पन्नथयोगेअनुरागतेजेनेएवोनेद्रविजाछे
चित्ततेजेएवोजेएप्रेमिन्नक्तजनतेजेतपोतानासमीपेआवताएवाजेजगवानतेमनेदेखिदेहंछेदेहंछेगरेनेहसेछेअने
एद्विद्वथकिअनंतरपोताछेदेजाताएवाजेजगवानतेमनेजोइनेउचेस्वरेकरिनेरुदनकरेछे तथातेहरिनेबोलावेछेतथा
तेमनुगानकरेछेतथाकोइकगांडानिपेठेदोक्तथकिवास्थएवोथकोअतिनृत्यकरेछे ॥ ३३ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नकामकर्म

सार

॥ २५ ॥

बीजानां यस्य चेतसि संभवः ॥ वासुदेवैकनिर्लयः सर्वज्ञागवतोत्तमः ॥ ३४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने जे नक्तनाचित्त
 ने विषे काम जे विषय अने ते विषयने अर्थे जे कर्म करवाते मनि जे वासनायुं ते मनी जे उत्पत्तिते जे ते जे नक्तनाचित्तने विषे
 नष्टि एवो अने वाः देव ते जे छे एक ध्याने करि ने पांमवानुं स्थान कते जे ने एवां जे नक्तते जे ते नगवानना जे नक्तते मने
 ध्ये निश्चे उत्तम नक्त छे ॥ ३४ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ त्रिचुवनविचवहेतुः स्य कुंठस्मृतिरजितात्मसुरादिचिर्विमृग्या
 त् ॥ न च क्षति न गवत्पदं पृथिव्यद्वयनिमिषार्द्धमपि सर्वे धनवाय्यः ॥ ३५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने नयिकुंठित थई स्मृ
 ति जे नि एवो अने अजित जे हरिते मने विषे छे मन ते जे मनां एवा जे देवता तथा ऋषि आदिक ते मणे पण खोख वा जोग्य ए
 वुं जे नगवान् चरण कमल ते थकि त्रिचुवन जे स्वर्ग मृत्यु ने पाताल ते ना विचव जे खान पांनादिक जोग ते मने अर्थे पण
 खवने निःस्पृह जे अर् एटाखिवार पण चक्षु तो नथि एवो जे नक्त ते जे ते वैधन जे ते मने मध्ये मुख्य छे ॥ ३५ ॥ ॥ श्लोकः ॥
 नगवत उरु विक्रमांघ्रि शाखानखमणिचंद्रिकया निरस्ततापे ॥ हृदिकथमुपसीदतां पुनः सप्रचवति चंद्र इवादि तेऽर्क
 तापः ॥ ३६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने अध्यात्म अधिभूतने अधिदैव ए जे अण ताप ते जे मां गे एवो जे एवां सार ते ने
 विषे रे तो एवा जे नक्त ते जे ते नगवानना चरणारविंद थकि के मन चक्षायमान थाय एम जात मे के हेता होतां हरान्त
 ने त्यां हुं जे ते कहुं छुं ते सुं तो नगवान जे ते मनां मोटां छे विक्रम ते जे नां एवां जे चरण ते मनि शाखारूप जे आंगलियुते मना
 नखरूपिया जे मणिते मनि जे शीतल कांतिते एणिये टाह्या छे ताप ते जे नां एवां जे पाताने पांम्या एवा जे नक्त जन ते मनु हृदय
 ते ने विषे ते नगवानने पांम्या एवा जे नक्त जन ते मने जे संसार ना ताप ते जे ते पाछो के मथाय छे शुं नथि जयातां ते म ॥ ३६ ॥

विवेक

॥ २६ ॥

श्लोकः ॥ ॥ विस्तृजति हृदयं नयस्य माक्षादरिवशाच्चिहितोप्यघौघनाशः ॥ प्रणयरशनयाधृतांघ्रिपद्मः सन्नवति
न्नागवतप्रधानउक्तः ॥ ३७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ एप्रकारेन्नागवतन्नक्तनां जे समग्रक्षणे तेनु जे केंवुं ते ए करिने जन
कराजानां जे प्रश्रुतेनां जे उत्तरतेने कहिने हवें ते उत्तम एवां जे चक्रतेनु जे असाधारण लक्षण तेने कहें छे ते सुतो कोई कज
न जे ते ए परवशपणे करिने हेनारायण इत्यादिक जे नाम ते मणे करिने बोझाव्याथकापण पापना जे समूह तेना नाशना क
रनारा एवाने चक्रजन जे ते ए प्रेमरूपि जे दारडिते ए करिने धारण करयां छे चरण कमल ते जे मनां एवा जे प्रत्यक्ष चक्रगवा
न ते जे ते जे चक्रनु हृदय जे तेने नथि मुक्ता एवां जे चक्रते जे ते चक्रगवानना जे चक्रते मने मध्यमुख्य कथां छे ॥ ३७ ॥ वि
ष्णुपुराणे चोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ न सुखं देवराजस्य न सुखं चक्रवर्तिनः ॥ यादृशं वीतरागस्य मुनेरेकांतवा
सिनः ॥ ३८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे एकांतिक चक्रने समग्रवानिरीत्य विष्णुपुराणे ने विषे केहे छे जे चक्रगवान विनास
वपदार्थने विषे प्रीतिये रहितने एकांतने विषे छे निवास जेने केतां एकांत्य मांवे सिने श्रीहरिनु ध्यान करतो एवा जे वैराग्य
वान मुनितेने जे प्रकारनु सुख छे तेवु सुख तो सर्व देवनो राजा जे इंद्र तेने नथिने सर्व पृथविना जे चक्रवर्तिराजा तेने पणन
थितारे विजादेव मनुष्यने तो क्यांशि जहोय ॥ ३८ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ गर्जे व्याधौ श्मशाने च पुराणे जायते मतिः ॥ सा चैव
चत्सदा तिष्ठेत्कोन मुच्यते बंधनात् ॥ ३९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ माटे गर्ज वासनां दुःख जोईने जे विगर्जने विषे जीवने बुद्धिथा
य छे ने देहने विषे रागे करिने थै इ जे पीडा तेने विषे जे विबुद्धिथाय छे ने मृदावलतां जोईने मशां ए मां जे विवैराग्ये जुक्त मनु
ष्यनि बुद्धिथाय छे ने पुराणे ने विषे केतां कथा के छे सां च छे ते समय मां जे विज्ञान वैराग्य धर्मने चक्रिये जुक्त बुद्धिथाय

सार

॥ २६ ॥

छे ॥ तेविनेतेविजतेबुद्धिजंतेजोसदाकाक्षरहंतांकोणमनुष्यजन्ममरणनावंधनथकिनमुकायसर्वमुकाय ॥ ३९ ॥
 श्लोकः ॥ ॥ बंधमोक्षविज्ञागज्ञोबुद्धाचेन्मोक्षणेच्छया ॥ उपायान्वेषणेयुक्तः कोनमुच्येतबंधनात् ॥ ४० ॥ ॥ अर्थः ॥
 ॥ अनेबंधनेमोक्षनाविज्ञागनेजांणनारोकेतांएमकस्याथि जन्ममरणथाशेनेएमकस्येजन्ममरणथिमुकावाशेएम
 जांणतो एवोजेमनुष्यतेजेतेबंधमोक्षनाविज्ञागनेजांणिनेमोक्षनिइच्छायेकरिनेतेजन्ममरणथिमुकायानाउपाय
 नुजेखोलवुंतेनेविषेयुक्तकेतांतेजन्ममरणनावंधनथिद्युत्यानाउपायनेकरतो एवोजेमनुष्यतेजेतेबंधनथकिकोणन
 मुकाय ॥ ४० ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ तत्कर्मयन्त्रबंधायसाविद्यायाविमुक्तये ॥ आयारायाऽपरंकर्मविद्याऽन्याशि
 द्यनैपुणम् ॥ ४१ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ माटेतेजकर्मजेतेजांणवुंतेकियुंतोजीवनावंधननेअर्थेनथायतेकेतांजेकर्मक
 स्याथिजीवनेबंधननथाय तेनुजनामकर्मजेतेजांणवुंतेमुक्तिनेअर्थेजेविद्यातेजविद्याकेतांजेविद्यानणिनेजीवज
 न्ममरणथिमुक्तयेनेजगवाननाधामनेपांमेतेनुजनामविद्याजेतेजांणवि ॥ अनेअ लोकनिजेमाटप्यनेपंचविषयनुं
 सुखपांमवानेअर्थेजेबिजुकर्मकरवुंतेतोकेवलप्रयासनेअर्थेछे केतांजगवाननिचक्तिविनाजेबिजुकर्मतेतोकेवल
 कुसकाकुट्यजेवुव्यच्छेनेपोतानिमुक्तिनाउपजोगमांनआवि एविजेबिजिविद्यातेजेतेशिल्पजेपोतानिचातुरितेनु
 डापणजांणवुं ॥ ४१ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नात्यक्कासुखमाप्नोतिनात्यक्काविंदतेपरं ॥ नात्यक्काचात्रयः शेतेस
 र्वत्यक्कासुखीचवेत् ॥ ४२ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेपंचविषयनोत्यागकस्याविनाजीवजेतेसुखनेपांमतोनथिनेत्या
 गकस्याविनापरमात्मानास्वरूपनेजांणतोनथि ॥ अनेत्यागकस्याविनानिर्जयसुतोनथि माटेसर्वनोत्यागकरिनेजी

विवेक
॥ २७ ॥

वज्रतस्मुखीथायछे॥४२॥ ॥पंचमेकपञ्चदेववचनम्॥ ॥श्लोकः॥ ॥नार्यदेहोदेहजाजांनृलोककष्टान्कामानर्हते
विदुजांय॥तपोदिव्यपुत्रकायेनसत्वंशुद्धोद्यस्माद्ब्रह्मसौख्यंनयनतम्॥४३॥ ॥अर्थः॥ ॥हवश्रीकृष्णदेवन्नगवानजे
तेपातानां प्रत्येकहेछे हेपुत्रोन्नानरलोकनेविषेजेदेहधारिजीवनेआमन्व्यदेहप्राप्तययोछेतेदेहेजेतेआतेकष्टनादे
नारानेविष्टानाखानाराजेनुंडतेमनेपणछेएवाजेविषयन्नोगतेमनेन्नोगववाजोग्यनथि॥नेआमनुष्यदेहतोउत्कृष्टए
वुंजेतपतकरवाजोग्यछे जेतपेकरिनेआजीवनुंअंतःकरणजेतेशुद्धथायछे नेजेशुद्धअंतःकरणथयाथकिअनंतएवुं
जब्रह्ममुखतेजेतेपमायछे॥४३॥ ॥पंचमेकपञ्चदेववचनम्॥ ॥श्लोकः॥ ॥नतस्यत्त्वग्रहणायसाक्षाद्वरी
यः॥प्रतिष्ठाचःसमासन्॥स्वप्नेनिरुक्त्यागृहमेधिसौख्यंनयस्यहेयानुमितंस्वयंस्यात्॥४४॥ ॥अर्थः॥ ॥हवेपं
चमने।वेपेजं चरतजिजेतेरहूणराजाप्रत्येकहेछेहेराजारहूणजेउपनिषदछे तेनेविषेतोहिंसानोरागद्वेषादिकेरहि
तए॥जेदेहदेहदेहेते॥स्यक्प्रकारछे तोयपणजेपुरुषने॥हस्याश्रमसंबंधिजेसुखतेजेतेस्वप्नेदृष्टांतेकरिनेपोताने
जांणेजत्यागकरवाजोग्यनथि॥एतेशुद्धदेहदिशे श्रेष्ठएविजेतेउपनिषदरूपवांणितेजेतेसाक्षात्कारतत्त्वनुंग्रहणक
रंतेनेअर्थेनथियाति॥केतांजे रूपनेपंचावेषयनारु॥देहेदेहेदेहे॥एतेशुद्धदेहेते रूपजेतेउपानेषदनेसांनलेछेनेनलेछे
तोपणतेनेआत्मस्वरूपनुं॥साक्षात्कारादित्यानुं॥४४॥ ॥तत्रप्रह्लादवचनम्॥ ॥श्लोकः॥ ॥हरिर्हिसाक्षा
द्भगवान्शरीरिणामात्माळषाणामि तोयमीप्सितं॥हित्वामहांस्तंयदिसज्जतेगृहेतदामहत्वंवयसादंपतीनां॥४५॥
अर्थः॥ ॥हवेप्रह्लादजिकहेछे जेन्नक्तजननिपीडानाहरनाराएवाजेराक्षातन्नगवानतेजेतेदेहधारिमात्रनाआ

सार

॥ २७ ॥

त्माच्छे केतांजीवनरूपछेजेमऊषजेमीनतेमनेवांछितएवुंजेजलतेजलजेतेआत्माछे तेमएवाजेन्नगवानतेनोत्याग
 करिनेजोगृहनेविषेआसक्तथायछे ॥ तोतेपुरुषअतिशेमांठोकेवातोहोयतोपणतेनिजेमोठ्यपतेजेतेअवस्थायेकांने
 जछेपणज्ञानादिकेकरिनेनथि ॥ जेमठंपतिजेस्त्रीनेरुषतेमनिजेमोठ्यपतेअवस्थायेकरिनेजकेहेवायछेतेम ॥ ४५ ॥
 श्लोकः ॥ ॥ यथैहकाष्मिककामक्षंपटःसुतेषुदारेषुधनेषुचितयन् ॥ शंकैतविद्वान्कुक्षेवरात्ययाद्यस्तस्ययत्नः
 श्रमएवकेवलं ॥ ४६ ॥ ॥ अर्थः ॥ हेन्नगवन्आलोकनेपरलोकसंबंधिजेकांमसुखतेनेविषेक्षंपटएवोजेअ
 निजनतेजेतेपुत्रस्त्रिनेधनतेनेविषेजोगक्षेमनेविचारतोयकोजेमनुंडोएवोजेआदेहतेनानृत्युंथकिशंकानेपांमेछे ॥ ते
 मज्ञानिथकोपणजोशंकानेपांमेतोतेनोजेजलतेजेतेकेवलश्रमजछे ॥ ४६ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ तन्नःप्रज्ञात्वंकुक्षे
 वरार्षितांत्वन्माययाहंममतामधोक्षज ॥ त्रिधामयेनाशुवयंसुदुर्निदांविधेहियोगंत्वयिनःस्वप्नावमिति ॥ ४७ ॥
 अर्थः ॥ तेकारणपणामाटेहेप्रज्ञाहेअधोक्षजतमारंविषसहजवासनारूपएवोजेयोगतेनेतमेजेतेजअमनेआपो ॥
 जेयोगेकरिनेअमेजेतेतमारिमायातेणेअमाराकुत्सितदेहनेविषेअर्पणकरिणविजेअहंममतातेनोतत्कादत्यागकरि
 ये ॥ तेअहंममताकेविछेतोतमारविषेजेयोगकदातेविनाजेविजाउपायतेमणेकरिनेसर्वप्रकारेत्यागकरवानेअर्थेअ
 शक्यएदिछे ॥ ४७ ॥ ॥ ग्रंथांतरेचोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ लब्ध्यानीष्टानिवस्तूनिप्रदातुंहरयेमुदा ॥ तूर्णयस्यमनोह
 षंसन्नक्तोज्ञानिनांवरः ॥ ४८ ॥ ॥ इतिविमलैकांतधर्मप्रवर्तकश्रीसहजानंदस्वामिशिष्यबलरामदासमुनिनासद्गु
 रुश्रीगुणातीतानंदस्वाम्याज्ञयाकृतेश्रीविवेकसारएकांतिकन्नक्तलक्षणनिरूपणं नामचतुर्थप्रकरणम् ॥ ॥ अर्थः ॥

विवेक

॥ २८ ॥

हवेग्रंथांतरनेविषेज्ञानिचक्रनुसक्षणकेहेछे जेपोतानेप्राप्तथयाएवं जेआलेखेवालाएलएतेपदेआदिकेनेतका
सउतालांनगवाननेआपवानेअरेजेचक्र मनजेतेराजिथायछेतेचक्रजेतेज्ञानिचक्रनेमध्येश्रेष्ठजाएवो ॥ ॥
॥ ४८ ॥ ॥ एविरित्येनिर्मलएवोजेएकांतिकधर्मतेनाप्रवर्तकएवाजेश्रीसहजानंदस्वामितेमनोशिष्यएवोजेहुंबल
राः ॥ ४९ ॥ नितेणेसदुरुधीपुण्णादीबादंदादिदिष्टाहाएवेदेष्टो एवोजेविवेकसारनामेग्रंथतमेएकांतिकच
क्रनांक्षणनिरूपणकस्यांएनामेचो प्रकरणजेतेसंपूर्णथयुं ॥ ४ ॥ ॥ अथमनुष्यदेहस्यचगवद्भजनोपयोगित
यातच्छ्रेष्ठत्वाच्चिवाचिकाःस्मृतयः ॥ तत्रपंचमेदेवतावचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अहोअमाषांकेमकारिशेचनं
प्रसन्नएषांस्विदुःखंहरिः ॥ ॥ १ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेमनु
ष्यदेहजेतेनुचगवाननिचक्रनेविषेउपयोगमंआववापणुंछे माटेतेमनुष्यदेहनाश्रेष्ठपणानाकेहेनाराजेश्लोकतेम
नेअर्थेसहितसिखुंछुं ॥ तेमांनगवतनापंचमनेवंपेदे जाजेतेकेहेछे ॥ अहोतिआश्रयेचगवाननीसेवानाउपजा
गमंआवे एवुंजेमनुष्यनेविषेजन्मतेजेतेआचरतखंडरूपआंगणमांजेजातेपेपेपांम्युंछे ॥ एआलेखेवालेपे
शुंपुण्यकरुंहेजे एयेकरिनेअमनेमनुष्यजन्मप्राप्तथंअथवाशुं एमनेसाधनविनानाजपोतेचगवानप्रसन्न
थाताहवाजेएमनेमनुष्यनुंजन्मप्राप्तथयुं ॥ केमजेएप्रकारनुंजेपुण्यतेनुंदुष्करपणुंछे माटेचगवानप्रसन्नथयाविना
मनुष्यनुंजन्मप्राप्तथायनहि ॥ अनेजेचरतखंडनेविषेमनुष्यनाजन्मनिअमनेतोकेवसस्पहावर्तेछे पणप्राप्तनथिया
तुं ॥ १ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ किंदुष्करैर्नःक्रतुचिस्तपोव्रतैर्दानादिचिर्वाद्युजयेनफल्गुना ॥ नयन्ननारायणपादपंक

सार

॥ २८ ॥

जस्मृतिः प्रमुष्टातिशयैर्द्रयोत्सवा ॥ २ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेन्दुष्कर एवाजे तनेदांनादिकते मणे करिने जे
अमने तुछ एवा स्वर्गनि प्राप्तिथई ते मणे करिने पण शुंफस थयुंकांइ नयि थयुं ॥ केमजे जे स्वर्गनि विषे नारायण नाचरण क
मसनि तिजे तेन थिकां जे अतिशे ॥ द्रयोना जे विषय नांग ते थाक ते ॥ तिजे तेना शपां छि ॥ छि हवि ॥ २ ॥ ॥ श्लोकः ॥
कल्पा ॥ पांस्यान जया ॥ नर्जवान् क्षणा ॥ पांजारत नृजयोवरः ॥ क्षणेन मर्त्येन कृतं मनस्विनः संन्यस्य संयं त्यज्यं पदं
हरेः ॥ ३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने ॥ स्व ॥ जं जं छे ॥ द्रयोना जे विषय नांग ते थाक ते ॥ तिजे तेना शपां छि ॥ छि हवि ॥ २ ॥ ॥ श्लोकः ॥
तेथा ॥ अस्पष्टे आवरदा जे माने ॥ छे म ॥ व्यते मने आचरत खंड रूप पृथ विनि प्राप्तिथई ते जे ते श्रेष्ठे ॥ शाहे तु मां टतो
मरण धर्मे जुक्त ए ॥ पण जे आचरत ॥ नो वेपे म ॥ व्यनुं देह ते एं कारने ॥ धार एवा जे ॥ रुप ते जे ते क्षण मात्र कास मां ज असं
स्य जन मन जे कर्म ते मनो त्याग ॥ निने अचय ए ॥ जे हारे नुं धां म ते ने सम्यक् प्रकारे पां मे छे ॥ ३ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नयत्र वै
कुंठक या सुधापगान साधवो जगवतास्तदाश्रयाः ॥ नयत्र यज्ञेशमखामहोत्सवाः सुरेश लोकोपिनवै ससेव्यतां ॥ ४ ॥
॥ अर्थः ॥ ॥ अने वै कुंठ एवा जे वा ॥ देव जगवान ते नि कथा ॥ पजे अमृतानि नदि ॥ ते जे ते जे ने वेपे नयि तथा ते कथारूप
अमृतानि नदियुं नो छे ॥ आश्रय जे मने एवा जे जगवान ना साधु ते जे ते जे ने विषे नयि ॥ तथामोटा छे उच्छव जे मने विषे एवि
जे जगवानाने ॥ जाउं ते जे ते जे ने विषे नयि ॥ तेवो जे ब्रह्मानो लोक होय तो ते पण न सेववो केत ॥ तसो कने विषे नरे हेवुं ॥ ४ ॥
श्लोकः ॥ ॥ प्राप्ता नृज ॥ दि त्विह ये ॥ जं जं छे ॥ द्रयोना जे विषय नांग ते थाक ते ॥ तिजे तेना शपां छि ॥ छि हवि ॥ २ ॥ ॥ श्लोकः ॥
इवयांति बंधनं ॥ ५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने ज्ञान ने ते ॥ ज्ञान ने अर्थे जे क्रियाउं अने ते क्रियाउं ने अर्थे जे द्रव्य ते मणे करिने पूर

विवेक
॥२९॥

सार

एणविजंमनुष्यनिजातितेनेआचरतखंडनेविषेजेजीवपांम्याछे ॥ अनेतेजोमोक्षनेअर्थेजतननथिकरतातोतेजेतेव
खिवंधननेपांमेछे ॥ जंमवननारेनाराजंपक्षितेजेतेपारधियकिमुकांणाय ॥ ५ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ यद्यन्नःस्वर्गसुखावशंपितंस्विष्टस्यसूक्तस्यकृत
स्यशोचनं ॥ तेनाजनांस्मृतिमज्जन्मनःस्याद्वर्षेहरिर्यद्भजतांशंतनोति ॥ ६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ तेकारणपणामाटे
अमेतेमणेजेरुडिरित्येयज्जकस्याहोयतथारुडिरित्येवेदशास्त्रनोअन्यासकस्योहोय ॥ तथाविजुजेकांडंपुण्यकर्मक
स्युहोयतेमनुंजेफलतेजेतेजोस्वर्गनामुखनाजोगथकिआसमयनेविषेकांडंकवांकिरस्युहोयतो तफलेकरिनेआचर
तखंडनेविषेन्नगवाननिस्मृतियेजुक्तएवुंअमारुजन्मजेतेथाओ ॥ जेकारणपणामाटेआचरतखंडनेविषेपोतानेज
जताएवाजेजनतेमनामुखनेहरिजेतेविस्तारेछे ॥ ६ ॥ ॥ एकादशेयदुराजंप्रतिदत्ताष्टेयवचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥
सृष्ट्वापुराणिविविधान्यजयात्मशक्त्यावक्षान्सरीसृष्टपशून्खगदंशमत्स्यान् ॥ तैस्तैरुष्टृदयःपुरुषंविधायब्रह्माव
लोकधिषणंमुदमापदेवः ॥ ७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेएकादशनेविषेयदुराजाप्रत्येदत्तात्रेयस्वामीजेतेआमनुष्यनोजेदे
हतेनेमोक्षनुसाधनछेमाटेवरवांणताथकावे श्लोकेकरिनेकहेछे ॥ हेराजनदेवजेनारायणतेजेतेपोतानिशक्तिएविजे
मायातेणेकरिनेवक्षतथासर्वनेपशुपक्षिडांशनेमत्सरएआदिकजेनानाप्रकारनादेहतेमनेसृजिने ॥ अनेतेतेदेहुंयेक
रिनेनथिप्रसन्नथयुं दृढयतेजेनुएवाथकाब्रह्मनेजंसाक्षातदेखवातेमांउपयोगिछे बुद्धिजंमांएवोजेआमनुष्यनादेह
तेनेरचिनेपोतेराजिथाताहवा ॥ ७ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ब्रह्मासुदुर्लभमिदं ब्रह्मसंज्ञवातेऽप्युदयः ॥ अर्थः ॥ ॥ दमनित्यमपीहधी

॥ २९ ॥

रः ॥ तूर्णं यतेतनपतेदनुमृत्युयावन्निःश्रेयसायविषयः खलु सर्वतः स्यात् ॥ ८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेधीरएवोजपुरुषतेजे
 तेअतिदुर्लभं एवोनेनाशवंतएवोथकोपणपोतानेइच्छितएवोजेपुरुषार्थतेनेपमाडेएवोजेआमनुष्यदेहतेनेबहुजन्म
 नेअंतेपांमिने ॥ अनेसमीपछेमृच्छेएवुंजेआमनुष्यनुशरीरतेजेदलामांनाशनपांमेतेदलामांजतत्कलपोतानाक
 ह्याएनेअर्थेयत्ननेकरेपणविषयनेअर्थेप्रयासनकरेकेमजेतेमायिकविषयतोएजीवात्माजेजेयोनिनेपांमेछेत्यां
 सर्वत्रनिश्चेप्राप्तयायछे ॥ ८ ॥ ॥ एकादशेउद्भवंप्रतिजगवद्वचनः ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ स्वर्गिणोप्येनमिच्छंतिलोकंनिर
 यिणस्तथा ॥ साधकंज्ञानचक्रिज्यामुन्नयंतदसाधकम् ॥ १ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेज्ञाननेचक्रिनुसाधनएवोजेमनुष्यदे
 हतेनेवखांणताथकाश्चीदृच्छजगवानजेतेउद्भवजीप्रत्येकेछे ॥ हेउद्भवजिस्वर्गलोकनजंजनतथानरकलोकनेविषेरे
 हेनाराजेजनएसर्वेजेतेआमनुष्यलोकनेइच्छेछे ॥ केमजेतोएमनुष्यलोकजेतेज्ञाननेचक्रिजेतेनोसिद्धकरनारोछेने
 स्वर्गनेनरकएवेयलोकजेतेज्ञाननेचक्रितेनेसिद्धकरेएवानथिमाटे ॥ १ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ यःप्राप्यमानुषंलोकंमुक्तिद्वार
 मपावतम् ॥ गृहेषुखेषुः कस्तमारुह्युतंविदुः ॥ १ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेवल्लियदुराजाप्रत्येदत्तात्रेयमुनिकेछे ॥ हेरा
 जनुउघाहुंमुक्तिनुंद्वारएवुंजेमनुष्यनुदेहतेनेपांमिनेजेमनुष्यजेतेएकपोतपक्षिनिपेठ्येधरनेविषेआसक्तयायछे तेमनु
 ष्यनेमोटासाधुजेतेजगवाननाधामनेपांमिनेपाछोपड्योएवानेजांछे ॥ १ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नृदेहमाद्यंसुलजंसुदु
 र्लभं पुं सुकल्पंगुरुकर्णधारम् ॥ मयानुकूलेननचस्वतेरितंपुमान्जवाब्धिनतरेत्सआत्महा ॥ १ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवं
 अतिदुर्लभंमनुष्यदेहपांमिनेजेमनुष्यपोतानामोक्षनोउपायनथिकरतांतेनेआत्महत्यारोकेहेछे ॥ हेउद्भवजिनावरूप

विवेक
॥ ३० ॥

जमनुष्यदेहतेनेपांमिनेजेपुरुषजन्ममरणरूपीजसमुद्रतेनेनतरंतेपुरुषजंतेआत्महत्यापोछंतेमनुष्यदेहकेवाछंतेतोषणे
कउपायेकरिनेनपमायएवाछंतेतोषणईश्वर उपायेकरिनेप्राप्तथयाछंनेकस्यांणनांजेसर्वसाधनतेमनुमूखछंकेतांआ
मनुष्यदेहकेवाछंतेतोषणईश्वर उपायेकरिनेप्राप्तथयाछंनेकस्यांणनांजेसर्वसाधनतेमनुमूखछंकेतांआ
जहुंतेमेतेणेचाक्षवारूपाक्रियानेविषेयेयोएवाछं॥ ११ ॥ ॥योगेश्वरः प्रातेजनकवचनः॥ ॥श्लोकः॥ ॥दुर्ल
भांमानुषोदेहोदेहिनांक्षणचंगुरः॥ तत्रापिदुर्लभंमन्यैर्वकुंठप्रियदर्शनम्॥ १२ ॥ ॥अर्थः॥ ॥हवेनवयोगेश्वरप्र
त्येजनकराजतेदेहेहे॥ जक्षणमात्रमांशपांमेएवोजमनुष्यनोदेहतेजेतेदेहधारजेतेमनेस्संजएवाछंतेता
बहुजन्मनांजेपुण्यतेमणेकरिनेप्राप्तथायछं॥ अनेजगवाननिजेउपासनाकरवितेनेविषेउपयोगीछंमांटेदुर्लभंछं॥
अनदुर्लभंछंतेदेहेहे॥ दुर्लभंछंतेदेहेहे॥ विषेपणविंठाजेतेनापुत्रएवाजेहरितेमनेप्रिया॥ जेतमसरखासंततेमनुजेदर्श
नतेनेजहुंजेतेदुर्लभंछंतेमांनु॥ १२ ॥ ॥दशमेश्वरः प्रतिमुचुकुंदवचनम्॥ ॥श्लोकः॥ ॥सध्वानोदुर्लभंम
त्रमानुषंकथंचिदव्यंगमयत्नतो नघा॥ पादारविंदनंजजत्यसन्मतिगृहांधकूपेपतितोयथापशुः॥ १३ ॥ ॥अर्थः॥ ॥हवेद
शमनेविषेमुचुंदराजाजेतेदेहेहे॥ जगवानप्रत्येकदेहे॥ हेअनधंकेतांनिर्दोषंतिंएवाजगवनूआजनजेतेआजर
तदेहेहे॥ विषेदुर्लभंछंतेसर्वअंगेरंपन्नएवुंजेआमनुष्यदेहतेनेप्रत्येकस्याविनाकोईकरीत्येतमारिरूपायेकरिनेपामीने
तमाराचरणारविंदनेनथिजजतोकेमजेअसत्यएवुजेपंचविषयसंबंधिमायिकरुखतेनेविषेछं॥ जिजेनीएवाएजन
थयाछंमांटेतमाराचरणारविंदनेनथिजजतो॥ अनेतेविषयमुखनेपांमवासारुघररूपजेअंधकूपतेनेविषेपडेछंनेम

सार

॥ ३१ ॥

हादुःखनेपां मेछेकेनीपेठेतो जेमपशुजेतेतण मांलो जाइनेअंधकूपनेविषेपडेछेनेमहादुःखनेपां मेछे तेमएज नीपण
 संस्थाथायछे ॥ १३ ॥ ॥ श्रीकृष्णप्रतिशिववचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ देवदत्तमिमं स ब्रह्मनृसोकमजितेंद्रियः ॥
 यो नाद्रियेत त्वत्पादौ स शोच्यो त्यात्मवंचकः ॥ १४ ॥ ॥ इति विमलैकांतधर्मप्रवर्तकश्रीसहजानंदस्वामिशिष्यबक्षरा
 मदासमुनिना सद्गुरुश्रीगुणातीतानंदस्वाम्याज्ञया कृतेश्रीविवेकसारे मनुष्यदेहदुर्लभतानिरूपणं नाम पंचमं प्रकरणम्
 ॥ ५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे श्रीकृष्ण भगवान्प्रत्ये शिवजिजेतेकहेछे ॥ हेदया दोसर्वजीवने यथा योग्यकर्मफलना आपना
 रा एवा ॥ देव्यर्तिजे तमे ते तमे ते ए आप्यो जे आनरनो देह ते नेपां मिने पण जे पुरुष जे तेन थिजित्यां पोताना इंद्रियो जे ए
 वोथको तमारा चरणकमलनेन थि आदर करतो केतां इंद्रियो संबंधिमायी कपंच विषयना सुखने इच्छतो थको धर्म सहि
 ततमारी चकिनेन थि करतो ते पुरुष जे ते मोटा पुरुषने शोक करवा योग्य छेने पोताना जीवना चुंढानो करना रोछे ॥ १३ ॥
 एप्रकारे देह पाए जो एव तिक धर्म तेना प्रवर्त्तावन रा एवा जे श्रीसहज जंतुता पीछे पडो ॥ ध्ये एवो जे बस ॥ पल्लव
 मुनिते ए सद्गुरुश्रीगुणातीतानंदस्वामिनि आज्ञाये करिने कस्यो एवो जे आविवेकसारना मेग्रंथ तेने विषे मनुष्यदेहनुश्रे
 ष्ठपणाने रूपण कर एना मेपांच मुप्रकरण जे ते संपूर्ण थयुं ॥ ५ ॥ ॥ विप्राणां धर्ममहिम्नोरन्निवाचिकाः स्मृतयः ॥ त
 त्रनवमे परं रामं प्राते जमदाग्नेवचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ वयां ह ब्राह्मणास्ता तक्षमयार्हणतांगताः ॥ यया श्लोक
 गुरुर्देवः पारमेष्ठ्यमगात्पदम् ॥ १ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे ब्राह्मणनो जे धर्मने माहमातेना केहेनार छे ॥ श्लोक ते मने अ
 र्थ सहित सुंदर ॥ सुंदर ॥ तेमां नवमस्कंधने विषे परशुरामजिप्रत्येज दग्निजेतेकहेछे ॥ हेता तब्राह्मण एवा जे आपण ते आ

विवेक
॥३१॥

पण जे ते क्षमाये करि ने निश्चेज सर्व लोक ने विषे पूज्य पणाने पांम्या छई ये ॥ अने जे क्षमाये करि ने लोक नागुरु एवा देव जे
ब्रह्मा ते जे ते सर्व थि श्रेष्ठ एवुं जे ब्रह्म लोक रूपि स्थान ते ने पांमता हवा ॥ १ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ क्षमयारोचते क्षमी ब्रा
ह्मी सौरी यथा प्रजा ॥ क्षमिणामाशु जगवांस्तु प्यते हरि रीश्वरः ॥ २ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने क्षमाये करि ने ब्रह्मानि ब्र
ह्मी जे ते शो जे छे ते कनि पठे तो जे मर्यनिकांति जे ते शो जे छे ते म ॥ अने सर्व जन नां दुःख नाहर नाराने सर्व ने नियम मं रा
खनारा एवा जे जगवान ते जे ते पण क्षमा वाळा जे जन ते मना उपस्थित काक्षराजि थाय छे ॥ २ ॥ ॥ सम मे नारद वच
नम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ संतुष्टस्य निरीहस्य स्वात्मारामस्य यत्सुखम् ॥ कुतस्तत्कामलो ज्ञेन धावतोऽर्थे हयादिशः
॥ ३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे ज्ञागवत नासममने विषे नारद मुनि जे ते के हे छे ॥ जे सदा काक्ष संतोषे जुक्त छे मन जे नु एवो
जे विप्र ते ने सर्व दिशा यां जे ते सुख रूप थाय छे के तां संतोष वाळा मनुष्य ज्यां जाय त्यां निरतर महासुखे छे ते छे ॥ ते के नि
पठे तो जे म पगर खां पेरि ने चाख तो जे जन ते ने कां कराने कांटा आदिक थि सुख जे ते व ते छे के तां ते ने कां कराने कांटा वागता
न थि मांटे ते सुखि रे छे ते म ॥ ३ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ असंतुष्टस्य विप्रस्य तेजो विद्या तपो यशः ॥ सवन्तीन्द्रिय दौल्ये
न ज्ञानं चैवावकार्यते ॥ ४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने न थि संतोष जे ने एवो जे ब्राह्मण ते नु जे ते ज विद्या तप ने यश ते जे
ते विषय ने विषे जे इन्द्रियां नु अति शोळां दुप पण ते ए करि ने स्व विजाय छे ने ज्ञान जे ते वे राई जाय छे के तां विषय ने विषे जे अ
ति शो आसक्ति ते ए करि ने असंतोषि एवो जे ब्राह्मण ते नु ते ज आदिक सर्वे नाशयै जाय छे ॥ ४ ॥ ॥ अष्टमं शुक्र देव वचन
म् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ पुंसोऽयं संस्तुते ह तुर संतोषोऽर्थकामयोः ॥ यदृच्छयोपपन्नेन संतोषो मुक्तये स्मृतः ॥ ५ ॥

सार

॥३१॥

अर्थः ॥ ॥ हवेऽष्टमस्कंधनेविपेश्रीशुकदेवजिजेतेकेहेछेजेदोऽन्नेकामनेविपेजेपुरुषनेआसंतोषेरहितपणुतेजेते
 जन्ममरणनुहेतुछे ॥ अनेईश्वरईछायेकरिनेजेमद्व्युतेणेकरिनेजेपुरुषनेसंतोषतेजेतेमुक्तिनेअर्थेकत्थाछे ॥ ५ ॥ ॥
 श्लोकः ॥ ॥ यहच्छाखाचतुष्टस्यतेजोविप्रस्यवद्धते ॥ तत्प्रशाम्यत्यसंतोषादंनसेवाशुशुक्षणिः ॥ ६ ॥ ॥ अर्थः ॥
 केमजेईश्वरईछायेकरिनेमद्व्युतेणेकरिनेसंतोषेजुक्तएवोजेब्राह्मणतेनुतेजजेतेदिवसदिवसप्रत्येवधिनेपामेछे ॥ अ
 नेतेतेजजेतेअसंतोषपणायजित्कालशमिजायछे तेकेनिपेठतोजेमअग्निजेतेजस्नेकरिनेओझाईजायछेतेम ॥ ६ ॥
 एकादशेश्रीरुघ्नवचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ब्राह्मणस्यहिदेहोयंक्षुद्रकामायनेष्यते ॥ रुच्छ्रायतपसेचेहप्रेत्यानंतसु
 खायच ॥ ७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेऽष्टमस्कंधनेविपेश्रीरुघ्नचगवानजेतेउद्धवजिप्रत्येकेछे ॥ हेउद्धवजिब्राह्मणनोजेआदेहतेजेते
 आलोकनेविपेतुछएवाजेकामनोगतेनेअर्थेनयि इच्छातारशानेअर्थेइच्छाछेतोआलोकनेविपेतोऽरुच्छनामेजेतप
 करवुं तेनेअर्थेनेमरिनेपरलोकनेविपेअनंतप्रकारनांजेसुखनोगववांतेनेअर्थेइच्छाछे ॥ ७ ॥ ॥ मोक्षधर्मपुत्रोक्त
 म् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नक्रुध्यत्संप्रहृष्यच्चमानितोऽमानितश्चयः ॥ सर्वचूतेष्वन्नयदस्तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ ८ ॥ ॥ अर्थः ॥
 अनेमोक्षधर्मनेविपेपणब्राह्मणनुदक्षणकत्थुंछे जेकोइयंपूज्याअथवाअपमाननेकस्याएवाथकाजक्रोधनकरेनेरा
 जिपणनथायकेतं जेअपमानेकरिनेक्रोधनेनपांमेनेसन्मानेकरिनेराजिपणनथाय ॥ अनेसर्वचूतप्राणिमात्रनेविपे
 जेनिर्जयपणुंजेतेनोदेनारोएवोजेजनतेनेदेवताजेतेब्राह्मणएवानेजांछे ॥ ८ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ जीवितंयस्य
 धर्मार्थधर्मोह्यर्थमेवच ॥ अहोरात्राश्वपुण्यार्थतं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ ९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेजेनुंजीववापणुंजेते

विवेक
॥ ३२ ॥

धर्मपात्रवानेअर्थछेनेधर्मनुजपादवापणुंतेजेतेनगवाननेप्रन्नकरवानेअथछे ॥ अनेरात्रिदिवसजेतेएयनेअ
र्थछेकेतरात्रिदिवसमांजनिरंतरपुण्यकथाकरेछेतेंदेताजेतेब्राह्मणएवामेजाणेछे ॥ ९ ॥ ॥ सनत्सुजातीयेचो
क्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ धर्मश्चसत्यंचदमस्तपश्चैश्वर्यान्नीतिक्षान्तिसूया ॥ यज्ञश्चदानंचघृतिःश्रुतंचम
हाव्रताद्वादशाङ्गणस्य ॥ १० ॥ ॥ अर्थः ॥ अनेसनत्सुजातनामेकाषेयेकरेलोजेग्रंथतेमांक छेजेधर्म
तथाकोइआदिदुःखनथायएवं सत्यवचनयोद्धारणुत्साहंधुंदेष्टवारणुत्साहपोदादेविहित नोगेनेविषेसंको
चकरवापणुतथामत्सरेरहितपणु तथामुंडाकाममांसाजपांमवापणुतथासुखदुर ॥ देष्टुसारूपणुतथागु
णनेविषेदोषन आरोपणकरवापणु तथायज्ञकरवापणुतथादानदेवापणुतथाधारणावापणुनेशास्त्रज्ञण
वारणुत्साहेरणगाद्याद्यहाराद्यहेतेकथं ॥ १० ॥ ॥ विप्रस्यषणित्यर्चा ए क्तानि ॥ ॥ श्लोकः ॥ स्नानंसं
ध्याजपोहोमः स्वाध्यायः पितृतर्पणम् ॥ देवतापूजनंचेति षट्कर्माणि दिनेदिने ॥ ११ ॥ ॥ अर्थः ॥ अनेपराशरमु
नियेब्राह्मणनांछोनित्यकर्मजेतेकत्यांछे ॥ जेस्नानकरवुंतथासंध्यानोजपकरवोतथाहोमकरवोतथान्नणवुंनणाववुं
तथापित्रिनुतर्पणकरवुं ॥ तथादेवतानिपूजाकरवीएछोकर्मजेतेब्राह्मणनेदिवसेदिवसेकरवानांछे ॥ ११ ॥ ॥ आ
चारमस्वेसंध्याप्रकारश्चोक्तः ॥ ॥ श्लोकः ॥ उत्तमातारकोपेतामध्यमाधुमतारका ॥ अभ्याहार्यः साक्षात् तः सं
ध्यात्रिधामता ॥ १२ ॥ ॥ अर्थः ॥ अनेआचारमयूखग्रंथनेविषेविप्रनेसंध्याकरवानोप्रकारजेतेकथ्योछेजेता
रायेजुक्तेकतांत लोकेसाक्षात्देष्टव्याकरिनेपरालोपडिजेसंध्याते संध्य छेदेष्टव्यानेछेनेलोपायाछेताराजेम

सार

॥३२॥

केतांताराआगतां संध्याकारे एवापि जेसंध्यातेजेतेमध्यमकहिछे ॥ अनेसूर्येसहितकेतांसूर्यउग्याकेडेसंध्याक
 रिपरवारेएजेसंध्यातेजेतेअधममानिछेएविरित्येप्रातःकालनिसंध्याजेतेत्रणप्रकारनिमानिजे ॥ १२ ॥ ॥ स्कां
 देनारदंप्रतिनारायणवचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अध्यापनं याजनं च विशुद्धाच्च प्रतिग्रहः ॥ विप्रस्य जीविकाप्रो
 क्ता तत्र त्यात्वापदिता ॥ १३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेस्कंदरांणनेविषेब्राह्मणनेजेजीविकादारेदेदाशुदजिप्रत्ये
 नारायणजेतेकेछे ॥ जेअणववुंतथायज्ञकराववोतथाविशेषपणेकरिनेपवित्रएवोजेमनुष्यतेथकिदानसेवुंएअथ
 एवाएणनेजीववानिजेदरितेजेतेकहिछे तेमांपवित्रजनथकिप्रतिग्रहकरवोएजेछेदिवृत्तितेतोआपत्कालमां
 कहिछे ॥ १३ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ याजनेऽध्यापनेवापि दोषदीर्घाः ॥ ॥ ॥ यस्तस्यान्यापिविहितावृत्तिरस्ति चतु
 र्विधा ॥ १४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेयज्ञकराववोनेअणवतेनेविषेपणजेदोषनोजोनारोकेतांयज्ञकराव्याथितथा
 अणव्याथिजेपेदारथायतेणेकरिनेजेदेहनिर्वाहनेकरतोएवोजेब्राह्मणनेमध्येश्रेष्ठब्राह्मणनेनिबिजिपणच्यारप्रकार
 निवृत्तिजेतेकहिछे ॥ १४ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ शिखोच्छ्रान्त्ययात्राचशास्त्रीनंचोचिताऋषिः ॥ श्रेयसीपूर्वपूर्वा
 ब्रह्मातव्याद्विजसत्तमैः ॥ १५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ तेकेईतोक्षेत्रमांशिखोच्छ्रान्त्ययात्राचशास्त्रीनंचोचिताऋषिः ॥ श्रेयसीपूर्वपूर्वा
 थापोतानेजोयेएटुंनित्यमागिलावुंतथापोताने घटितखेदव्याप्यारप्रकारनिवृत्तिजेतेउत्तमएवाजेब्राह्मणते
 मनिछे ॥ अनेतेजांपणब्राह्मणनेमध्येश्रेष्ठएवाजेब्राह्मणतेमणेएकविजायिपूर्वनिवृत्तिजेतेश्रेष्ठजाणवि ॥ १५ ॥
 ॥ ग्रंथांतरेचोक्तम् ॥ ॥ देवोमुनिर्द्विजोराजावैश्यशूद्रविडालकाः ॥ पशुमर्त्येद्यश्चचांडालोविप्रादशविधाः स्मृताः ॥

विवेक
॥३३॥

॥३६॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ माटेग्रंथांतरनेविपेवृत्तिनेचंदेकरिनेविप्रपणदशप्रकारनाकल्याछेतेकियाताएकदेवतयामु
नितथाद्विजतयाराजातथावैश्यतथाशूद्रतथाविडालक ॥ तथापशुतयाम्लेछतथाचांडालएदशप्रकारनाब्राह्मणज
तेकल्याछे ॥३६॥ ॥ पंचमेस्वपुत्रान्यतिक्रपन्नदेववचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नब्राह्मणैस्तुल्येनूतमन्यत्प
स्यामिविप्राः किमतः परंच ॥ यस्मिन्वृत्तिः प्रदुतं श्रद्धयाहमभ्रामिकामंनतथाग्निहोत्रे ॥३७॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे
पंचमनेविपेपोतानेदक्षणेसहितजेब्राह्मणतेनुमाहात्म्यतेनेपे तानापुत्रजेतमनेक्रपन्नदेवन्नगवानजेतेकेहेछे ॥ हेपु
त्रोदुंजेतेब्राह्मणतेणेतुदयएवाविजाकोईनेनथिजोतोतोतेब्राह्मणथकिश्रेष्ठएवानेतोशुंदेखुंनदेखुं॥ केमजेजेब्राह्मणने
विपेमनुप्यतेमणेअद्वायंकरिनेहोम्युंएवुंजेअन्नादिकतेने दुंजेतेजेमयथेष्टपणेजमुद्युंतेमअग्निहोत्रनेविपेहोम्युंजेअ
न्नादिकतेनेनथिजमता ॥३७॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ धृतातनूरुशतीमंपुराणीयेनेहसत्त्वंपरमंपवित्रम् ॥ शमोदमःस
त्यमनुग्रहतपस्सितिक्षानुन्नवश्चयत्र ॥३८॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेसुंदरनेसनातनएविजेवेदरूपमारिमुंतेजेते
आलाकनेनेजेद्वाराएतेमणेधारिछेअनेपरमपवित्रएवोजेसत्त्वगुणने शमदमसत्यअनुग्रहतपस्सितिक्षानेअनुन्न
वएजेआठगुणतेजेजेब्राह्मणेनेविपेरत्याछे ॥३८॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ मतोप्यनंतात्परतः परस्मात्स्वर्गापवर्गाधिपतेर्न
किंचित् ॥ येषां किमुस्यादितरेणतेषामकिंचनानांमयिन्नक्तिन्नाजां ॥३९॥ ॥ इतिविमलैकांतधर्मप्रवर्तकश्रीसहजा
नंदस्वामिशिष्यवल्लभदासमुनिनासद्गुरुश्रीगुणातीतानंदस्वाम्याज्ञयाकृते श्रीविवेकसारेब्राह्मणदक्षणेमाहात्म्य
निरूपणं नामषष्ठप्रकरणम् ॥६॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेस्वर्गनेमोक्षतेनोअधिपतिनेपरजेअक्षरतेथकिपणपरनेअ

सार

॥३३॥

नंतएवोजेपुरुषोत्तमहुंतेमुंथकिपणजेब्राह्मणुंनेकांईमागवाजोग्यनथि ॥ तांतेब्राह्मणुंनेविजुंजेराज्यादिकतेणे ॥ १ ॥
 १. प्रयोजनछेकांईपणनथितेब्राह्मणकेवाछेतानथिहुंविनाविजुंकांईधनजेमनेएवानेमारेविषेअक्तिनाकरनाराएवा
 छे एवाजेब्रह्मणतेथकिविजुंकांईअतिशेअष्टएवुंहुंजेतेनथिदेखतो ॥ १९ ॥ ॥ एविरित्येनिर्मलएवोजेएकांतिक
 धर्मतेनाप्रवर्तकएवाजेश्रीसहजानंदस्वामीतेमनाशिष्यएवोजेहुंवलरामदासमुनितेणेसद्गुरुश्रीगुणातीतानंदस्वामि
 निआज्ञायेकरिनेकस्योएवोजेविवेकसारनामंग्रंथतेनेविषे ब्राह्मणनांलक्षणनेमाहात्म्यनिरूपणकस्युंएनामेछतुंप्रक
 रणजेतेसंपूर्णथयुं ॥ ६ ॥ ॥ अथधर्मज्ञानस्वरूपादिप्रतिपादिकाःस्मृतयः ॥ तत्रधर्ममूलसदाचारलक्षणमुक्तंका
 शीखंडे ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ विद्वेषरागरहिताअनुतिष्ठंतियमुने ॥ विद्वांसस्तंसदाचारंधर्ममूलंविदुर्बुधाः ॥ १ ॥
 ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेधर्मनुजेस्वरूपतेनेप्रतिपादनकरनाराजे श्लोकतेमनेअर्थेसहितलिखुंछुं ॥ तमांधर्मछेमूलजेनु
 एवोजेसदाचारतेनुलक्षणजेतेकाशीखंडनेविषेकस्युंछे ॥ जेपरस्परवैरनेपदार्थनेविषेजेआसक्तितेणेरहितएवाजेज्ञा
 नवानपुरुषतेजेतेजेनेपाळेछेकेतांजेधर्मनुआचरणकरेछे ॥ तेनेडायापुरुषजेतेधर्मछेमूलजेनुअथवाधर्मनुमूलए
 वोसदाचारजेतेनेजांणेछेकेतांकेहेछे ॥ १ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ प्रथमंधर्मसर्वस्वंप्राक्तायन्नियमायमाः ॥ अ
 तस्तेष्वेववैयलःकर्तव्योधर्ममिच्छता ॥ २ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेजेकारणपणामाटेनियमनेयमजेतेधर्मतेज
 छेसर्वद्रव्यरूपजेमांएविरित्येप्रथमथिजकल्याछेतेकारणपणामाटेधर्मनेइच्छतोएवोजेमनुष्यतेणेतेनियमनेयमपा
 लवातेनेविषेयलजेतेकरवो ॥ २ ॥ ॥ तेचोक्ताएकादशेअगवतोद्धवंप्रति ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अहिंसास

विवेक
॥३४॥

त्यमस्तेयमसंगोद्वारसंचयः ॥ आस्तिक्यं ब्रह्मचर्यं च मौनं स्यैर्यक्षमात्रयम् ॥ ३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने ते अहिं
सादिक जे वारय मने शौचादिक जे वार नियम ते जे ते एकादशने विषे न गवाने उद्धव जिप्रत्ये कत्या ॥ जे हे उद्धव जिप्रत्ये क
मवचने करि ने कोई जिव निहिंसा जे ते न कर विने पोतानो तथा पार के द्रोहे र हित एवुं सत्य बोखवुं ने चोरि न कर विने मायिक
पदार्थ ने विषे आसक्ति न राखवुं ने अकार्य ने विषे लज्जा ने पदार्थ नो संचय न करवो ॥ अने सत शाखना वचन ने विषे आस्ता
पणु ने पोताना धर्म प्रमाणे ब्रह्मचर्य राखवुं ने मौन पणु ने स्थिरता पणु ने समर्थ थका क्षमाराख विने मारि उपासना ये करि
ने नियम पणु एबार जे ते यम क त्या छे ॥ ३ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ शौचं जपस्तपो होमः श्रद्धातिथ्यं मदर्चनम् ॥ तीर्था
टनं परार्थे हातुष्टिराचार्यसंवनम् ॥ ४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने देहे करि ने ने मने करि ने पवित्र रहे ॥ एबे प्रकार नु शौच
ने जप करवो तथा तप कर ॥ ने होम करवो ने सत शाखने विषे श्रद्धा राख विने अतिथि निसेवा कर विने मारु पूजन करवुं ॥ त
था तीर्थ प्रत्ये जावुं ने परने अर्थे क्रिया कर विने संतोष रहवो ने पोतान आचार्य जे ते मनि सेवा कर वि एबार जे ते नियम क
त्या छे ॥ ४ ॥ ॥ ग्रंथांतरे चोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ सुखमेप्सितं लोके सर्वेषामपि देहिनाम् ॥ तन्मूलं तु स्मृतो
धर्मस्तरक्षेद्यत्नतस्ततः ॥ ५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने ग्रंथांतर ने विषे पण धर्म पाखवानु कलुं छे जे आलोक ने विषे सर्वे जे
देह धारि प्राणि मात्र ते मने सुख जे ते छि त छे ॥ अने ते सुख नु मूल तो धर्म जे ते क त्या छे ते माटे दाख डे करि ने म
मने ते धर्म जे ते निरक्षा कर वि ॥ ५ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ न जातु कामान्न च यान्न लोनाद्धर्मं जत्या ॥ ॥ तस्य ॥ पेहे तो ॥ ६
अर्थः ॥ ॥ अने विषय नो गनि इच्छा हे माटे पण क्यारं य धर्म नो त्याग न करवो ने न य हे तुं माटे के तां तुं तारो धर्म मुकि दे ने

सार

॥३४॥

हितोमारिनांखिश् एतद्वै विवरावेतोयपणतेविकेकरिणे एता नो धर्मनमुकवाने लो जहेतु माटे केतांतु धर्मने मुकिदेतो
 आटखारूपैयातुने आपिये एमकोइककहेतांतेरुपैया आदिकने लो जे करिने पण धर्मनो त्यागन एतो अने पोताने जाव
 वामाटे पण धर्मनो त्यागन करवो ॥६॥ ॥ पराशरगीतायांचोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ धर्मादपेतं यत्कर्म यत्पे स्यान्म
 हाफलम् ॥ न तत्सेवेत मेधा ॥ तद्विद्वि मिहोच्यते ॥ ७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने पराशरगीताने विषे कथ्युं जे धर्म थकि प
 ड्यु एवु जे कर्म ते कर्म जे ते जो पण मोटु छे फल जे मां एवु होय तोय पण ते कर्मने डायो पुरुष जे तेन करे केम जे आलोकने विषे
 धर्म रहित जे कर्म करवुं तेने पोतानु करे एतं थिकेता ॥ ७ ॥ ॥ दशमे चोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अन्योपि धर्म रक्षायै देहः
 संभ्रियते मया ॥ विरामायाप्यधर्मस्य काले प्रचवतः क्वचित् ॥ ८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने दशमस्कंधने विषे कथ्युं जे कोइ
 कसमयने विषे उत्पन्न थातो जे अधर्म तेना नाशने अर्थे तथा धर्म नीरक्षा करवाने अर्थे हुं जे ते बिजो अवतार पण धारण क
 रुं ते अवतार धारण करिने अधर्मनो नाश करवुं ते धर्म निरक्षा करवुं ॥ ८ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ब्रह्मन् धर्मस्य कृताऽहं कर्ता
 तदनुमोदिता ॥ तच्छिक्षयन् लोकमिममास्थितः पुत्रमाखिदः ॥ ९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेना दर्जा प्रत्ये श्रीरुद्र नगवान कहे छे हे
 ब्रह्मन् पुत्र हे नारद हुं जे ते वर्णाश्रम संबंधि जे धर्म तेनो काछुं ते तेना आचरण नो करनारोछुं ते धर्मनु जे आचरण करते
 ने जो ने जे प्रसन्न थाउं एवोछुं तेम ते आलोकने जे धर्म शीखाववो तेने अर्थे हुं जे ते धर्मने आश्रयोछुं एतत् तेम जां
 णिने मनमांखेदनेन पं मे ॥ ९ ॥ ॥ हारितस्मृतौ च ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अपहाय निजं धर्मं नृणां नो दिव्य ॥ देवः ॥ ते हरे
 र्देषिणो ज्ञेया धर्मार्थं जन्म यद्वरे ॥ १० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने धर्म नथि पावता एवा जे जन ते तो नगवान ना द्वेषि छे एमहा

विवेक
॥ ३५ ॥

सार

रितस्मृतिमांकृत्युंछे ॥ जेपोतानां जेधर्मतेनो त्याग करिने हेरुधन हेरुधन एविरित्येकेनाराछे केतं परस्त्रिनोसंगन करवा
इत्यादिक जेपोतानां धर्मतेनो पाक्षतानथिने मुखे करिने तो हेरुधन हेरुधन एमन्नजन करेछे एवाजे मनुष्यतेने तो जगवा
ननाशत्रुजांणवापण चक्रनजांणवाकमजेतां जकारणपणामाटे धर्मनुजे स्थापन करवुं तेने अर्थे जगवाननां जन्मजे
तेछे कतां धर्मपालवां एजजगवाननुगमतुतेनो करतानथि नेउपरथि ठालि चक्रिके छे माटे ते जगवाननाशत्रुजांण
वा ॥ १० ॥ ॥ तत्त्वनिबंधे च ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ स्वधर्माचरणं शक्त्या विधर्माच्च निवर्त्तनम् ॥ इन्द्रियाश्च विनिग्राहः सर्वथान
त्रयं त्यजेत् ॥ ११ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने तत्त्वनिबंधने विषे गोस्वामिये पणत्रणवानां नो क्यारेय त्यागन करवा एमकृत्युंछे
ते कियां तो एकपोताना सामर्थ्यप्रमाणे करिने वर्णने आश्रमने घटित एवो जेपोतानां धर्मतेनु आचरण करवापणने बि
जुं परस्त्रियुं नासंग करवा तथा मद्यमांसनुं चक्षण करवुं तथा जुगदुरमं एआदिक जे अधर्म तेथ किनिवर्त्तिपां मवाप
णुं नेत्रिजु इन्द्रियोरूपि जे घोडा ते मने पंचविषयमांथि नियममां राखवापणुं एजेत्रणवानां तेनो सर्व प्रकारे करीने क्यारेय
त्यागन करे कतां अमारा आश्रित जे तेपोताना धर्मने पाले अधर्म मार्गे क्यारेय न चालेने इन्द्रियोरूपि घोडाने नियममां रा
खेपण विषयमां छुटान मुके ॥ ११ ॥ प्रथमे चोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ तपःशौचं दया सत्यमिति पादाः प्रकीर्तिताः ॥
अधर्माश्चैस्त्रिधाः स्मयसंगमदैस्तव ॥ १२ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे प्रथमस्कंधने विषे धर्मने अधर्मनु स्वरूप जे ते
ने परिक्षितराजा जे ते धर्म प्रत्येक हेछे ॥ जे तपशौच दयाने सत्य एच्यार धर्मना पग जे ते कट्याछे ते मां हे धर्म तपशौचने दया
एजे तमारात्रण पग ते जे ते तो विस्मय तथा विषयने विषे जे आसक्ति तथा मद एजेत्रण अधर्मना पग ते मणे ज्ञांगिनां स्या

॥ ३५ ॥

छे ॥ १२ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ इदानीं धर्मपादस्ते सत्यं निर्वर्तयेद्यतः ॥ तं जिघृक्ष्य धर्माऽयमनृतं नैधितः कलिः ॥ १३ ॥
अर्थः ॥ ॥ अने हे धर्म हमणां कलियुगने विषेतमारो सत्यरूप जे पगते जे ते व ते छे ने जे सत्यरूप जे पगते ए करिने ॥ ॥ इदानीं धर्मपादस्ते सत्यं निर्वर्तयेद्यतः ॥ तं जिघृक्ष्य धर्माऽयमनृतं नैधितः कलिः ॥ १३ ॥
रा आत्माने धारि रत्ना छे अथवा धर्मवाला पुरुष जे ते तमने धारे छे ॥ ते जे तमारो सत्यरूप पगते ने जुठु बोझ बुंते ए करिने
वर्धि पांमतो एवो जे कलिरूप अधर्म ते जे ते ग्रहण करवाने इच्छे छे ॥ १३ ॥ ॥ एकादशे जनकं प्रतियोगेश्वर वचनम् ॥
श्लोकः ॥ ॥ धनं च धर्मैकफलं यतो वै ज्ञानं स विज्ञानमनुप्रशांति ॥ गृहेषु यं जंतिकले वरस्य मृत्युं न पश्यंति दुरंतवीर्यम् ॥ १४ ॥
॥ १४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे एकादशने विषे जनकराजा प्रत्ये योगेश्वर जे ते धन जे ते ने धर्म ने अर्थ नथि वावरता एवा जे पु
रुष ते मने काल निविकछे एम के छे जे धर्म थकि विज्ञाने सहित एवु ज्ञान जे ते निश्चे थाय छे अने ते जे ज्ञान ते निके डे अतिशे शां
ति जे ते थाय छे एविरित्ये ज्ञानादिक नु कारण एवा जे धर्म ते ज छे मुख्य फल ते जे नु एवुं जे धन ते ने जे घरां ने विषे जो डे छे कतां
नगवान तथा नगवान ना न त ते मने अर्थे वावर वा जो ग्य एवुं जे द्रव्य ते ने पोता नि लोक ने विषे आवरु वधारवाने अर्थे
ना त्यजा त्यने विषे खरचे छे ने नगवान ने अर्थे नथि वावरता एवा जे अज्ञानि पुरुष ते जे ते अतिशे छे सामर्थ्य ते जे नु एवा जे
पोताना कले वरनो मृत्यु ते ने नथि जो ता के तां ते मनुष्य एम नथि जां एता जे अमे मरि जासुं ॥ १४ ॥ ॥ एकादशे ज्ञान स्वरूपा
दिक मुद्गवं प्रति नगवान् वक्ति ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ केवल्यं सात्विकं ज्ञानं रजो वै कल्पिकं तु यत् ॥ प्राकृतं तामसं ज्ञानं मन्निष्ठं
निर्गुणं स्मृतम् ॥ १५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे ज्ञान नुं जे स्वरूपादिक ते ने एकादशने विषे नगवान जे ते उद्भव जि प्रत्ये कहे छे ॥ हे उ
द्भव जि शुद्ध एवुं जे जीव नु स्वरूप जां एवुं ते जे ते सात्विक ज्ञान कल्युं छे ने मायिक एवा जे देव मनुष्यादिक ने दते मनु जे पृथक

[illegible]

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

21 3E 11

नेपोतानास्वरूपनुविज्ञानकहिनेहवेपोतानुसर्वनेविषेअन्वयव्यतिरेकपणेकरिनेवर्तवारूपजेविज्ञानतेनेकेहेछे ॥ हेउ
 द्वजिआजगतनिउत्पातियगमोहोयनेजगतनशथाशेतेसमयनेविषेअन्वयव्यतिरेकपणेकरिनेरुछेनेआज
 गतनिस्थितिमयनेविषेसृज्यजेवैराजपुरुषतेयकिसृज्यजेब्रह्मादिकविश्वतेप्रत्येजंअंतर्यामिपणेकरिनेअन्वयपणा
 नेपांमेछेअनेपाछोकरिनेतेजगतनोप्रलयथयेसतेजेव्यतिरेकपणेकरिनेशेषरहेछेतेजस्वरूपजेतेसतछेकेतांआजग
 तनिस्थितेसमयनेविषेअन्वयपणेकरिनेअन्वयव्यतिरेकपणेकरिनेदिव्यमूर्ति
 मानरेहेछेनेजगतनोप्रलयथयाकेपणपोतानाधाममांरुछेजेनेअन्वयव्यतिरेकपणेसमजवोतेनेपणतमेजे
 तेविज्ञाद्विज्ञाणो ॥ १८ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ योविद्याश्रुतसंपन्नआत्मानानुमानिकः ॥ मायामात्रमिदंज्ञात्वाज्ञानं च
 मयिसंन्यसेत् ॥ १९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हेउद्वजिज्ञाननेशास्त्रतेमणेसंपन्नएवोजेआत्माज्ञानिपुरुषतेजेतेपरोक्ष
 ज्ञानेरहितथकोआजगतजेतेनेमायामात्रएवुंजांणिनेज्ञानजेतेनेसम्यक्प्रकारेविषेमुकेकेतांज्ञानेकारनेमारोअ
 नुचवकरेपणनाशवंतएवुंजेजगततेनोअनुचवकरेनहि ॥ १९ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ज्ञानिनस्त्वहमेवेषःस्वार्थहेतु
 श्वसंमतः ॥ स्वर्गश्चैवापवर्गश्चान्योर्थोमदोद्वेष्टः ॥ २० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ केमजेज्ञानिन्नजेतेनेतोपोतानेइ
 छितएवोजेस्वार्थनेहेतुतेरूपजेतेहुंजमानवाजोग्यछुं ॥ अनेएवोद्वेष्टतेरूपपणहुंजमानवाजोग्यछुंपणमारावि
 नातेज्ञानिन्नजेतेनेबिजोपदार्थजेतेप्रियनथि ॥ २० ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ज्ञानविज्ञाद्विज्ञाः पदंश्रेष्ठंविदुर्मम ॥
 ज्ञानीप्रियतमोऽतोमेज्ञानेनासौविचर्तिमां ॥ २१ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेज्ञाननेविज्ञानेकरिनेसारिपेठेसिद्धथया

विवेक
॥ ३७ ॥

एवाजमाराएकांतिकज्ञाने जे ते मारुं श्रेष्ठ एवंपद जे मारुं ब्रह्मपुरधाम तेने पां मेळे ॥ अने अज्ञानि नक्त जे ते ज्ञाने करिने
मुने धारण करे छे माटे ज्ञानि नक्त जे ते मुने अति शेवा लोछे ॥ २१ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ तपस्तीर्थजपोदानं पवित्राणीतरा
णि च ॥ नासं कुर्वन्ति तां शुद्धिं या ज्ञान कलया कृता ॥ २२ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे ज्ञान जे तेने श्रेष्ठ पणु के हे छे ॥ हे उद्धव जित
पतीर्थ जपने दांन अने विजं पण जे पवित्र वस्तु ते सर्वे जे ते मारा स्वरूप नु जे ज्ञान तेनो लेश तेणे करि ए वि जे शुद्धि ते शुद्धि जे
तेने संपूरण नथि करतां कितं मारा स्वरूप ना ज्ञान नो लेश तेणे करि ने जे मोक्ष रूपी सिद्धि थाय छे ते सिद्धि ने तो ते तप आदि क
एकेय करवान थि समर्थ थातां ॥ २२ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ तस्माज्ज्ञानेन सहितं ज्ञात्वा स्वात्मानमुद्धवः ॥ ज्ञानविज्ञान
न संपन्नो न जमां न क्ति न्नावितः ॥ २३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ ते कारण पण माटे हे उद्धव जि ज्ञान ने विज्ञान ते मणे जुक्त ने मारि
न क्तिये करिने शुद्ध थया एवा ते जे ते पोतानो अंतर्था मि एवो जे हुं ते मुने ज्ञाने सहित जांणि ने नजो ॥ २३ ॥ ॥ श्लोकः ॥
ज्ञानविज्ञानयज्ञेन मामिष्ट्वात्मानमात्मनि ॥ सर्वयज्ञपतिं मां वै संसिद्धिं मुनयोगमन् ॥ २४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने
सर्वे मुनि जे ते पण ज्ञान जे प्रकृति पुरुषादिक नारूप ने जांण वं ने विज्ञान जे मारा स्वरूप ने यथार्थ पणे समजवुं ते रूपी जे ज
ज्ञ तेणे करि ने सर्वे यज्ञ नो पति ने जीवने विषे अंतर्था मि थाने ततो एवो जे हुं ते मुने यजि ने संसिद्धि जे सर्व प्रकारे करि ने पां
मवा जो ग्य जे हुं ते मुने पां मता हवा ॥ २४ ॥ ॥ चतुर्थे रुद्र वचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ श्रेयसामिह सर्वेषां ज्ञानं निः
श्रेयसं परम् ॥ सुखं तरति दुष्पारं ज्ञानं नौर्व्यसना एवम् ॥ २५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे चतुर्थ ने विषे ज्ञान जे श्रेष्ठ पणु ते
ने रुद्र जे ते के हे छे ॥ हे राजन् आ लोक ने विषे सर्वे कल्याण नां जे साधन ते मने मध्ये ज्ञान जे ते सर्वोपरि श्रेष्ठ कल्याण नुसा

सार

॥ ३७ ॥

धनछे ॥ केमजेआसंसाररूपिसमुद्रतरवानेअर्थेज्ञानरूपछे नावजेनेएवोजेपुरुषतेजेतेदुखेकरिनेनतरायएवोजेना
 नाप्रकारनाछेदुःखजेमांएवोजेसंसाररूपीसमुद्रतेनेसुखेकरिनेतरेछे ॥ २४ ॥ ॥ सप्तमबाखकान्प्रतिप्रह्लादवच
 नम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ज्ञानंतदेतदमलंदुरवापमाहनारायणोनरसखः किलनारदाय ॥ एकांतिनां न्नगवतस्तद
 किंचनानं पादारविंदरजसाप्लुतदेहिनां स्यात् ॥ २५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेसप्तमनेविषेबाखकप्रत्येप्रह्लादजिजेते
 ज्ञानिपुत्ररंपराकेहेछे ॥ हेबाखकोतमेएमकेहेताहोजेअज्ञानतमेक्यांथिपांम्यातोत्यांहुंतमनेकहुंछुं जेदुःखेकरिने
 पणनवमायनेनिर्मलएवुंजेएज्ञानतेज्ञानजेतेनेनरनासखाएवाजेनारायणतेजेतेनिश्चैनारदजिनेकेताहवानेतेनारद
 जियेमुनेकहुंछेतेमेतमनेकहुं ॥ अनेतमेएमनजंणशोजेअज्ञानसर्वेनेक्यांथिथायकेमजेतेज्ञानजेतेतोअकिंचन
 एवाजेन्नगवाननाएकंतिकन्नतेमनाचरणारविंदुछे रजतेनेविषेजेनाथाकेतं न्नगवाननाएकांतिकन्नक्तनिसे
 वाकरताएवाजेदेहधारिजीवतेमनेथायछे ॥ २५ ॥ ॥ ग्रंथांतरेच ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ज्ञानंधर्मोद्भवंसाक्षाज्ज्ञा
 नाद्वैतस्य संभवः ॥ वैराग्यात्परमं ज्ञानं परमार्थप्रकाशकम् ॥ ज्ञानवैराग्ययुक्तस्य योगसिद्धिर्द्विजोत्तमाः ॥ २६ ॥ ॥
 अर्थः ॥ ॥ अनेवद्विज्ञाननित्यत्तिनेज्ञाननिप्राप्तिग्रंथांतरनेविषेकहिछे जेज्ञानजेतेकेवुछेतो धर्मपाखवाथकिछेउ
 त्यत्तितेजेनिएवुंछेनेसाक्षातएवुंजेएज्ञानतेथकिवैराग्यनित्यत्तिजेतेछे अनेवैराग्यथिपणश्रेष्ठनेपरमअर्थनुप्रकाश
 करनांएवुंज्ञानजेतेछे माटेहेबाखणनेविषेश्रेष्ठएवाब्राह्मणोज्ञाननेवैराग्येयुक्तएवोजेमुमुक्षुदेहेछेहोपदिशिजे
 तेथायछे ॥ २६ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ना ज्ञानविज्ञाने मोक्षस्याधिगमां न वेत् ॥ न विना गुरुसंबंधाज्ज्ञानस्याधिगम

विवेक
॥३८॥

स्तथा ॥ २७ ॥ ॥ इति विमलैकांतधर्मप्रवर्तकश्रीसहजानंदस्वामिशिष्यबलरामदासमुनिना सद्गुरुश्रीगुणातीतानंद
दस्वाम्याज्ञयारुते विवेकसारे धर्मज्ञानस्वरूपादि निरूपणं नाम सप्तमं प्रकरणम् ॥ ७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने ज्ञान
ने विज्ञान विना जीवने मोक्ष नि प्राप्त जे ते जे मन थियाति ते मगुरुना संबंध विना केतां सारा ज्ञानि गुरु कस्या विना ज्ञान नि
प्राप्ति जे ते याति न थि मां ज्ञान पं मवाने अर्थे गुरु जे ते रारा ज्ञान वा ला करवा ॥ २७ ॥ ॥ ए विरि ली दि र्द एवो जे एकां
तिक धर्म तेना प्रवर्त विनारा जे श्रीसहजानंद स्वामि ते मनो शिष्य एवो जे हुंबलरामदास मुनि ते ए सद्गुरु श्रीगुणातीतानंद
स्वामि नि आज्ञा ये करि ने कस्या एवो जे विवेक सार तेना मे ग्रंथ तेने विषे धर्म ने ज्ञान नं स्वरूपादि क निरूपण कस्या तेना मे
सात मुं प्रकरण जे ते संपूर्ण थयुं ॥ ७ ॥ ॥ अथ वैराग्य प्रतिपादिकाः स्मृतयः ॥ तत्रोक्तं प्रश्नो विदुः ॥ ॥ श्लोकः ॥
यः स्वकात्परतो वेह जात निर्वेद आत्मवान् ॥ त्रिदिव्य हरिं गेहात्प्रव्रजेत्सनरोत्तमः ॥ १ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे वैराग्य
ने प्रतिपादन करणारा जे श्लोक ते मने अर्थे सहित हुं जे ते लिखुं छुं ॥ ते मां प्रथम स्कंध ने विषे विदुरजिये धृतराष्ट्र प्रत्ये कथुं
छे ॥ हेराज आत्मज्ञानि एवो जे गुरु ते जे ते पोतानि मे ले अथवा कोइ कने उपदेश करि ने आलोकने विषे उपज्यो छे वैरा
ग्य ते जे ने एवो थ को जे पोताना हृदय ने विषे नगवान ने धारि ने पोताना घर थ कि चाखि नि कले ते पुरुष जे ते नर ने मध्ये उत्तम
जाणवो ॥ १ ॥ ॥ स्कांदोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ इत्थं प्रज्ञोः काक्ष शक्त्या लयैरेतैश्चतुर्विधैः ॥ असद्गुत्वाऽखिलां
तत्रारुचिर्वैराग्यमुच्यते ॥ २ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने स्कंद पुराण ने विषे वैराग्य नु लक्षण कथुं छे जे ए प्रकारे नगवान नि
काक्ष शक्तिये करि ने थया एवा जे नित्य प्रलय नैमित्तिक प्रलय प्राकृत प्रलय ने आत्यंतिक प्रलय एव्यार प्रकार ना जे प्रलय

सार

तेमणेकरिने समग्र असत्यजाणिनेकेतांसर्वेमायिकएवाजेलोकजोगादिकतेमनेनाशवंतनेकाकविष्टातुह्यतुच्छस
 मज्जिनेसर्वेलोकजोगादिकमांजेअरुचितेजतेवैराग्यकहियेछये ॥ २ ॥ ॥ विदुरनीतौचोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥
 महाबलान्पश्यमहानुजावान्प्रशास्यन्मिधनधान्यपूर्णाम् ॥ राज्यानिहित्वाविपुलांश्चजोगान्गतान्नरेंद्रान्वशमंत
 कस्य ॥ ३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेविदुरनेद्विद्वेष्टेविदुरजियेजीवनेराग्यपांमवानेअर्थेकत्युछे ॥ हेराज मोटुछे
 बलजेमनुनेमोटोछेमहिमाजेमनोएवाजेमोटाराजातेजेतेधने करिनेधान्येकरिनेपूर्णएवीजेपृथवीतेनिशिखाकरिने
 नेपछेतेपृथवीनाराज्यनोत्यागकरिनेतथामोटाजेजोगतेमनोत्यागकरिनेकाखनेवशयैजाताहवातेनेतुजेतेजो ॥ ३ ॥
 ॥ श्लोकः ॥ ॥ नृत्तं पुत्रं दुःख पुष्टं मनुष्या उल्लिप्य राजन् स्वगृहान्निर्हरंति ॥ तं मुक्तकेशाः करुणं रुदंतश्चितामध्याकाष्ठमि
 व क्षिपंति ॥ ४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हेराजन दुःखेकरिनेपणकस्योएवोजेपुत्रतेजारेमरिजायछेतारेतेनेमनुष्यजेतेपो
 तानाघरयकिछेदेमशानमांबालवालेईजायछेने तेमनुष्यजेतेदूखछेदेजजेमनानेकरुणायेसहितजेमहोयतेमरो
 ताथकातेपुत्रनेचितनामध्यनेविषेकाष्टनिपेठेनांखिदेईनेबालिदेछे ॥ ४ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अन्योधनं प्रेतगतस्य
 जुंक्ते वासांसि चाग्निश्च शरीरधातून् ॥ द्वाच्यामयं सहगच्छत्यमुत्र पुण्येन पापेन च वेष्ट्यमानः ॥ ५ ॥ ॥ अर्थः ॥
 अनेमारंगयोएवोजेपुरुषतेजेधनतथावसतेनेबिजोजोगवेछे अनेतेनाशरीरनाजेत्वचामंसादेकधातुतेनेअग्नि
 अथवापक्षितेजोगवेछेअनेएजेपुरुषतेपुण्यनेपापतेणेकरिनेवीटांणोथकोतेपुण्यपापेसहितपरलोकेनेविषेजायछे ॥
 ॥ ५ ॥ ॥ एकादशेचोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ तस्यानिर्वणं चित्तायागीतं शृणु यथा मम ॥ निर्वेद आशापाशानां पुरुष

विवेक
॥३९॥

स्ययथात्यसिः॥ नत्थंगाजातनिर्वेदोदेहबंधं जिहासति॥६॥ ॥ अर्थः॥ ॥ अने एकादशने विषे कंठे हे पाण्डु जडु वै
राग्ये जुक्त छे चित्त जे नुं एवी जे ते पिंगला ते नुं जे गीत ते ने जे ते मुथ किय थार्थ पणे सांचल्या अने गुरुपने आशारूप जे पाश
तेने छेदवाने विषे वैराग्य जे ते तरवा ॥६॥ ॥ कंम जे नथि उत्पन्न थयो वैराग्य जे ने एवो जे गुरुप ते जे ते देहना बंधन ने त्या
ग करवाने नथी इच्छतो॥६॥ ॥ श्लोकः॥ ॥ नूनं मे न गवान्प्रीतो विष्णुः ॥ निर्वेदो यं दुराशायाय मे
जातः ॥७॥ ॥ अर्थः॥ ॥ अने शुभ्र एवुं जे कांई कर्म तेणे करि ने विष्णु एवा न गवान जे ते मुनं निश्चे प्रसन्न
थया जे कारण पणामाटे दुष्ट छे आशा जे ने एवी जे हुं ते मुने सुख ना आपनारो एवो जे आवैराग्य जे ते उत्पन्न थयो छे माटे
मारु मां दुःखाग्य छे ॥७॥ ॥ श्लोकः॥ ॥ मैवस्युर्मदं चाग्यायाः क्लेशानिर्वेदहेतवः ॥ येनानुबंधं निहृत्य पुरुषः ॥
ति॥८॥ ॥ अर्थः॥ ॥ अने जो हुं चाग्य हीन हउं तो वैराग्य ना हेतु एवा जे क्लेश ते जे ते मुने न होय अने जे वैराग्ये करि ने पुरुष
जे ते देहगेहादिक रूप जे बंधन ते नो त्याग करि ने शांति ने पां मे छे ॥८॥ ॥ श्लोकः॥ ॥ तेनोपाकृतमादाय शिरसा ग्राम्यसं
गताः ॥ त्यक्त्वा दुराशाः शरणं ब्रजामितमधीश्वरम् ॥९॥ ॥ अर्थः॥ ॥ एकारण पणामाटे ते न गवान तेणे कस्यो एवो जे
वैराग्य रूप उपगार ते ने मस्तक वते ग्रहण करि ने हुं जे ते ग्राम्य एवा जे नर ने विषय ते ने विषे रहि एवि जे दुष्ट आशा ते मनो त्या
ग करि ने सर्व ना नियंता एवा जे न गवान तेना शरण ने पां मिछूं ॥९॥ ॥ वृद्ध चाणक्यो वदति ॥ ॥ श्रुतं यन्न
विरघ्यात्त धर्माय न शांतये ॥ किं तेन पठितेनापिका कवा शित मेव तदिति ॥१०॥ ॥ अर्थः॥ ॥ हवे चाणक्य ऋषि जे
ते वैराग्य रहित जे न एला ते मनि निंदा करे छे ॥ जे शास्त्र नु जे न एवा पणु ते जे ते जे न एवा नाराने वैराग्य पां मवाने अर्थ तथा

सार

॥३९॥

धर्मपाक्षवानेऽर्थे तथा शांतिपांमवानेऽर्थे नथिथातुं केतांशास्त्रपुराणनेऽनारतादिकग्रंथतेमनेऽणिनेपणजेनाग्रंत
रमांवैराग्यधर्मनेशांतिआदिकसारागुणनथि आवताते तेजेऽणवापणुतेणेकरिनेतेऽणनारानेशोक्षाऽनथयोकांइ
नथयोतारेतेचातुरिकरिनेरुदुबोसवाशिख्यातेशुंक्षाऽनहि तातेजेऽणवापणुतेजेतेतोकाकनुजेबोसवापणुतेजेबु
जछेकेतंऽणिनेवैराग्यादिकसारागुणतोशिऽनानाहैनेउपस्थथिचतुरायेकरिनेबोसवाशिख्यातेतोकेवलकाकचा
रिजांणवि॥१०॥ ॥ग्रंथांतरेषुचोक्तम्॥ ॥श्लोकः॥ ॥दोषदर्शीऽनवेत्तत्रयत्ररागःप्रवर्तते॥अनिष्टवद्धि
तंपश्येत्तथाक्षिप्रं विरज्यते॥११॥ ॥अर्थः॥ ॥माटेग्रंथांतरनेविषेपणवैराग्यपांमवानिरितिजेतेकहिछे॥जेप
दार्थनेविषेपोतानेअतिशेऽसासक्तिजेतेथायतेपदार्थनेविषेवैराग्यनेपांमवानेइच्छतोएवोजेपुरुषतेजेतेदोषनोजो
रोथाय॥अनेतेजेपदार्थतेनेनिश्चेकेवलदुःखरूपनेतुच्छएवुंजुवे॥तारेतेप्रकारेजोनारोजेपुरुषतेजेतेतेपदार्थमांथित
त्कासवैराग्यनेपांमेछे॥११॥ ॥श्लोकः॥ ॥नास्तिविद्यासमंचक्षुर्नास्तिसत्यसमंतपः॥नास्तिरागसमंदुःखं
नास्तित्यागसमंसुखम्॥१२॥ ॥अर्थः॥ ॥माटेविद्यासमानविजुनेत्रजेतेनथिनेपोतानोनेपारकोद्रोऽनथायए
वुंजेसत्यवचनबोसतेसमानविजुतपजेतेनथि॥अनेपदार्थनेविषेजेप्रीतितेसमानविजुदुःखजेतेनथिनेबंधनकारि
सर्वपदार्थनोत्यागकरवोद्वेष्टानाबेजुसुखजेतेनथि॥१२॥ ॥श्लोकः॥ ॥जोगेरोगजयंसुखेक्षयजयंवित्तेऽग्नि
नूनृद्वयंदास्येस्वामिजयंजयेरिपुजयंवशेऽन्योपेद्वयम्॥मानेखानिजयंगुणेखसजयंकायेकृतांताद्वयंसर्वनाम
जयंसखेजजततोवैराग्यमेऽनयन्॥१३॥ ॥अर्थः॥ ॥हवेवैराग्यनुंजनिर्जयपणुतेनेवैराग्यवानएवोजेपुरु

विवेक
॥४०॥

पतेपोतानामित्रप्रत्येकदेहेमित्रनानाप्रकाराजंजोगतेनविपरागनाञ्जयजेतेरत्यांछनेसुखनेविषेनाशपणानिवि
कछेकेतांजेसुखेतेरखेनाशनपांमेएमसुखमांपणञ्जयछे नेधननेविषेअग्निनोतथारजाजोहएछेतेरह्योछे
नेदासपणानेविषेस्वामिनिधिकजेतेछेनेजयनेविषेहांमावक्षियाशत्रुनिधिकजेतेछे नेसाराकुलनेविषेव्यञ्जिचारादि
कदोषवाक्षिजेस्त्रीयोतेथिहिएछेदेहे ॥ अनेमोक्षपनेविषेपणको कपोतानुमानञ्जगरेतेणेकानेपोतानामन
मांखेदपांमवापणुतेनिधिकजेतेछेनेसारागुणनेविषेखलपुरुषनोञ्जयजेतेछे नेदेहनेविषेकायथकिञ्जयजेतेछेहबेके
टलांकगणावुसर्वेनामरूपनेलोकनेजोगसर्वेठकांणेञ्जयजेतेछे माटेहेसखेअञ्जयएवोजेवैराग्यतेनेजतमेजेतेसेवो
केतांसर्वेमायिकसुखनोत्यागकरिनेजगवाननासुखनेअर्थेनिर्जयएवोजेवैराग्यतेनेतमेपांमोतोमहासुखियाथाशो
॥ १३ ॥ ॥ दशमेचोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नेहचात्यंतसंवासः कर्हिचित्केनचित्सह ॥ राजन्स्वेनापि देहेन किमु
जायात्मजादिभिः ॥ १४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेदशमनेविषेपणवैराग्यपांनहिएछेहेराजनधृतराष्ट्र
संसारनेविषेजीवनेक्यारेयकोयसंघातेनित्येनेलुरेवापणुजेतेरेहेतुनथि ॥ अनेवक्षिपोतानोजेदेहतेसंघातेपणनित्ये
नेलुरेवापणुनथिरतुतोस्त्रीपुत्रादिकसंघातेनरहेएमंतेशुंकेवुंछे ॥ १५ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ एकः प्रसूयते जंतुरेक एव प्र
क्षीयते ॥ एको नु चित्तु दुःखतमेव दुःखतु ॥ १६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेहेधृतराष्ट्रजोवजेतोएहदोजजन्मेछे ॥
नेएकलोजमरीजायछे ॥ अनेपोतेकरुंजेपुन्यतेनेएकलोजजोगवेछे ॥ नेपोतेकरुंजेपापतेनेपणपोतेएकलोजजो
गवेछे ॥ १७ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अधर्मापचितं वित्तं हरंत्यन्येऽपमेधसः ॥ संजो जनीयापदेशैर्जलानीबजसौ

सार

॥४०॥

कसः॥ ॥ १६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने अस्पृच्छे बुद्धिजेनि एवांजे मूढपुरुषतेनुं अधर्मकरिने जे सुं कसुं एबुं जे धनते
ने बिजा जे पुत्र दिजे ते जे ते चरण पोषण करवा योग्य छे एरित्यने मिशे करिने हरि जाय छे ॥ जेम जे देवि देव्यो जे देव्य
तेनु जीवन रूप जे जस तेने ते मत्स्यना पुत्र हरि छे ते म ॥ १६ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ पुष्पाति यान धर्मेण स्वबुद्ध्या त
मपंडितं ॥ तेऽकृतार्थं प्रहि एवं ति प्राणारायः सुतादयः ॥ १७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने हे धृतराष्ट्र आजीव जे ते जेने एतो
मारो छे ए विबुद्धिये करिने अधर्मवते पोषण करे छे ए जे देव ॥ ए धनने पुत्रादिक ते जे ते अवि ॥ ए जे ए पुरुष तेने अक
तार्थ एवाने जत जे दे छे ॥ १७ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ स्वयं किं विषमादाय तैस्य क्तो नार्थको विदः ॥ असिद्धार्यो विश
त्यं धं स्वधर्मवि ॥ स्वस्तमः ॥ १८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने पे ताना स्वार्थने न जां एतो एवो ॥ ने पोतानो जे धर्म ते य कि वि
मुख एवो ॥ ने अपूर्ण छे ॥ ते य जे नो एवो जे ए पुरुष ते जे ते पुत्रादिक ना पोषण करिने थयु जे पाप तेने पोते ज ग्रहण करीने ते
पुत्रादिके त्याग करी सतो अधर्मा मसनर ॥ ते देव्यो जे करे छे ॥ १८ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ तस्माद्व्यो क भिमं राजन् स्वप्नमा
यामनोरथं ॥ वीक्ष्याऽऽ ॥ ॥ १९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ ते कारण पणामा दे हे राज
हे धृतराष्ट्र आजे लोक तेने स्वप्नमायाने मनोरथ तुल्य जोइनेने पोतानुं जेम न तेने पोतानि बुद्धिये करिने नियम माराखिने हे
समर्थ समथा अने शांतथा ओ ॥ १९ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ सुतामहिष्यो न वतो ज्ञातयाऽन्य मंत्रिणः ॥ प्रजाश्रुतु
काक्षीयानाधुना संतिकाक्षिताः ॥ २० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने हे राजन् तमे राज्य करता ते समय मां थया जेत मारा पुत्र
नेत मारि पट्रांणियो ने ज्ञातीने प्रधानने मित्रिने प्रजा ए सर्वे जे ते काक्षते ए ज्यं त्यां च क्षविनां स्त्र्यामा दे ते सर्वे हमणां कोईये

विवेक
॥ ४९ ॥

नथि॥२०॥ ॥श्लोकः॥ ॥कालोबलीयान्बलिनांभगवानीश्वरोऽव्ययः॥प्रजाःकलयतेक्रीडन्पशुपालोयथा
पशून्॥२१॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेकालतोबलीयामध्येअतिशेवलीयोछेनेभगवाननीशिवरकेतांसर्वने
नियममांराखेएवासमर्थछे नेअविनाशिछेतेकालजेतेसर्वजननेज्यांत्यांचलविनंखेछेकेनापठेतोपशुपालजेगोवा
लतेजेमपशुनेज्यांत्यांचलविनांखेछेतेमकालपणसर्वनेज्यांत्यांविखीनांखेछे॥२१॥ ॥श्लोकः॥ ॥मन्येम
मानुग्रहईशतेकृतोरान्यानुरंधापगमोयदृच्छया॥यःप्रार्थ्यतेसाधुचिरैर्देहाद्यष्टांगविष्णुस्त्रिपुरारूपैः॥२२॥
अर्थः॥ ॥हेईशहेभगवनदैवदेवतुआपोषास्तेजोमारे आराज्यरूपबंधननिनिवृत्तिथईतेतोतमेमारउपस्थमोटोअनु
ग्रहकरोएमहुंमानुछुं अनेसाधुकेंतांसतअसतनाविवेकेजुक्तनेवैराग्यपामिनेएकाएकिपणेवनप्रत्येप्रवेशकरवा
नेइच्छताएवाजेमोटाचक्रवर्तिराजातेपणजेतमाराएअनुग्रहनीप्रार्थनाकरेछे॥२२॥ ॥श्लोकः॥ ॥वायुर्य
थाघनानीकंदणंतूलंरजांसिच॥रंयोज्याक्षिपतेन्नूयस्तथाचूतानिचूतकृत्॥२३॥ ॥अर्थः॥ ॥हवेसगांकुटं
बिनोसंबंधजीवनेनिरंतररेतो नथिएमकेहेछे ॥ जेमवायुजेतेवादलांनोजेसमूहतेनेनेलांकरिनेजुदांकरेछे नेजेअ
णानेनेगांकरिनेपाछांजुदांकरेछे नेजेअणानेनेगांकरिनेपाछांजुदांकरेछे नेजेअणानेनेगांकरिनेपाछांजुदांकरेछे
नेजुदिकरेछे तेनिपेट्ठेसर्वचूतनाकरनाराजेईश्वरतेजेतेसर्वचूतप्राणिमात्रनेनेलांकरिनेपाछांजुदांकरिनांखेछे ॥
॥२३॥ ॥सप्तमेच॥ ॥श्लोकः॥ ॥चूतानामिहसंवासःप्रपायामिवसुव्रते॥दैवेनैकत्रनीतानां चूतानां
स्वकर्मभिः॥२४॥ ॥इतिविमलैकांतधर्मप्रवर्तकश्रीसहजानंदस्वामिशिष्यसाधुवल्लभरामदासनितानां कुरुश्रीगु

सार

114911

एतादृशं दृष्ट्वा याकृतेश्रीविवेकसारेवैराग्यनिरूपणं नाम अष्टमं प्रकरणम् ॥ ८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेबलि
सप्तमनेविषेकगुणोहेवतेईश्वरजंतेमणेपोतपोतानाकर्मकरिनेएकठेकांणेजेसांकर्यांनेपाछांजुदांकरिनांस्यां
वांजेभूतप्राणिमात्रतेम आद्योक्तनेविषेजेनेदुरेवापणुतेजेतेतोजेमपरवनेविषेपाणिपिवानेजेसांथयांजेम प्यते
मनाजेवुंछेकेतांजेमपरवनेविषेजेसांथयांजेमनुष्यतेपाणिपियनेजुदांजुदांवाह्यं जायछेतेमएवोनेजेसायया
जेसीपुत्रादिकसर्वेसंबंधितेजेतेनाशपांमिजायछेपणकोईनिरंतरजेसारितांनथिमाटेतेम अतिशेहेतराख नाहे ॥ ॥

॥ २४ ॥ ॥ एविरंयेद्विद्वद्वेवोजेएकं तिकधर्मतेनाप्रवर्त्तावनाराजेश्रीलक्ष्मणदंडा ॥ ॥ एतेद्विद्वद्विष्येवोजे
लरामदासमुनितेणेसदुरुश्रीगुणातातानंद ॥ ॥ एतेद्विद्विआज्ञायेकरिनेकस्यो जेआविवेकसारनामेग्रंथतेमांवैराग्यनुनि
रूपणकर ॥ ॥ एतेद्विद्वद्विप्रकरणजेतेसंपूर्णथयुं ॥ ८ ॥ ॥ अथश्रीहरेर्नत्तिष्ठति ॥ ॥ स्मृतयः ॥ तत्रोक्तंसप्त

मे ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ श्रवणंकीर्तनंविघ्नोःस्मरणंपादसेवनं ॥ अर्चनं दनंदास्यंसख्यमात्मानवेदनम् ॥

॥ १ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेम प्यमात्रनेपोतानाकट्याणनेअर्थेकरवाजोग्यएविजेश्रीहरिनिभति तेनाप्रतिपा

दनकरनाराजेश्लोकतेमनेअर्थेसहितहुंजेतेद्विखुंछुं ॥ तेमांजागवतनासप्तमनेविषेनवप्रकारनाभक्तिनाचेदजेते

त्याछे जेभगवाननीकथासंभविताभगवानन कथाकीर्तनकेवांतथाभगवानानिमूर्तिनुसरणकरवतथाभ

गवाननाचरणारविंदनिसेवाकरवी ॥ तथाभगवाननिजाकरवितथाभगवाननेवंदनाकरवित ॥ ॥ एतेद्विद्वद्वि

पणुकरवुं तथाभगवाननुसखापणुकरवुं तथाभगवाननेपोतानोदेहअर्पण ॥ ॥ १ ॥ ॥ अचिंतुक्तजनोव

विवेक
॥४२॥

क्ति॥ ॥श्लोकः॥ ॥श्रीविघ्नोःश्रवणंपरिक्षिदन्नवद्वयासकिःकीर्तनंप्रह्लादःस्मरणंघ्रिपद्मन्नजनेलक्ष्मीःपृथुःपू
जने॥ अक्रूरस्त्वन्निवंदनेकपिपतिर्दास्येचसस्येऽर्जुनःसर्वस्वात्मसमर्पणेयद्विरन्नृत्कैवल्यमेतेविदुः॥ २॥ ॥अ
र्थः॥ ॥हवतेनवप्रकारनिजेन्नक्तिनेनाजेनवमुख्यअधिकारितेमनेअन्नियुक्तजनजेतेकहेछजेन्नगवाननिकथासां
न्नलवितेमांपरीक्षितराजाजेतेमुख्यअधिकारिहोताहवा नेन्नगवाननिकीर्तनन्नक्तिनेविषे शुक्रदेवजिजेतेमुख्यअ
धिकाः॥होताहवा नेन्नगवाननिसमरणन्नक्तिनेविषेप्रह्लादजिजेतेःस्यअधिकारिहोताहवा नेन्नगवाननाचरणार
विंदनसेवाकरवितेनेपेवलक्ष्मीजीजेतेमुख्यअधिकारिहोताहवां नेन्नगवाननिअर्चनन्नक्तिनेविषेपृथुजेतेमुख्यहो
ताहवा॥ अनेह्नाद्विद्वद्वन्नक्तिनेविषेअक्रूरजिजेतेःस्यहोताहवानेहारेनिदासत्वन्नक्तिनेविषेहनुनाजिजेतेमुख्य
न्नक्तहेताहवा नेन्नगवाननिसस्यन्नक्तिनेविषेअर्जुनजेतेःस्यहोताहवा नेन्नगवाननेसर्वपोतानुधनादिकतथादेह
अर्पणकर्णजेन्नगवाननिआत्मनिवेदनन्नक्तिनेनेविषेयद्विराजाजेतेमुख्यअधिकारिहोताहवाएजेसर्वेन्नक्तिनेजेते
न्नगवान् जेशुद्धस्वरूपतेनेजाणताहवा अथवान्नगवाननाधामनेपंमताहवा॥२॥ ॥नारायणेनोक्तम्॥ ॥
श्लोकः॥ ॥धर्मोज्ञानंचवैराग्यंनृतेर्वैद्यानितत्त्वतः॥अंगानेत्रीण्युत्तमांगदत्त्वादास्यान्यनुक्रमात्॥ ३॥ ॥
अर्थः॥ ॥अनेनारायणमुनिजेतेःएनारायणगीतानेविषेन्नक्तिनांअणअंगजेतेकत्थछेतेकियांतोधर्मज्ञाननेवैरा
ग्यएअणजेतेन्नक्तिजेतेनंमस्तकद्वयनेपगछेनामजेमनांएवांअणअंगजेतेयथार्थपणेकरिने अनुक्रमथकिजांण
वांकेतांधर्मजेतेन्नक्तिद्वयनेपगछेनामजेमनांएवांअणअंगजेतेयथार्थपणेकरिने अनुक्रमथकिजांण

सार

॥४२॥

ति ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ श्रेयःसुतिं नक्तिमुदस्यते विनोक्लि संतिये केवलबोधलब्धये ॥ तेषामसौ क्लेश एव शिष्य
 तेनान्यथास्थूषतुषावघातिनाम् ॥ ४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेदशमनेविषेनक्तिनुजेश्रेष्ठपणुतेनेबराप्तेकेरे
 छे ॥ हेविनोकेतं समर्थजेममोटातदावथकीनिऊरणांनीसरेछे ॥ तेमधर्मअर्थकामनेचारप्रकारनिमुक्तिनेज्ञान
 नेब्रह्म ॥ ॥ ॥ वेछेनिऊरणां जेयकिएविजे तमारि नक्तितेनोत्यागकरिनेनेजे रूपकेवलब्रह्मज्ञाननिप्राप्तिनेअर्थे
 जक्लेशनेकरेछे ॥ ते रूपनेब्रह्मज्ञाननिप्राप्तिथातीनथी ॥ नेकेवलक्लेशजप्राप्तथायछे ॥ जेमस्थूषएवांजेशाह्यनांफो
 तरांतेनाखांडनाराजेपुरुषतेमनेचोखानिप्राप्तिनथीथाती ॥ नेकेवलक्लेशजथायछे ॥ तेमतमारि नक्तिनोत्यागकरि
 नेब्रह्म ॥ ॥ ॥ तेमनेकेवलक्लेश जप्राप्तथायछे ॥ ४ ॥ ॥ तृतीये श्रीकपिलदेवो मातरं प्र
 तिवक्ति ॥ ॥ श्लोकौ ॥ मद्गुणश्रुतिमात्रेण मयि सर्वगुहाशये ॥ मनोगतिरविच्छिन्नायथा गंगा न सोबुधौ
 ॥ ५ ॥ लक्षणं नक्तियोगस्य निर्गुणस्य तदाहृतम् ॥ अहं क्यव्यवाहेताया नक्तिः पुरुषोत्तमे ॥ ६ ॥ ॥ अर्थः ॥
 हवेनागवतनात्रीजास्कंधमांकपिलदेवजिन्नगवानजेतेनक्तिनुजेलक्षणतेनेपोतानीमाताप्रत्येकेहेछे ॥ हेमातसर्व
 नोअंतयमि एवोपुरुषोत्तमवार देवजेहुंतेमारेविषेमारागुणजेअवतारचरित्रतेने श्रवणमात्रेकरिनेसर्वक्रियाकरते
 सतेमननिगातेजेतेनिंतररेहेजेमगंगानाजलनिगतिसमुद्रनेविषेअखंडरेहेछे तेममारेविषेनिरंतरममनीदत्तिरहेतेजे
 तेनिर्गुणनक्तियोगनुलक्षणकथ्युंछे तेनिर्गुणनक्तिकेवीछेतोअहं कीकेतांनिष्कामछे ॥ ॥ ॥ ॥ सिद्धि
 ऐश्वर्यादिकरूपजेअंतरायतेजेनेविषेआडोआवेनहिएवीछे अनेएविरित्यनीनक्तिजेनेहोयतेमारानिर्गुणनक्तकेहे

विवेक
॥४३॥

वाय ॥५॥६॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ साक्षात्पराधिपतिप्राप्त्यैकत्वमप्युत ॥ दायमानं न गच्छति विद्यात्सेवनं
जनाः ॥७॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने ते मारा निगुण एकांतिक नक्त जन के । छेतो सा लोच्य जे हुं जे लोक मारे हे तो हउं ते
लोक मारे हे वुं के तां वैकुंठ लोक मारे हे वुं पण मारा जे वा ऐश्वर्य नी प्राप्ति नहि ॥ अने सार्ष्टि जे वैकुंठ लोक मारे हे वुं ने मारा जे
वुं ऐश्वर्य पां मवुं के तां माहाराजाधिराज एवो जे हुं ते मारा आगलयुवराज एवो जे ये रे हे वुं अने सामीप्य जे वैकुंठ लोक ने वि
षे मारे समीपे रे हे वुं के तां माहाराजाधिराज एवो जे हुं ते मारे समीपे सजा सदर्थ ने वे सवुं अने सारूप्य जे वैकुंठ ने विषे रे हे वुं ने
मारा सरखुं रूप पां मवुं ने ते रूप ने पां म्यानुं जे सुख ते ने मदे उं क वरत ॥ अने एक जे वैकुंठ ने विषे जे मारे मूर्ति ते ने विषे प्रवे
श करे ने रे हे वुं च प्रकार निः क्ति रूप जे ब्रह्मादेक सर्व ने दुर्लभ ए सुख ने ऐश्वर्य ते ने हुं जे ते मारा एकांतिकाने गुण नक्त
ने दे उछुं तो पण जो ए पां च प्रकार नी मुक्ति ने विषे लक्ष्मी निपेठे मारे सेवान होय तो ते ने मारा निगुण एकांतिक नक्त जे ते नयि
ग्रहण करता के मजे ते नक्त अति विचक्षण छे माटे ए मज ॥ छे जे ए पां च प्रकार ना मुक्ति छे छे छे ते जे ते पूर्व साधन का
दने विषे नगवान निनवधान क्तिये कारे ॥ एवो जे रे हे वुं छे माटे सेवा विना ए मुक्ति ने नयि इच्छता अने ए से
वा जे एवो जे फल रूप माने छे ने परम सुख रूप माने छे ॥७॥ ॥ एकादशोक्तं नगवान् लोह वं प्राते ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ यं न
योगेन संस्थेन दानव्रततपोधरैः ॥ व्य व्या स्वाध्याय रं न्यासैः प्राप्नुयाद्यत्नवानपि ॥८॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने एकादशे
विषे नक्ति नो महिमा तथा प्रेम लक्षण नक्ति नुस्वरूप जे ते नगवाने उद्धा जे प्रत्ये क छे ॥ हे उद्धा जे ते नो मां
नक्ति विना तो अष्टांग योग क वाने तत्त्व नो विचार करवाने दानव्रत तपने यज्ञ करवाने ग्रंथुनिटी कां करवाने नगवाने

सार

॥४३॥

जणावनेसंन्यासग्रहणकरवाएसर्वैयवडेकरिने प्रयासनेकरोएवोजेजनतेजेतेपणेजेमुनेनथिपांमतोतेमुनेगोपी
कादेः॥ जेजेतेवेदज्ञाननिश्चेष्टाश्रमेजनिश्रेष्ठांमतांहवां॥८॥ ॥ श्लोकः॥ ॥ रामेणसार्वभधुरांप्रणीतेश्चादिनां
मय्यनुरक्तचित्ताः॥ विगाढजावेननमेवियोगतीव्राधयोऽन्यंदृशुःसुखाय॥९॥ ॥ अर्थः॥ ॥ हवेतेगोपीका
युंनिप्रेमलक्षणाचक्रितेनेकेहेछे॥ हेउद्धवजिअक्रुरजेतेमणेबलदेवजियेसहितमुनेमथुरांप्रत्येपमाझेसतेमारेविषेजे
अतिदृढप्रेमतेगेकरिनेमारेविषेप्रीतियेकछेचितजेमन॥ अनेमारेवियोगेकरिनेतीव्रछेमननिपीडातेजेमनेएबि
जेगोपांकारंतेजेतेपोतानापतिपुत्रादिकतेनेस्वनेअर्थेनदेखतिहावेयुं॥१॥ ॥ श्लोकः॥ ॥ तानाविदन्मय्यनु
पंगवधियःस्वमात्मानमदस्तथेदं॥ यथासमाधौमुनयोब्धितोयेनघःप्रविष्टाइवनामरूपे॥१०॥ ॥ अर्थः॥ ॥ अ
नेतेगोपीकागुळेदेमारेविषेअतिस्रोहेकस्तेज्याः कथईछे बुधिगुंजेपदीपरिवर्तितुंपोतानामेंहेदेजांएतिहवियुं
थाछेटेरत्याएवाजेसंबंधितेमनेनेसमीपेरत्याजेपतिपुत्रादिकतेमनेपणनजांणतिहवियुं॥ जेमरमा॥ घेनेविषेगयाए
वाजेमुनितेपोतानादेहनेनथिजांणताने सद्ब्रनाजलनेविषेप्रवेशथइएविजेनदीगुंजेजेतेऽमुद्यच्छिष्टांतरस्थुंजेपो
तानुदासास्तेनेनथिजांणतियुंतेम॥१०॥ ॥ श्लोकः॥ ॥ कथंविनारोमहर्षद्रवताचेतसाविना॥ विनानंदाद्भु
क्त्वयाशुद्धोद्भूत्याविनाऽऽशयः॥११॥ ॥ अर्थः॥ ॥ अनेरुषनुअंतःकरणजेदेमारेविषेदेहेकरिनेपोतानारो
मनुजेप्रफुलितथवापणुतेविनाकेमशुद्धथायनेगदगदचितथयाविनाकेमशुद्धयाय॥ अनेमारेर्तिनोजेआनंदते
ऐकरिनेनेत्रनेविषेएवजेजेच्यांसुखिल्लातेविजाहेमशुद्धथायने एसर्वेचक्रिनांदक्षणतेणेकएविजेचक्रितेवि

॥ ४४ ॥

मारेविषेछे निष्ठाजेनिण्विजेतेच्चात्तेच्छेत्तेषांतादिजातिथकिथयोजेदोषतेथकिपणचांडाक्षजेतेमनेपणपवित्रकरे

11 88 11

छे ॥ १४ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ प्रोक्तं न च क्रियां गेन न जतं माऽसकृन्मुनेः ॥ कामात्तदप्यानस्यंति सर्वं मयि ह विष्टि
ते ॥ १५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेमेकद्व्योजे न क्रियोगते एकरिने मुने वारं वारं न जतो एवो जे नितेनात्तदयने वि
षे जे ते प्रत्यक्ष एवो जे ते देहे मुनिना तद्व्योजे विष्टे त्याजे सर्वं एवो जे ते देहाद्यप्यं मे छे ॥ १५ ॥ ॥ श्लोकः ॥
न च ते हृदयग्रंथि स्थि दंते र्द संशयाः ॥ क्षीयंते चास्य कर्माणि मयि दृष्टेऽखिलात्मनि ॥ १६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने
सर्वे नो अंतर्था मि एवो जे हुं जे ते देखाये स ते आमुनि जे तेनां कर्म जे ते क्षय पां मे छे ने सर्वे संशय जे ते न गवानना स्वरूप ने वि
षे नास्तिक न व ते जे ते छे दायि जाय छे ने हृदय नो ग्रंथि जे ते देहा नि मान ते जे ते ने दायि जाय छे ॥ १६ ॥ ॥ श्लोकः ॥
तस्मान्मद्भक्तियुक्तस्य योगिनो वै मदात्मनः ॥ न ज्ञानं न च वैराग्यं प्रायः श्रेयो न वेदिह ॥ १७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने
तेज कारण पणामाटे महात्म्ये सहित मारि न क्रिये जुक्त ने मारे विषे छे मन ते जे एवो जे आलोक ने विषे योगि ते ने केवल
ज्ञान जे ते कल्याण ने करे एवुं धा होय न हि ने एकलौ वैराग्य जे ते पण कल्याण ने एवो जे ते देहादि ॥ १७ ॥ ॥ श्लो
कौ ॥ ॥ यत्कर्म न चिर्यत्तपसा ज्ञानं वैराग्यतश्च यत् ॥ योगेन दानधर्मेण श्रेयो न चित्तैरपि ॥ १८ ॥ सर्वमद्भक्तियोगेन म
द्भक्तोऽक्षतं जरा ॥ स्वर्गापवर्गं मा म कथंचिद्विदवांछति ॥ १९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने योगि रूप जे ते ने जे
कर्म करे ने पं म वा जो ग्य छे तथा तप ज्ञान वैराग्य ते म ए करि ने जे पं म वा जो ग्य छे ॥ तथा योग दान धर्म ते म ए करि ने जे
पां म वा जो ग्य छे अने बिजां पण जे कल्याण नां साधन ते म ए करि ने जे पां म वा जो ग्य छे ॥ ते सर्वे ने मारो न क्रतु जे ते सुखे मा
रि न क्रति रूपी जे योग ते ए करि ने पां मे छे ॥ अने स्वर्ग मोक्ष ने मारुं धाम ते म ने प ग जो कोइ क प्रकारे करि ने इ छे छे तो मारा न

विवेक
॥ ४५ ॥

विद्याप्रेरितनेजपांमछे ॥ १८ ॥ १९ ॥ ॥ पंचरात्रे च क्त ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ स्वधर्मज्ञानेनैव नृणां
जुष्टांतु येऽच्युते ॥ अनन्यत्रक्तिसाध्वीवत्कुर्युरेकांतिकाहिते ॥ २० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने देशासंज्ञाद्वेष्टे विषे
धर्मादिदेष्टाप्रति ज्ञेयते करवाने वृद्धि जेमपतिव्रतारी जेते पोताना पतिने जमनक्रमवचने करिने सेवे छे पण
विजा रूपने विषे हेत स्वतिनथि ॥ तेमजे नक्तन्नगवानने विषे ज्ञेय धर्मज्ञानने वैराग्यरूप जे धरं ए देष्टा ए कएव
जे एकन्नगवाननि ज्ञेयते ने करे छे एवो जे नक्तते जेते नगवानना एक ते कन्नक्तकत्या छे ॥ २० ॥ ॥ श्लोकः ॥
सुरुपापियथानारीवस्त्रासंकारं ॥ न शोचते तथा न च किं धर्मादिरहितानृणाम् ॥ २१ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ के
मजे रुद्रदेष्टा देष्टा ए देष्टा ए जे नारी छे ते जेते पण जो वस्त्रने असंकारे रहित छे तो जेमनथि शोचति ते मधर्मज्ञानने वैरा
ग्यते मणेरहित ए विजेमन्यनि ज्ञेयते जेते नथि शोचति ॥ २१ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ देशकालस्वप्नावादेः कश्चिद्द्वै
षम्यसंज्ञवे ॥ धर्मादेर्द्विद्विस्तिरोधत्ते तडियथा ॥ २२ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने देशकालने पोतानो जे
स्वप्नावए आदेक जेते मनोपारेक विषयपणानो संज्ञवसते केतां ज्यारिसारादेश कालादेकनो जोगन होयतारे धर्मज्ञा
नने वैरागेर देष्टा ए जे नक्तितेन शपांमिजाय छे के निपे छे तो जेमविजलि जेते कबकारो करिने वादसामांतिरोधानथै
जाय छे तेम ॥ २२ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ युक्ताधर्मादिभिः साक्षात्कापि विघ्नैर्महापदि ॥ अचक्षानां निभूतैः प्रत्याहारैः
देष्टादि ॥ २३ ॥ ॥ इति विमलैकांतधर्मप्रवर्तकश्रीरहजानंदस्वामिशिष्यबलरामदासः निनासरुगुणातातानं
दस्वाम्याज्ञया कृतेश्रीविवेकसारे नक्तितेन रूपणं नाम नवमं प्रकरणम् ॥ १ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने धर्मज्ञानने वैरागेस

सार

॥ ४५ ॥

हितएलिङ्गेतेतेजेतेतोमहाआपत्कादनेविषेपणअचसएविथकिविघने करिनेक्यारियनाशपांमतिनयिकेनिपेठे
 तेजेममोटोपर्वतजेतेवर्षातानेधारायेकारेनेखोदाह्वातोदष्टिते ॥ २३ ॥ ॥ एविरित्येनिर्मसएवोजेएकान्तिकध
 तिलाप्रवर्त्तवदापष्टीसह्यादंस्वातेदो शिष्यएवोजेबलरामदासमुनेतेणेसद्गुरुश्रीगुणातीतानंदस्वामि
 निआजायेकरिनेकस्थोजेआविवेकसारनामेग्रंथतेनेविषेचक्तिनिष्ठाएकस्थुंएनामेनवप्रकरणजेतेयुं ॥ ९ ॥
 ॥ अथचौर्यपरंगनासंगानेपेधविषयाःस्मृतयः ॥ ॥ एतदुर्वृत्ति ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ब्रह्महत्यासुरापानंस्ते
 यं वृगनागमः ॥ महांतिपातकान्याहुःसंप्रयोगंचतैःसह ॥ १ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेचोरिकरवितयापरस्त्रीनोसंग
 करहेते ॥ ॥ पेधनाजेश्लोकतेमनेअर्थेसहितहुंजेतेस्त्रिखुंहुं ॥ तेमांपंचमहापापनेलांचोरिनेगुरुस्त्रीनोसंगतनेमनुजे
 तंकेहेछे ॥ जेब्राह्मणनिहत्याकरवितयासुरापानकरवुंतथाचोरिनिहत्यापुत्रादोसंप्रवृत्तोप्युत्तानांजेतेछे ॥
 तेमनेधर्मशब्दाद्वदापष्टीसह्यादंस्वातेदोपेजेते महापापएवानेकेहेछेनेतेचारमहापापनाकराजेमन्यतेमनिसंधाये
 सम्यक्प्रकारेमेलापराखवोतेनेपांचमुमाहापापकेहेछे केतांब्रह्महत्यासुरापानचोरिनेगुरुस्त्रीनोसंगएचारमहापाप
 नाकनाराजेमन्यतेमनोमनक्रमवचनेकारनेजेखरेखरोसंगकरवोतेनेपांचमहापापकेहेछे ॥ १ ॥ ॥ अमस्मृ
 तौच ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अपहृत्यपस्यार्थदानंयत्तु यच्छाते ॥ सदातानरकंयातियस्यार्थस्तस्यतत्फलम् ॥ २ ॥
 ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेवसिचोरनेदिष्टजेतेयमतिनेविषेकत्योछे ॥ जेजेरुषजेतेपारकुंधनचोरसाविनेदद्विष्ट
 नेआपेछे ॥ ॥ जेलेद्विष्टादोरोरुषतेजेतेतोनरंकलोकजेतेनेपंमेछे ॥ अनेतेपारकुंधनचोरिसावेनेजेदानकरुं

विवेक
॥ ४६ ॥

तदाननुजफक्षतेतो जेनुधनजेते तेनथायछे ॥ २ ॥ ॥ गौतमेचोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ तणवायदिवाकाष्ठपुष्पं
वायदेवाफक्षन् ॥ अनापृच्छन् हि गृह्णानो हस्तं च्छेदयति ॥ ३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेगौतमः नित्येतादृशादि
कनिचारिनुपणहस्तकापवारूपप्रायश्चित्तकथ्युंछे जेमनुष्यतेनाधणिनेनपुछतांथकोजोतणजेतेनेग्रहणकरेछेतथा
जोकाष्ठजेतेनेग्रहणकरेछेतथाजोपुष्पजेतेनेग्रहणकरेछे तथाजोफक्षजेतेनेग्रहणकरेछेतांतेपुछ्याविनात गादिकने
क्षेनारोमनुष्यजेतेपोतानाहस्त जेछेदवापणुतेनेयोग्यथायछे ॥ केतांतणकाष्ठपुष्पनेफक्षतेमनोपणजेचोरनारोतेना
हाथकापवाएदंडकथ्योछे ॥ ३ ॥ ॥ श्रीशंकरेणचोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अरण्येविजनेन्यस्तं परस्वंहस्यते
दा ॥ मनसापिनगृह्णति तेनराः स्वर्ग्यामेनः ॥ ४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेशंकराचार्यजेतेमणेपणकथ्युंछे जेनथिको
इजनजेनेविषेण जेअरण्यएततेदेविषेणहेतुंजोपारुधनदेखायछे ॥ तांतेधननेमनेकारेनेपणजेमनुष्यनथिग्रह
णकरतातेमनुष्यजेतेस्वर्गलोकेनेपांमनाराथायछे ॥ ४ ॥ ॥ विदुरनीतौच ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ हरणंचपरस्वानं
पदाराजमर्शनम् ॥ सुहृदांचपरित्यागस्त्रयादोषः क्षयावहाः ॥ ५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेविदुरनीतिनेविषेविदुर
जीयेपणकथ्युंछे ॥ एकपारकुजेधनतेनेचारिक्षेवुंअथवायक्षेकरिनेहरिक्षेवुंनेयिजोपरस्त्रीनांसंगकरवानेत्रिजोपोता
नाहितकारेणदोषाएततेएतदेकगुणनेनाशपमाडेएवाछे ॥ ५ ॥ ॥ म
हाभारतेव्यञ्जिचारनिषेधश्रोक्तः ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ परदारानगंतव्याः सर्ववर्णेषु कर्हिचित् ॥ नहीदृशमनायुष्यं सां
किं च नावेद्यते ॥ यादृशं पुरुषस्येह परदारोपसेवनं ॥ ६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेमहाभारतनेवीषेव्यञ्जिचारनोनिषे

सार

PAGE 11

धजेतेकत्योछे जेहएरणनेविषेव्यारेपणपरस्त्रीनोसंगनकरवांशाम देतोआलोकनेविषेपरजादासंपादयेजेपापते
 जेपुरुषनाआवरदानेघटाडीनांखेछे तेवुंभीजुंकोइपापनथि घटाडतुकेतांपरस्त्रीसंगनोकरनारोजेपुरुषतेचोराशि
 साखजात्यनीयोनिमं ज्यांज्यांजन्मनेधरेछे त्यांत्यांजनमिनेतत्कादमरिजायछे नेकेवलमातानाउदरनांरहितेव्याप
 रकष्टनेपांमेछे पणएनिअवरदातोकाईपणपुरिथार्तीनथी॥६॥ ॥श्लोकः॥ ॥यावंतोरोमकूपाःस्युःस्त्रीणांगा
 त्रेषुनिर्मिताः॥तावद्वर्षस्तस्मिन्नेनरकंपर्युपासते॥७॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेस्त्रीनादेहनेविषेजंटलांरुवाडांनांछिद्र
 निरम्याछे तेएकएकछिद्रप्रत्येएकएकहजारवरसपरजंततेपरस्त्रीसंगनेकरनारोपुरुषजेतेनरकनेजोगवेछे ॥७॥ ॥
 श्लोकः॥ ॥परदारेषुयेमृदाश्चक्षुर्दुष्टंप्रयुजते॥तेनदुष्टस्वप्नावेनजात्यंधास्तेज्वंतिहि॥८॥ ॥अर्थः॥ ॥अ
 नेजेस्वपुरुषजेतेपरस्त्रीनेविषेदुष्टस्वप्नावेजुक्तजेनेत्रतेनेजोडेछे॥केतांकामप्तावेनिदुष्टदृष्टिपरस्त्रीनेजुवेछेनेपछे
 तेदुष्टस्वप्नावेकरिनेजोनारापुरुषजंतेजेज्योननेविषेजन्मछे तेजन्मतांवांतजआंधसाथायछे॥८॥ ॥श्लोकः॥
 मनसापिप्रदुष्टेनयेपश्यंतिपरस्त्रियम्॥रोगार्तास्तेज्वंतीहनरादुष्कृतकारिणः॥९॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेजेपुरुषजेते
 अतिशोकामप्तावेजुक्तजेमनतणेकरिनेपरस्त्रीनेजुवेछे ॥ एवादुष्टकर्मनाकरनारोजेपुरुषतेजेनेमरिनेजेज्योनने
 पांमेछेत्यांत्यांनिरंतरअनेदुष्टदृष्टिपरस्त्रीनेजोवांनमोठं
 पापछे माटेएवास्वप्नावनांसर्वप्रकारेत्यागकरवां॥९॥ ॥मनुस्मृतौच॥ ॥श्लोकः॥ ॥व्यञ्जिचारातुजर्तुःस्त्रीलो
 कंप्राप्नांतिनिंयतां॥शृगालयोनिमाप्नोतिपापरोगैश्चपीड्यते॥१०॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेव्यञ्जिचारातुजर्तुःस्त्रीलो

विवेक
॥४७॥

नेविषेपणकृत्यांछे॥ जेस्त्रीजेतेपोतानापतिनेमुकिनेपरपुरुषनोसंगकरेछेतेस्त्रीजेतेआलोकनेविषेनिंदाकरवाजोग्यप
णानेप'मेछेनेमरिनेशियालनिजानिनेपामेछेनेपापरूपजेअनेकप्रकारनारोगतेणेकरिनेबहुंपीडानेप'मेछेमाटेस्त्रीने
परपुरुषनोसंगकरियनकरवो॥१०॥ ॥ तथादेवसस्मृतौ॥ ॥श्लोकः॥ ॥याकामेनान्य'रुषंयोषान्निसरतिक्वचि
त्॥ राखरीसमजन्मानिनिरयांतेऽतिरुग्भवत्॥११॥ ॥ अर्थः॥ ॥अनेतेमजदेवसऋषिनिस्मृतिनेविषेकृत्युछे॥ जे
स्त्रीजेतेकामेकरिनेजोएकवारपणपरपुरुषनोसंगकरेछे तोतेस्त्रीजेतेमरिनेघणाकवरससुधीतोनरकनेजोगवेछेनेन
रकनेज'प'एछे'तजन्मसुधितोअतिशेरोगवालिगधेडीथायछे॥ एविरित्येस्त्रीनेपरपुरुषनासंग' मोटुपापछे मा
टेस्त्रीनेपर'रुषनोसंगनोसर्वप्रकारत्यागकरवो॥११॥ ॥ पंचमेपरीक्षितंप्रतिशुकदेववचनम्॥ ॥ गद्यश्लोकः॥
यस्त्विहवाऽगम्यां स्त्रियमगम्यंवापुरुषंयोषिदन्निगच्छतिताव'त्रकशयाताडयंतस्तिग्मयासूर्म्या'लोहमय्यापुरुषमा
सिगयंतिस्त्रियंच'रुषमय्यासूर्म्या॥१२॥ ॥ अर्थः॥ ॥ अनेजागवतनापंचमस्कंधनेविषेपरीक्षित'जाप्रत्ये
शुकदेवजानुवचनछे॥ हेराजापरीक्षितआलोकनेविषेजेपुरुषजेतेपरस्त्रीनासंगनेकरेछेअथवाजेस्त्रीजेतेपर'रुषना
संगनेकरेछे तेपुरुषनेनेस्त्रिनेजमनादूतजेतेकोरडेकरिनेमारताथकाजमपुरीनेविषेलेइजइनेअग्निyeकरिनेतपाविने
रातिचोसकरिएवीजेसोटा'निस्त्रीनि'तितेसंधायेतेपुरुषनेआलिगनकरावेछे तथाअग्निyeक'तपाविनेरातिचोसक
रिएविज'लो'आदे'पु'आदि'पू'जि'दे'आ'ए'तारे'दे'आ'लिगनकरावेछे एविरित्येपुरुषनेस्त्रीएषेयनेव्यन्निचारनुमोटुपापछे
नेतेपाप'महादुःखरूपफसछे तेमोटु'रुषनेनेस्त्रानेव्यन्निचारनकरवोएसर्वशास्त्रनोसिद्धांतछे॥१२॥ ॥ वासुदेवमा

सार

॥४७॥

हृत्प्रेषोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ कामन्नावेननेक्षेत्परयोपांतुकार्हेचित् ॥ श्राद्धपर्वव्रताहादौनोपेयाच्चस्वयोषितम् ॥ १३ ॥
अर्थः ॥ ॥ अनेवस्त्रिवासुदेवमाहात्म्यनेविषेतोपोतानिस्त्रिनासंगनोपणसंकोचकृत्योछे ॥ जेधर्मवाद्योऽरुषजेतेपार
किस्त्रियुंजेतेमनेतोकामन्नावेकरिनेक्यारेयनजुवे ॥ अनेश्राद्धपर्वनेएकादश्यादिकव्रतनाजेदिवसतेमनेविषेतोपोता
निस्त्रिनोपणसंकोचकृत्योछे ॥ १३ ॥ ॥ धर्मसंग्रहेचोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नगायेत्सहनारीज्जिर्नस्वपेन्नाध्वनिव्रजेत् ॥ ता
न्यःकथानशृणुयाद्ध्रावयेत्तानचैकदाः ॥ १४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेधर्मसंग्रहनेविषेतोपुरुषनेस्त्रीयुंसंघाथेगांनआ
दिकक्रियाकरवानिषणनाकाहरे जेपुरुषजेतेबायुसंघाथेगांननकरेनेसहजन्नावेकरिनेपणस्त्रियुंजेगोसुवेनहिनेमा
र्गनेविषेजेगोआलेपयनहि ॥ अनेतेस्त्रीयुंथकिजगवाननीकथावार्त्तानिसंजलेनेएकस्त्रीएविजेस्त्रियुतेमनेजगवान
निकथावार्त्ताजेतेनेनरंजलावेकेतांरुषविनाएकस्त्रिस्त्रीनिजसन्नावेठिहोयत्यांपुरुषजेतेजगवाननिकथावार्त्ताकरे
नहि ॥ १४ ॥ ॥ सममेव ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नन्वग्निःप्रमदानामघृतकुंजमयःपुमान् ॥ रुतामपिरहोजत्यादन्यदाया
वदर्यकृत् ॥ १५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेजगवतनारमस्कंधनेविषेतोपोतानिदिकरिसंघाथेपणएकांतमारिवानिना
कहिछे ॥ जेअनेतेनिश्रेयसिद्धअग्निछेनेरुषजेतोपनायारूपछे ॥ माटेपुरुषजेतेएकांतनेविषेतोपोतानिदिकरिजेते
नोपणत्यागकरेकेतांएकांततेपोतानिदिकरिपासेपणनउजोरहे ॥ अनेएवंगेएवंगेएवंगेएवंगेएवंगेएवंगेएवंगेएवंगेएवंगेएवंगे
यतेटाखेवारउजरेहं ॥ १५ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ मात्रास्वसादुहेयावाप्रादिवित्तासनोजवेत् ॥ यत्तवानिद्रायामोदि
द्वांसमपिकर्षति ॥ १६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेविद्वानएवोजेपुरुषजेतेपणपोतानिमाबोननेदिकरितेसंघाथेएकांतने

विवेक
॥ ४८॥

विप्रेच्छासनजनेन एवांनथाय ॥ कर्मजैवद्वानएवोजेन्द्रियोनांसहते जेतज्ञानिरुपनेपणविषयप्रत्यतांषिजाय
छे ॥ १६ ॥ ॥ हारितस्मृतौ च ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ परस्त्रियाश्रवसांतं यदि स्पृशेच्च कामतः ॥ ब्रह्महत्यासमंपापं निः
कात्यायनो ब्रवीत् ॥ १७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने वशिहारितस्मृतिनि विषेतां परस्त्रिये पश्युं जे वस्त्र तेने छेडे अग्यानां पण दो
पकट्यो छे ॥ जे पारकिजे स्त्री तेना पैरे द्वाव वस्त्र नां जे छेडो तेने जे पुरुष का आवे करि ने जाओले छे तो ते पुरुष ने ब्रह्महत्या क
र्या तुल्य पाप जेतें थाय छे एमका त्यायन मुनि जेतें कहें ताह ॥ १७ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ यावंति तस्य सूत्राणि तावद्
र्षश्चादे च ॥ अंतं स न रंक वा संप्रकरांति न राधमः ॥ १८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने जे द्वाते वस्त्र नांदारा छे ते द्वा शो
वर्ष पर्यंत न रने मध्ये अधम एवां ते पुरुष जेतें मरि ने नरक ने विषे निवास करे छे ॥ १८ ॥ ॥ कपिलगीतायांचोक्तम् ॥
श्लोकः ॥ ॥ तत्त्वेषु को न हंति धीः पुमान् ॥ अपि नारायणं तयोऽपि नम्ये ह मायया ॥ १९ ॥ ॥ अ
र्थः ॥ ॥ अने कपिलगीताने विषे तो स्त्री रूपी जे माया ते सर्वे नी बुद्धि ने मोह पमांडे एवि छे एमक त्युं छे ॥ हे मात स्त्री नारूप ने जो
इने ब्रह्मानी बुद्धि ते मोहे ने पां मि गई तां ते ब्रह्मना स जे ला जे रि लक्ष्मी रिथ्या ॥ दक अने ते मरि थ्या दि क ना सर जे ला जे क स
प आदि वक्ते ए ए ए ए ॥ ए ए ए ए ए ए ए ए जे देव मनुष्य आदि क सर्वे तेने विषे एक नारायण ऋषि विनाधिजां एवां कियों पुरु
ष छे जे जे नि स्त्री रूप माया ये करि ने बुद्धि खंडित न थाय के तां एक नारायण ऋषि विनाधिजा शिव ब्रह्मा आदि क सर्वे नी बुद्धि
जे ते स्त्री ना स्वरूप ने जो इने मोहे ने पां मे छे ने एक नारायण ऋषि नी ज बुद्धि मोहन थि पां मति ॥ १९ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ बलं
मे पश्य मायायाः स्त्री मय्या जयिनो दिशाम् ॥ या करोति पदाक्रांतान भूविजृंभेण केवलम् ॥ २० ॥ ॥ इति विमर्शकां

सार

1120

तधर्मप्रवर्तकश्रीसहजानंदस्वामिशिष्यवलरामदासमुनिनासदुरुश्रीगुणातीतानंदस्वाम्याज्ञयाकृतं श्रीविवेकसारे
चौर्यपरांगनासंगनिषेधनिरूपणं नाम दशमं प्रकरणम् ॥ १० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हेमातस्त्रीरूपजेमारिमायातेनायलने
तोतमेजुवोजेस्त्रीरूपमायाजेतेदशदिशानेजीतिनेवशकरनारा जेपुरुवरवाययातिदशरथनेरावणआदिकमोटाशूर
विराजातेमनेपणकेवलभ्रुकुटिनेविलासेनृत्तिज्जलप्लावेप्लादुदेकरिनेकचरिनांस्याएवानेकरेछे ॥ कंतां प्लावेप्ला
नेपणपगेकरिनेकचरेएवुंस्त्रीरूपमायानुबलछे माटे रूपमात्रनेपरस्त्रीनांसंगकरवानहिनेपोतानिस्त्रीजेतेनोपणउत्स
वनादिवसेतथापुरणमासिअमावास्यादिकपर्वनेविषेतथाएकादशिआदिकव्रतनेदीवसेत्यागराखवानेस्त्रीयुनेविषे
प्रायेहेहेप्रायेधेधावुंनहिएसर्वशास्त्रनोसिद्धांतछे ॥ २० ॥ ॥ एविरित्येनिर्मलएवांजेएकं तिकधर्मतेनाप्रवर्त्ताव
नाराएवाजे श्रीसहजानंदस्वामितेमनोशिष्यएवांजेहुंवलरामदासनामेमुनेतेणेसरुश्रीगुणातीतानंदस्वामीतेम
निआज्ञायेकरिनेकस्योएवांजेआविवेकसारनामेग्रंथतेनेविषे चोरितेपरस्त्रिनांसंगतं मनानिषेधनिरूपणकस्युं
नामेदशमं प्रकरणं जेतं ययुं ॥ १० ॥ ॥ अथप्राणिमात्रहिंसानिषेधनामिषाशननिषेधनविषयाः तयः ॥ तत्र चारतदं
वाग्नतिमहर्षिवचनः ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ बीजैर्यज्ञेषु यष्ट्यमितिर्वैदिकी श्रुतिः ॥ अजसंज्ञानिर्बाजानिच्छागं नो हंतु
मर्हथ ॥ १ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेको जीवप्राणिनाद्याहिंसेनकरावैतयामं सन्नक्षणनकरवुंतेनाप्रतिपादनकरनारा
जेसंज्ञाकतेमनेअर्येसहितहुंजेतेसिखुछुं तेमां चारतनं विषेदेवताप्रत्येमहर्षि वचनछे ॥ हेदेवो यज्ञो विधेधान्यनावी
जेकरिनेतेप्रायेहेप्रायेरित्येवेदनिश्रुतिजेतेछे ॥ अनेअजकारेनेयज्ञने विहोमकरवोएमजेवेदमांकत्युंछेतेअजएवे

विवेक
॥४९॥

नामेजेनउगेएवांजेधान्यनांबीजतेनेजाणवांपणअजशब्देकरिनेयज्ञनेविषेहोमवानेअर्थेवपरामारवानेतमेजोग्य
नथिअनेहंदवांजेयज्ञरूपधर्मनेविषेवकराआदिकपशुनोवधथायएधर्मसाधुपुरुषनोनथि॥१॥ ॥वायुमत्स्यपुरा
णयोर्देवेंद्रप्रतिमहर्षिवचनम्॥ ॥श्लोकः॥ ॥गोधाःसुरश्रेष्ठेषुहिंसानविघते॥त्रिर्षपरमंकाक्षमुषितैरप्ररो
हिन्निः॥२॥ ॥अर्थः॥ ॥वायुपुराणतथामच्छपुराणनेविघतेमहर्षिवचनछेजेदेवतानेविषेअष्टएवाहेइंद्रअ
एयवरसपरजंतरहिनेजुनांथयानेवावियेतोउगेनहिएवांजेधान्यनांबीजतेमेकरिने यज्ञकरवोकेमजेएवाधान्यनेवि
घते॥३॥ ॥अनेएविरित्येउगेएवेधान्यकरिनेपणयज्ञनोनिषेधकर्यांतोपशुमारनेतोयज्ञथायजकेम मांटेअहिंसा
मययज्ञकरवोएजवेदनोमतछे॥२॥ ॥श्रीमद्भागवतचतुर्थस्कंधेप्राचीनबर्हिषंप्रतिनारदवचनम्॥ ॥श्लोकः॥
ओजोप्रजातेराजन्पशून्पश्यत्वयाऽध्वरे॥संज्ञापितान्जीवसंघान्निर्घृणेनसहस्रशः॥३॥ ॥अर्थः॥ ॥श्रीमद्भा
गवतनाचतुर्थस्कंधनेविषेप्राचीनबर्हिराजानेनारदजीनुवचनछे हेप्रजापतिहेआसीदयाहेआसीदयाहेहिंसा
वोजेतेतुंतेणयज्ञनेविषेमास्या जेहजारोपशुतथातुंतेणयज्ञनेविषेमास्याएवाजेधिजाकेटक्षीकजात्यनाजावनास
हतेमनेतुंजेतेजो॥३॥ ॥श्लोकः॥ ॥एतेत्वांसंप्रीक्षंतेस्मरंतोवैशसंतव॥संपरेतमयःकूटैश्छिदंत्युत्थितमन्यवः॥४॥
अर्थः॥ ॥अनेयज्ञनेविषेतेमास्याएवाजेपशुतथाजिवनारहतेजेतेतारुवेरनेसंभारताथकाता॥ बाटजेनेवेठाछे
अनेमांटेहोआपारिनेपरलोकेनेपांम्योएवाजेतुंतेतुंनेदेखिनेउतपन्नथयोछे अतिशेकोधतेजेमनेएवाजेपशुत
थाजावनासहतेजेतेलोप्रदेहोवांटेवदिदुजेछेहो॥४॥ ॥श्लोकः॥ ॥तंयत्पशवोऽनेनसंज्ञमायेऽद्रयासुना॥कु

सार

॥४९॥

ठारैभिच्छिदुःकुडाःस्मरंतोऽमीवमस्यतत् ॥ ५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हे प्राचीन बर्हि राजा तारिपेठे पशुनिहिंसाये जुक्त जे प
 ते मोकरनारोनेदसायेसहेतुवोजे एपुरंजननामे राजा तेणे यज्ञने विषे मास्या एवाजे पशु ते जे ते एं रंजन राजानावे र
 ने संचारताथ वृद्धे को धे जुक्त थका को वाढे करिने ते पुरंजन राजाने छे दता हवा ते माटे यज्ञने विषे पण जो पशुना हिंसा करे
 तो दुःखरूप फलने जोगवे अने यज्ञने विषे पण जो पशुना हिंसा करी तो पोताने अर्थ तो कोई रित्ये कोई जीवनी हिंसा न
 ज करवी ए सर्वराजोऽपि हित छे ॥ ५ ॥ ॥ नारद पंचरत्न चनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ १ ॥ तिर्वदति वेश्वस्य जननी
 वाहंतसद ॥ कस्यापि द्रोहोऽप्यहं ह्यहं नुतत्य ॥ ६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने वल्लिनारद पंचरात्रनुवचन छे प्र
 चुकेतां समर्थने परमदयालुः ति एवाजे श्री पुरुषोत्तम नारायण तेना प्रतिपादनने करतो एवी जे १ तिते जे ते माता निपेठे
 निरंतर विनाहितने जकहे छे पण कोई जावना द्रोहने उपजावे एं जे वचन तेने श्रुति जे तेन थिके ती माटे वेदने विषे हिंसा
 मयय नुं प्रतिपादनन थी ॥ ६ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नतच्छास्त्रं यच्छास्त्रं वत्ति हिंसा मनर्थदाम् ॥ यतो न वतिसं
 सारः सर्वानर्थपरंपरः ॥ ७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने अनर्थने पमाडे ए विजे हिंसा तेने जं शास्त्र के हंतु होय केतां जीव हिंसा
 नु प्रतिपादन करतु होय एवं जे शास्त्र तेने तो शास्त्र जनमानं शा माटे तां समग्र दुःख निछे परं ए वाक्तां निरंतर प्राभिजे नावे
 पे ए बोसंसार जे चोरा शिक्षा खजातिने विषे वारं वार जन्म मृत्यु नो प्रवाहते जे ते जे जीवनी हिंसा थकि थाय छे ए विरित्ये म
 हादुःखरूप फल निपमाडनारि जे हिंसा तेनुं जे शास्त्र प्रतिपादन करतुं होय तेने तो शास्त्र जनमानं वुं ॥ ७ ॥ ॥ नारदे जी
 पवचन ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ सर्वकर्मस्य हिंसा वैधर्मात्मा मूर्खवीत् ॥ ज्ञानादपरा हिंसांति पाह्यं प्रांशुन

विवेक
॥ ५० ॥

राः ॥ ८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने चारतने विषे जीष्मपितानुवचनछे जे धर्मरूपछे आत्मा जे नो ए जा जे मनुते सर्वकर्म
ने विषे अहिंसा जे तेने जे हेताहवा ॥ केंतां कोईकर्मनो विषे कोई ॥ ८ ॥ ॥ मात्रनिहिंसा तो क्यारेय करवि नहि ए मधर्म
मूर्ति ए वा जे मनुते के हेताहवा ॥ तारेय जने विषे यज्ञना करनारा पशु ने के ममार छे ए म के हेता होतो त्यांक दुंदुं जे यज्ञने मि
षे करिने मां सनाखान ॥ ८ ॥ ॥ रजे ते के समांसखाधा ॥ ८ ॥ ॥ माटे जय शास्त्रानियास्यखिवेदिकान विषे पशु जे
ते मने मार छे ॥ ८ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ तस्मात्प्रमणतः कार्यो धर्मः सूक्ष्मो विजानता ॥ अहिंसा सर्वभूतैः श्रेयसां धर्मो
ज्यायसीमता ॥ ९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ ते कारण माटे विशेषे करिने सर्व शास्त्रना सिद्धं दृष्टे ए नारां जे रूपते ए सर्व
शास्त्रना प्रमाण थकि अहिंसारूप जे सूक्ष्म धर्म ते जे ते करवो ॥ के मजे सर्वे भूतनि जे अहिंसा ते सर्व धर्म थकि श्रेष्ठ मानि छे ॥
केंतां कोई जीव प्राणिमात्र निहिंसान करविते जे सर्व धर्म शास्त्रना करनारा जे मोटा कृपिते मणे सर्व धर्म करतां मोटा धर्म
मां न्यो छे ॥ ९ ॥ ॥ वृद्धपराशरेणोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ यस्तु प्राणिवधं कृत्वा पितृन्मांसेन तर्पयेत् ॥ सोऽविद्वांश्चंदनं
दग्ध्वा कुर्यादंगारक्षेपनम् ॥ १० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने वृद्ध ए वा जे पराशर मुनि ते मणे क ॥ छे जे पुरुष प्राणि निहिंसा करिने
॥ १० ॥ ॥ जे ते मने मांसे करिने तप्त करे छे ॥ ते रूप जे ते तो मूर्ख थको सारु मुगंधिमान जे चंदन तेने बाखिने ते निराख जे तेनु
पोताने शरीरे खेपन करे छे ते सारु थने विषे तथा श्राद्धना विषे को जीव नि क्यारेय हिंसा न करवि एरित्ये सर्व शास्त्रना सि
द्धांत छे ॥ १० ॥ ॥ महाचारते युधिष्ठिरं प्रति जीष्मवचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ प्राक्षिता न्युक्षितं मांसं तथा ब्राह्मणकाम्य
या ॥ निर्दोषं सर्वथा मांसं देहे देहे चूपत ॥ ११ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे मांस न क्षणनानिषेधना श्लोक ते मने अर्थे सहित खिखुं

सार

॥ ५० ॥

छुंतेमां चारतने विषे युधिष्ठिरराजा प्रत्ये जीष्मपितानुवचनछे ॥ हेराजा युधिष्ठिरदेवताने निवेदन कस्युं तथा पितरने नि
 वेदन कस्युं एवुं जे मां सतेना चक्षणने विषे पण दोष छे तथा ब्राह्मण नि आज्ञाये करिने जे मां सनु चक्षण करवुं तेने विषे पण
 दोष छे ॥ पण कोई प्रकारे मं सजे तेनि दोष न थिते माटे मां सनु चक्षण क्यारे यन करवुं ॥ ११ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ यो यजेताश्व
 मेधेन मासि मासियतव्रतः ॥ वर्जयेन्मधुमांसं चरममेतयुधिष्ठिर ॥ १२ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हेराजा युधिष्ठिर एकते नियमे
 प कपोतानावर्णाश्रमनाधर्मने पासतां सतां महिना महिना ने विषे अश्वमेध यज्ञे करिमे यजे छे ने एक तो मघ मां सनो त्या
 ग करे छे एबे जणाने तुल्य पुन्य थाय छे एवुं जांणिने मां स चक्षण नो त्याग करवो ॥ १२ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ सप्तर्षयो वास
 स्विह्यस्तथैष्टयाः ॥ अमांसं चक्षणं राजश्रं संतिमनापिणः ॥ १३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हेराज आहंसा एष्टुष्टु
 रुडि युद्धि जेम नि एवाजे वसिष्ठ आदिक सप्त ऋषि तथा र्यना किरणने पि नाराने सूर्यना मंडलने विषेर त्या एवाजे साठ्य
 हजार वासस्विह्यना मे ऋषि ए सर्वे जे ते मां स चक्षण करवुं तेने खां छे ने मां स चक्षण करवुं तेनी निंद ए छे ने मां स
 स चक्षण न करवुं ॥ १३ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ पूर्वमनसा त्यक्ता तथा वाचा च कर्मणा ॥ न च क्षयाते यो मंसं त्रिविधं स वि
 मुच्यते ॥ १४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हेराज एष्टुष्टु प्रथमतो मने करिने मां स नो त्याग करे एष्टुष्टु एष्टुष्टु एष्टुष्टु एष्टुष्टु
 करे एष्टुष्टु एष्टुष्टु एष्टुष्टु करिने मां स नो त्याग करे एष्टुष्टु एष्टुष्टु एष्टुष्टु एष्टुष्टु एष्टुष्टु एष्टुष्टु एष्टुष्टु एष्टुष्टु एष्टुष्टु
 ने क प्रकार ना संसार ना कष्ट थकि मुकाय छे ने परम सुखने पां मे छे ते माटे मां स चक्षण न करवुं ॥ १४ ॥ ॥ श्लोकः ॥
 न हि मांसं तृणात्काष्ठादुपद्वाद्वापि जायते ॥ जंतुघाताद्भवेन्मांसं तस्मादोषोस्ति चक्षणे ॥ १५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हे

विवेक
॥५१॥

राजन्मांसजंतंतरणायकिनथि थातुंतथाकाष्टयकिनथिथातुतथापाशाणथकिनथिथातुंमांसतोजंतुनाघातथकि
जथायछे तेमाटेमांसन्नक्षणनेविषेमोटादोषछे ॥ १५ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ऋषिभिःसंशयंष्टोवसुश्वेदिपतिः
पुरा ॥ अन्नक्षयमपिमांसंसप्राहन्नचमितिप्रजो ॥ १६ ॥ आकाशात्पतितःसद्योज्ञमौसन्नृपतिस्तदा ॥ एतदेवपुनश्चो
क्ताविवेशधरणीतक्षम् ॥ १७ ॥ ॥ अर्थो ॥ ॥ हेसमर्थएवाराजायुधिष्ठिरपूर्वविश्वजितनामेइंद्रययातेणे
पशुनिहिंसायेकएवायज्ञकरवानोआरंभकस्थो पछेमोटाऋषिजेतेफरताफरतातेयज्ञनेविषेआव्यातारेतेऋषिये
इंद्रादिकदेवनेकत्थुं जोहंराष्ट्रेकयज्ञकरवा॥नेतोवेदनेविषेनापडिछेमाटेतमेदेवताथईनेजेआहिंसामयजज्ञकरि
नेमांसन्नक्षणकराछोतेकर्मतमनेघटतुंतथिएविरित्येतेऋषिनेदेवतदेष्टाणो कवादविवादथयां तेसमयमांचदिदेश
नोपातिरज्जाहृष्टाहृष्टा सुनामेमहधर्मवालोतेत्यांआवतोहो तेनेतेऋषियेएसंशय छोतारेतेवसुराजायेद्रमेप
क्षपातेकरानेकर जेवेदमाहिंसामयजज्ञकारनेमांसन्नक्षणकरवानुकत्थुंछे ॥ एवंजेपक्षपातनुअसत्यवचनतेने
तेवराजाथोदयोएतस्मैतत्काक्षआकाशयकिपृथ्वीनेविषेपडतोहवो तारेवक्षीतेऋषियेतेवसुराजानेकत्थुंजेतुंसा
बोदयतारेपाछोतेराजातोप्रथमनिपेठेजथोसतोहवोपछे तोपृथ्वीफाटितेपातक्षमांप्रवेशकरतोहवोनेतेवराजा
महाकष्टनेपांमतोहवो ॥ एविरित्येकेवलमांसखाधानुवचनकत्थुंतेणेकरिनेपणएवदुपापसागुतारेजेमांसखायनेते
नेपापसागेतेमांतिशुंकेवुंतेमांसखानारानेतोनिश्चेजमांतुंपापसागेमाटेकोईप्रकारेमांसन्नक्षणनकरवुं ॥ १६ ॥ ॥
॥ १७ ॥ ॥ धर्मोपदेशोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ आर्द्रावक्ष्मास्तथाऽऽढक्यो नृशःस्युर्ययनिस्तुषाः ॥ पुंभिःस्त्री

सार

॥५१॥

जिनं नक्षत्रास्ते सूक्ष्मजीवांतसंनवात् ॥ १८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने धर्मोपदेशने विषेतो मांस नक्षत्राणो दोष छे माटे
वाद्य आदिक निजे लीलि फलीयां तेने फोड्या विना बाफि खाधानि ना कहि छे जे लिखिए विवाद्य निपाप द्वियो तथा तु वेर
निफलियो ते जे ते जो फोड्या विना छोडां ये सहित बाफे ली होय तो ते पुरुष तथा स्त्रियुं ते मरणे न लाविए छे ते ॥ १९ ॥ ॥ योने विषे
जिणा गवाजे जीवते मनो संनव छे के तां ते फलियो निमां हिइ ये ह्यो होय ते पण ने लिख फाय छे ॥ माटे ते फाले यो मां पण मां
संनक्षत्राणो संबंध आव्यो माटे न स्वादि ॥ १८ ॥ ॥ ॥ त्यंतरे चा गाक्षित जल गादे ले ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ म
त्स्यग्राः स्ययत्प ॥ ॥ ॥ ॥ अन्यंतरे नवेत् ॥ एका हेतुसंज्ञेयं त्यंतं योजयं पिबेत् ॥ १९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अ
ने स्मृत्यंतरेने विषेतो गाड्या विना नु जल पियेतो जिणा जंतु पिधामां आवे ॥ माटे गाड्या विना जल न पिबुने गाक्षिने पिबुं
मकल्युं छे ॥ जे मां छलां नो जे मारानारो तेने छोम हिना निमहि लि कोरा जेटुं पाप थाय छे ते निबरां बस्य जे मनुष्य गाड्या
विना ॥ जल जे तेने पिये छे तेने एक दिवसने विषे थाय छे एम जं ॥ माटे गाड्या विना जल पान करवुं नहि ॥ १९ ॥ ॥
श्लोकः ॥ ॥ अतजलपाने हिमांस नक्षत्राण संनवात् ॥ पुराणे दोष इत्युक्तः पेयंत द्वाक्षितं जलम् ॥ २० ॥ ॥ अर्थः ॥
अने गाड्या विना नु जे जल ते नु जे पान करवुं तेने विषे निश्चे मांस नक्षत्राणो संनव थाय छे ॥ माटे मांस नक्षत्राण करेने जे ठबु
पाप लागे एटबु जे गाड्या विना नु जल पिये तेने पाप थाय छे ॥ प्रकारे पुराणेने विषे दोषे जे ते कल्यो छे ते कारण पण माटे गा
ले बुपाणि जे ते पिबु ॥ २० ॥ ॥ श्लोकौ ॥ ॥ अगाक्षितं च पानीयं दुग्धं दधण युक्तया ॥ गोछागीमहिषीदु
ग्धादन्यदुग्धादिकं च यत् ॥ २१ ॥ ॥ तत्सर्वमापि प्रोक्तं मांसं च प्राणि संनवम् ॥ एतत्सर्वं सदा प्राज्ञैश्चातुर्मास्ये विशेषतः

विवेक
॥५२॥

॥२२॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेगाय्याविद्यादुष्टेणेतथादुधतथास्रवणेजुक्तएवुंजेदुध ॥ तथागायबकरिनेजेंस
नुजेदुधदहितेविनाविजुजेदुधआदेकतेसर्वेजेतेमंसकच्छेनेप्राणित्थकिछेसंजवजेनोएवुमांसजेतेकच्छे माटे
एसर्वेजेतेढायाएवाजेमनुत्थतेमणेसर्वकायनेविषेवर्जवुंनचोमासानेविषेतोविशेषपणेकरिनेवरजवुं ॥ २१ ॥ ॥
॥२२॥ ॥मनुस्मृतौचोक्तम्॥ ॥श्लोकः॥ ॥अनुमंताविशसितानिहंताक्रयविक्रयी॥संस्कर्ताचोपहर्ताचिखा
दकश्चेतिघातकः॥ २३॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेदुष्टद्विष्टेविषेकल्युंजेजेएकतोविजाकोईकनेजीवनीहिंसाकरवा
निआज्ञानोकरनारोनेविजोकापनारोनेत्रिजोमारनारोनेचोथोमांसनेवेचाथुंदाविनेविजानेवेचाथुआपनारोनेपां
चमोमांसनेरांधनारो नेछठोमांसनेउपाडीलावनारो नेसातमोखानारोएजेसातप्रकारनाएरुषतेसर्वेजंतुनामारना
राजछेमाटेमांसखावुंनहि॥ २३॥ ॥श्लोकः॥ ॥नाऽकृत्वाप्राणिनांहिंसांमांसमुत्पद्यतेकचित् ॥ नचप्राणिव
धःस्वर्ग्यस्तस्मान्मांसंनञक्षयेत्॥ २४॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेप्राणिनिहिंसाकरयाविनामांसजेतेक्यारेपणउत्पन्नथाथुंन
थिप्राणिनिहिंसाकेद्वारेजमांसथायछेअनेप्राणिनोजेवधतेजेतेक्यारेपणस्वर्गनोपमानारोनथिथातोप्राणिनो
वधतो नरकनेपमाडनारोयायछेमाटेमांसनुंनक्षणनकरवुं॥ २४॥ ॥एकादशेचोक्तं॥ ॥श्लोकः॥ ॥लोकेव्यवा
यामिषमद्यसेवानित्यास्तुजंतोर्नहितत्रचोदना॥व्यवस्थितिस्तेषुविवाहयज्ञसुराग्रहैरासुनिवृत्तिरिष्टा॥ २५॥ ॥अर्थः
अनेएकादशनेविषेकल्युंजेजे॥एविरित्येहिंसामयजेयज्ञतेमनाकरनाराजेजनतेमनेज्यारेमुखकहोछोतारेवेदनेविषे
यज्ञनुशिष्टएवुजेमांसादिकतेनुंनक्षणकेमकच्छेएमजोतमेकेताहोतोकहियेछइयेजेलोकेनविषेमिथुनतथामांसत

सार

॥५२॥

यामघतेमनां जे सेवन करवां ते तो जंतु जे जीव प्राणि मात्र ते मने नित्य छे केतां अ॥ २५॥ ॥ अथ जीव प्राणि मात्र ने विषय
ने विषे राग छे ते ए करि ने ते जीव प्राणि मात्र पोतानि मेले मांसादिक नुं नक्षण करे छे पण कांइ ते विषय नारे ॥ २६॥ वां ते ने
विषे ॥ २७॥ ॥ यितारे सुकरवा के छे तो ते तो विषयादिकने विषे अतिशे आसक्त एवा जे जन ते जे ते ते मांसादिक- नि
त्य सेवन करे छे ते ने ते मांथि नियम करि ने संकोच करवाने अर्थे के छे पण कांइ मांसादिक नुं नक्षण करावु एवु एवेदनो अ
न्नि प्रायन थिए ॥ २८॥ ॥ विवाह करवा त थाय जने विषे सुरानुग्रहण करवु ते मणे करि ने ते विषयादिकनां जे जोगववां ते म
ने विषे ते वेद ॥ २९॥ ॥ एव्य- ॥ ३०॥ ॥ जे ते ॥ ३१॥ ॥ जे तां ते विषयादिकनो संकोच कथो छे पण ते विषयादिकनि जे सेवायुं ते मांथि
जे निवृत्ति ॥ ३२॥ ॥ ते जे ते वेद जे ते ने इष्ट ए विछे केतां स्त्रि- नो संगत था मांसां नक्षण तथा सुरापान ते सर्वे थकि निवृत्ति पमाह
वु एवेदनो अन्नि प्राय छे ॥ ३३॥ ॥ षष्ठस्कंधे चोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नो छिद्रं चिकानं च साभिषं वषट्वा हृतम् ॥
चुं जीतो दक्षया दृष्टं ॥ ३४॥ ॥ इति विमलैकांतधर्मप्रवर्तकश्रीसहजानंदस्वामिशिष्यबक्षराम
दासमुनिना सुरुश्रीगुणातीतानंदस्वाम्याः ॥ ३५॥ ॥ श्रीविवेकसारे हिंसा मांसां नक्षण निषेध- ॥ ३६॥ ॥ एनामैकादशमं
प्रकरणम् ॥ ३७॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने षष्ठस्कंधने विषे तो मांसे जुक्त जे अन्न ते नो पण निषेध कथो छे जे चं- ॥ ३८॥ ॥ कादेवीने
नैवेध करे ॥ ३९॥ ॥ जे अन्न ते ने डायो मनुष्य जे ते न ज- ॥ ४०॥ ॥ तथा मांसे सहित एवुं जे अन्न ते ने- ॥ ४१॥ ॥ जमे तथा शूद्रनुखावे दुजे अन्न ते ने न ज
मे ने रजस्वला स्त्रीये देरे ॥ ४२॥ ॥ दुजे अन्न ते ने न जमे तथा पोसे करि ने पांणि जे ते ने न पिये ए विरित्ये सर्व ॥ ४३॥ ॥ मांसां नक्षण निना
कहि छे माटे मनुष्य मात्र ने मांस नुं नक्षण क्यारे ॥ ४४॥ ॥ ॥ वैमोटा ऋषिनो सिद्धांत छे ॥ ४५॥ ॥ ॥ ए विरित्ये निर्मल

विवेक
॥ ५३ ॥

एवोजेएकांतिकधर्मतेनाप्रवर्तावनाराएवांजे श्रीरहजानंदस्वामिते मनोशिष्यएवोजेहुंबलरामदासमुनितेणेसद्गुरु
श्रीगुणातीतानंदस्वामिनिआज्ञायेकरिनेकरथो एवोजेआविवेकसारतेनेविषेहिंसानेमांसजक्षणनोनिषेधकरथोए
एनामेअगियारुं प्रकरणजेतेथयुं ॥ ११ ॥ ॥ अथसुरामद्यपाननिषेधनपराःस्मृतयः ॥ तत्रप्रचेतःस्मृतिवचनम् ॥
श्लोकः ॥ ॥ सुरापगुरुतद्वपगौचीरवद्वकलवाससौद्वादशाब्दंब्रह्महत्याव्रतंचरेयातां ॥ १ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेसु
रापाननेमद्यपाननानिषेधकरनाजे श्लोकतेमनेअर्थेसहितहुंजेतेलिखुछुं ॥ तेमांसुरापाननिनाकहेनारुप्रचेतानीस्मृ
तिनुवचनछे ॥ जेसुरापाननोकरनारोजेपुरुष तथागुरुह्मिजासंगनोकरनारोजे रुपतेवेयज गाजेतेफाटांचींथरांत
थावद्वकलतेनेपेरतासतावारवरससुधीब्रह्महत्यानाव्रतनुंआचरकरे तारेतेपापथकिः कायएविरित्येसुरापाननुपाप
तेब्रह्महत्यावरद्वेष्टुंछे माटेसुरापानकरवुंनहि ॥ १ ॥ ॥ धर्मशास्त्रवचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ सुरांपीत्वादि
जोमोहादग्निवर्णासुरांपिबेत् ॥ २ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेअजांणेजेसुरापानय तेनाप्रायश्चित्तनेअर्थेधर्मशा
स्त्रनुवचनछे ॥ जेद्विजजेत्रणवर्णनोमनुष्यतेजेतेजोअजांण्यमांपणसुरानुपानकरेतोअग्नियेकरिनेसुरानेतपावीने
अग्निनाजेवोरातोवर्गथायतारेतेसुरानेपिये पछेतेसुरापाननापापथकांनुष्टाद्वेष्टुंछे अजांण्यमांसु
रापानकरयुंहोय तेनोदोपछेमाटेसुरापाननकरवु ॥ २ ॥ ॥ मनुस्मृतिवचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ सुरावैमद्यमन्त्रानां
पाप्माचमद्यमुच्यते ॥ तस्माद्वाह्यणराजन्यौवैश्यश्चनसुरांपिबेत् ॥ ३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेसुरापाननिषेधनेअर्थेम
नुस्मृतिनुवचनछे ॥ जेसुराजेतेसर्वेअन्ननोमद्यछेमाटेतेसुराजेतेधर्मशास्त्रनाकरनारायेकेवलपापरूपतेमलरूपक

सार

॥ ५३ ॥

हिछे॥ ते कारण माटे ब्राह्मण क्षत्रिने वैश्य जे ते सुरा जे तेने नपिये ॥ ३ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ गौडी माध्वी तथा पैष्टी विज्ञेया
 त्रिविधा सुरा ॥ यथैवैका तथा सर्वानपातव्या द्विजोत्तमैः ॥ ४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने गोलनितथामौडानी तथा लोट
 ना एत्र ए प्र कार नी सुरा जे ते द्वे ज जे ब्राह्मण क्षत्रिने वैश्य एत्र ए वर्णनामनुष्य ते मां जे उत्तम जन ते मणे जां ए विने जे मण
 क लोट नि सुरा जे ते ना पे वि ते ज प्र कार ते म गे गो ल नी तथा मौ डानि ए सर्वे सुरा जे ते न पि वि ॥ ४ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अ
 ज्ञाना त्वा श्व वि ए मूत्रं सुरा सं स्मृ मे व वा ॥ पुनः सं स्कार मर्हति त्रयो वर्णा द्विजा तयः ॥ ५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने ब्राह्म
 ण क्षत्रिने वैश्य एत्र ए वर्णनामनुष्य जे ते विष्टा जे ते ने तथा मूत्र जे ते ने तथा सुरा ये म स्त्रे बु ए वी जु जे कां इ प दार्थ ते ने अजां
 ए ये र ॥ ए त्रे त्रे पा छो सं स्कार जे कर वो ते ने योग्य थाय छे के तां जो विष्टा मूत्र नै सुरा वा बु जे व स्तु ते म ने त्र ए वर्ण नो ज
 न जे ते जो अजां ए पण खाय तो ते नो फ रि ने पा छो सं स्कार करे तारे ते शु द्ध थाय ॥ ५ ॥ ॥ परा शर मुनि वचनम् ॥ ॥
 ॥ श्लोकः ॥ ॥ अज्ञाना ज्ञान तो वा पि सुरां स्मृ त्वा त्रि वर्ण जः ॥ प्र या ति न र कं घोरं या व च्छं द दि वा करौ ॥ ६ ॥ ॥
 ॥ अर्थः ॥ ॥ अने सुाना स्पर्शानो निषेध के ना रुप शर मुनि नु वचन जे तेने ॥ त्र ए वर्ण नो ज न जे ते अज्ञान थ कि अ
 थ वा ज्ञान थ कि के तं जां ए ये अजां ए ये पण जो सुरा ने अडे तो ते जन सुरा ने अडिने महा घोर नर क मां प डे छे ते क्पां सु धि तो
 ज्यां सु धि चं द्र माने सूर ज त पे त्यां सु धि ए वि रि त्ये सुरा पान ने विषे ध णां क दुः ख र त्यां छे तथा दोष र त्यां छे माटे क्यारे य को ई
 मनुष्य ने सुरा पान न कर वुं ॥ ६ ॥ ॥ बृहस्पति स्मृति वचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ पलाह माद तो म द म त्रि
 च रे द्विजः ॥ कारयेत्तस्य संस्कारं राजा विप्रांश्च नो जयेत् ॥ ७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने मद्य पान ना निषेध ने विषे बृह

विवेक
१५४ ॥

स्पतिनिस्मृतिनुवचनछे ॥ जेत्रणवर्णनोमनुष्यजेतेजोअजाण्यमांपणमद्यनुपानकरेतोअतिरुछुनामेजेवततेनुआ
चरणकरेअनेतेपछेराजाजेतेतेनोसंस्कारकरावेनेतेनिपासेब्राह्मणजोजनकरावे तारेतेमद्यपानपापथकिमुकायछे
गटेअगोयारप्रकारनुमद्यछे तेमांथिकोइमद्युपादवदुं ॥ ७ ॥ ॥ मनुस्मृतौचोक्तः ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ जा
न्वधःस्नानमात्रंस्यादानाच्चेरेकरात्रकः ॥ नाच्चेरुर्ध्वं त्रिरात्रंस्यान्मद्यस्पर्शउपोषणं ॥ ८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने
मनुस्मृतिनेविषेकक्युंछे जेमनुष्यनेर्धांचणथकिहेठेजोमद्यनोस्पर्शथइजाय तोस्नानमात्रेकरिनेशुद्धिथायअनेर्धां
चणथिन्त्रादेद्वान्सुधिजोमद्यनोस्पर्शथइजायतोएकदिवसरात्रिउपवासकरेतारेशुद्धिथाय अनेनान्निथकिउंचे
जोमद्यनोस्पर्शथाय तोत्रण्यदिवसरात्रिउपवासकरे तारेशुद्धिथायएविरित्येमद्यनास्पर्शनेविषेपणपापकहिनेते
निवारणकक्युंछे तोमद्यनेपिवानुतोमोठुंपापछे नेतेनुनिवारणबहुकठणकक्युंछे माटेकोईप्रकारेमद्यपाननकरुं ॥
॥ ८ ॥ ॥ पौलस्येनोक्तम् ॥ ॥ श्लोकौ ॥ ॥ पानसंद्राक्षमाधूकंस्वार्जूरंताक्षमैक्षवम् ॥ माधूत्थंसैरमारिष्टंमरे
यंनालिकेरजः ॥ ९ ॥ समानानिविजं दालाद्व्याद्वेगदशैवतु ॥ द्वादशानुसुरामद्यंसर्वेषामधमंस्मृतम् ॥ १० ॥
॥ ९ ॥ १० ॥ ॥ अर्थ ॥ ॥ अनेपौलस्यऋषिजेतेमणेअगियारप्रकारनांमद्यकर्यांछेनेबारमुसुरारूपएसर्वमां
अधममद्यकक्युंछे जेपनसुनुमद्यतथाधराकनुमद्यतथामौठानुमद्यतथाखजूर मद्यतथाताक्ष मद्यतथासेलडिनार
सनुद्व्याद्व्यामधनेउकालिनेकरेदुमद्यतथासिंधणियोनुमद्यतथाअरिठानुमद्यतथाआंमलिधावडिनेगोलनुपाणि
त्रण्यनेउकालिनेकरेतेनेमैरेयनामेमद्यकक्युंछे तथानालियेरमांथिथयुंएवुमद्यअगीयारेप्रकारनुमद्यजेतेबरोबर

सार

॥ ५४ ॥

[illegible]

विवेक

॥ ५५ ॥

तमुद्राक्षेवानिकहिछे ॥ जेअग्निपेकरिनेतपावेदुनंपवित्रएवुजेतमः ॥ द्वाहूपीचिह्नतेनेत्रिवर्णिकजनजेतेपोतानाबेबा
हुनामूलनेविषेधारणकरिनेमहाये ॥ एवुंजेजमराजानुपुरतनोत्यागकरिनेजगवाननुजेपरमधामतेनेपांमेछे ॥ १ ॥
रामार्चनचंद्रिचरणवचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अग्निहोत्रंयथानित्यंवेदस्याध्ययनंतथ ॥ ब्राह्मणस्यतथैवेदंतम
मुद्रादिधारणम् ॥ २ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेब्राह्मणजेतेनेतपावेलिछापोतथाचांदलेसहितऊर्ध्वपुंड्रतिलकतथातुलसी
निबेवडिकंठिधारवानींअवश्यपणेकरिनेधारणकरवांतेनेअर्थेरामार्चनचंद्रिचरणवचनपुराणनुब्रह्मछे ॥ जेब्रा
ह्मणजेतेनेजेमअग्निहोत्रजेतेनित्यकरवानुछे तथावेदनुअध्ययनजेकरवुंतेजेमानेत्येदेब्रह्मछे ॥ ब्राह्मणनेआतमः ॥ द्वा
नुधारणकरवुतथाचांदलेसहितऊर्ध्वपुंड्रतिलकधारणकरवुंतथातुलसीनिबेवडिकंठिधारवीएजेतेनित्यकरवानांछे ॥
॥ २ ॥ ॥ ब्रह्मपुराणेब्रह्मवचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ शंखांकिततनुर्विप्रांच्छुतेयस्येहवेश्मनि ॥ तदन्नंस्वयमश्नातिपितृ
न्निःसहकेशवः ॥ ३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेब्रह्मपुराणनेविषेब्रह्मानुवचनछे जेशंखचक्रगदानेपद्मतेमणेकरिनेअंकितछे
शरीरजेनुएवोजेब्राह्मणतेजेतेआलोकमांजेनाधरनेविषेजमेछे ॥ तेपुरुषनुजेअन्नतेनेपितरदेवजेतेमणेसहितएवा
जगवानजेतेपोतेराजिथईनेजमेछे ॥ ३ ॥ ॥ सारसंग्रहेपराशरवचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ वाङ्मतेनपद्मेनवाहुमू
लेतुलांछिताः ॥ सर्वपापानिसंतीर्यत्रविष्यंतिसुरोपमाः ॥ ४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेसारसंग्रहेविषेपराशर
चनछे ॥ जेअग्निपेकरिनेतपावेदुंजेजेशंखचक्रगदानेपद्मतेमणेकरिनेलेह्निद्वितययाछेकेतांजेमणेछे पोसिधिछेएवा
जेब्राह्मणदिग्गजुल्लेजेतेसर्वपापनेतरिनेकेतांसर्वपापथकिमुकाईनेदेवजेवाथायछे ॥ ४ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ च

सार

॥ ५५ ॥

कांकितायविप्रायस्वन्नोज्यान्नंददातियः॥ तदन्नमेरुतुल्यंस्यादश्रुतेदिविदेववत्॥ ५॥ ॥ अर्थः॥ ॥ अनेछापी
 क्षिधेसोजेब्राह्मणतेनेछेदुष्टोतानेजमवानुजेअन्नतेनेआपेने॥ तेअन्नजेतेसाखजोजनउंचोएवछेःनानोमे
 रूपवततेएहोएहएहएहतेदेदाराजेतेतेअन्नजेतेनेदेवसांकनेविषेदेवतानिपेटेजमेछे॥ ५॥ ॥ सारसंग्रहेहारा
 तवचनः॥ ॥ श्लोकः॥ ॥ चक्रांकितस्यविप्रस्यपादप्रक्षालितंजलं॥ पात्वाप तकसाहसैः च्यतेनात्रसंशयः॥
 ॥ ६॥ ॥ अर्थः॥ ॥ अनेसारसंग्रहनेविषेहारितकपिनुंवचनछेजेछापक्षिधेसोजेब्राह्मणतेनापगधोयमुंजेजल
 तेनेजेमः अपियेछेतेपिनारोजेतेतेजलनुपानकरिनेहजारुप्रकारः जेपादेदोएवदोदुष्टा जायछेतेनविषेदगा
 रेयसंदेहजेतेनथिएविरित्येन्नगवाननिछापोजेणेक्षिधिछेएवोजेब्राह्मणतेनोमोटोमहिः एहोछेदेब्राह्मणादिक
 सर्ववर्णनेअवश्यपणेकरिनेछापोजेविएमसर्वग्रंथनोसिद्धांतछे॥ ६॥ ॥ ब्रह्मांडपुराणेचोक्तम्॥ ॥ श्लोकः॥
 शंखचक्रोर्ध्वपुंड्रादिधारयेद्ब्राह्मणोयदि॥ श्राद्धादिसर्वकर्माहृत्येषापरमाश्रुतिः॥ ७॥ ॥ अर्थः॥ ॥ अनेब्रह्मांडरा
 णनेविषेतोछापउर्ध्वपुंड्रतिलकनेदुष्टादीदिष्टादिष्टांदांजां जेणेधार्याहोयतेजब्राह्मणश्राद्धादिसर्वकर्मकराववा
 नेयोग्यथायछेएमकरंछे जेब्राह्मणजेतेजोशंखचक्रगदानेपद्यतथाउर्ध्वपुंड्रतिलकतथातुक्षरीनिजेबेवडिकंठिते
 मनेधारणकरेतोतेब्राह्मणजेते श्राद्धतथायज्ञतथाविवाहादिकसर्वकर्मकरवांतेमनेअर्थयोग्यएवोथायछेएप्रकार
 निएसर्वोपरिश्रेष्ठएवीवेदनीश्रुतिजेतेछे॥ ७॥ ॥ वाराहेच॥ ॥ श्लोकः॥ ॥ चक्रांकितक्षुजादेष्टात्रयत्र
 वसंतिहि॥ योजन निततस्त्रीणिममक्षेत्रंवसुंधरे॥ ८॥ ॥ अर्थः॥ ॥ अनेवाराहाराणनेविषेवराहाजेयेपृथ

विवेक
॥५६॥

विप्रत्येकं छेजे हव सुंधरे चक्रे करिने अंकित छे नुज जेमना एवाजे ब्राह्मण ते जे ते जे जे ठेकं एव से छे ते ते ठेकां एथि फर
तुत्र एयत्र एयजं जनमारे रेवानुक्षेत्र जे ते छे ॥ ८ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अश्वमेध सहस्रैश्च वाजपेयशतैश्च यत् ॥ तत्फ
लं श्रूयते तप्तमदीयायुधधारणात् ॥ ९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने अश्वमेध यज्ञनां जे हजारो हजार ते मण्ये कारने जे ट
ल जे ते संज्ञा ए छे ए वाजपेय यज्ञनां जे शो यशो ते मण्ये कारने जे टलुं, ल संज्ञा य छे के तां ब्राह्मण ॥ ॥ कजे र जे जन ते
मने जे टलुं ए सर्वे यज्ञ करथा थ कि फल थाय छे ॥ ते टलुं फल जे ते तपावे लां एवां जे शंख चक्र गदाने पद्य ए जे मारां आयुध ते म
नुं जे धारण करवु ते थ कि थाय छे ॥ ९ ॥ ॥ सार संग्रहे न विष्णोत्तर पुराण वचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ यज्ञानंत
पोहो मो न्नो ज नं पितृ तर्पणम् ॥ चक्र द्वां न ह्येव प्रस्थाने च तत् ॥ १० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने तप्त द्वा र हित
जे विप्र ते निनिंदा के नारु सार संग्रह ने विषे न विष्णोत्तर पुराण वचन छे जे यज्ञ करवो तथा दान देवुं तथा तप करवु तथा
होम करवो तथा ब्राह्मण जमाइ वा तथा पितरिनु तर्पण करवुं ए सर्वे यजे ते तप्त द्वा ने चिद्देर हित एवा जे विप्र ते निष्कस
थाय छे ॥ १० ॥ ॥ पराशर स्मृतौ चोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ शंख चक्रोर्ध्वं द्वा दशरहितो ब्राह्मणा धमः ॥ जीव श्रे
वचां डालः सर्व धर्म बहिष्कृतः ॥ ११ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने पराशर स्मृति ने विषे पण्य छे जे शंख चक्र गदाने पद्य त
था ऊर्ध्व पुं डू तिल कत था तुलसी निकंठि ते म गेर हित एवा जे ब्राह्मण ने मध्ये अध द्वा ए जे ते जीव दो ल दो ल दो ल
जां ए वो तथा यज्ञ दाना दि कजे सर्वे धर्म ते थ कि बाध्य करे सो जां ए वो ॥ ११ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अचक्र धारिणं वि
प्रयः श्राद्धे न्नो जयिष्यति ॥ ते न्न पुराण एव तत्तु न्यः प्रयच्छति ॥ १२ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने छाप धास्या

सार

॥ ५६ ॥

विनानोजेब्राह्मणतेनेजेपुरुषश्राद्धनेविषेजमाडेछे तेजमाडनारोपुरुषजेतेपोतानापितरिजेतेमनेवारज-अनेविष्टा
 नेआपेछे ॥ एविरित्येहरिऋक्तिविद्यासतथापद्यपुराणतथाब्राह्मीसंहितातथाप्रपन्नामृततापराशरस्मृतितथाहारित
 स्मृतितथाद्वारिकामाहात्म्य ॥ १५ ॥ किजेघणाकग्रंथतेमनेविषे ब्राह्मणादक्षस्तर्दवर्णनेछापोसेवानिनेजेछा ॥ नेखेने
 निनिंदातेथ ॥ १६ ॥ विस्तारेकरिनेकहिछेतेमांथीआते लगारेकक्षस्युंछेएमसर्वढायामनुष्यनेजांणवुं ॥ १७ ॥ ॥ अथो
 त्त्वपुंढुधारणवचनानिखिखामितत्र ॥ रिऋक्तिविद्यारेपद्यपुराणवचन ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ऊर्ध्वपुंढुविहीन
 किंचित्कर्मकरोतिशः ॥ इष्टापूर्तादिकंसर्वनिष्फलंस्यान्नसंशयः ॥ १३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेऊर्ध्वपुंढुतिसकधार
 णकरवानांजेवचनतेमनेक्षिस्त्युंछुंतेमांहरिऋक्तिविद्यासनेविषेपद्यपुराणनुवचनछे ॥ जेकपासनेविषेऊर्ध्वपुंढुतिस
 केराहे ॥ १४ ॥ जेमनुष्यतेजेतेयज्ञकरवोतथावाव्य-वाकराववाएआदिकजेकईकर्मतेनेकरेछे तेसर्वकर्मजेतेतेनुनि
 ष्फलथायछेतेमांकाईसंशयजेतेनथि ॥ १३ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ऊर्ध्वपुंढुधरोविप्रोच्छदाश्रेणवैदिकः ॥ नतिर्य
 क्त्वाद्योक्तिराजप्राप्तिकृत ॥ १४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेगोपिच-नेकरिनेपोतानाससाटादिकनेविषेऊर्ध्वपुं
 ढुतिसकनोधारणकरनारोएवोजेवेदनोन्नणेसोएवोजेवेद्वानब्राह्मणतेजेतेआपत्कासनेविषेपद्यपुराणतथादुएवुजे
 त्रिं-इतिसकतेनेनधारे ॥ १४ ॥ ॥ स्कंदपुराणेचोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ हारिद्रेणतुचूर्णेनकुंकुमेनसुगंधि
 ना ॥ ऊर्ध्वपुंढुस्यमध्येतुलस्मीस्थानंप्रकल्पये ॥ १५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेस्कंद-पुराणनेविषेतोचांदसेसहितऊ
 र्ध्वपुंढुतिसककरवानुकत्युंछे जेवैष्णवजनजेतेहृददरनेखारमांप-विनेते-करेसुएवुनेजिणचुरणनेसुगंधिमानए

विवेक
॥५॥

बुंजेकुंकुमतेणे करिने ऊर्ध्वपुंड्रतिलकनामध्यने विषेक्ष्मीजिनास्थानकरूपजेचांदलातेने करे ॥ १५ ॥ ॥ विष्णुध
मोत्तरैर्चोक्तः ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ऊर्ध्वं द्रुस्यमध्ये हरेद्राचूर्णं कुमं ॥ धारयै ष्ववो नित्यं कमलाप्रीतये ॥
॥ १६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने विष्णुधर्मोत्तरने विषे पणते मज्ज्छे जे वैष्णवजन जंते क्ष्मीजिने असंभर
वाने अर्थे ऊर्ध्वपुंड्रतिलकनामध्यने विषे निरंतर लदरनुजिणकुंकुमतेने धारण करे केतां ऊर्ध्वं तिलकने मध्ये सला
टने विषे साराखाखणिणां कुमनोचांदले ॥ १६ ॥ ॥ पाद्ये च ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ चंद्राकाररमायुक्तं तद्विद्धि हरि मंदिरम् ॥ १७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ वलिपद्यपुणने विषे
कत्युछे जे ते कारण पणामां अवकाशे जुक्त एवुजे ऊर्ध्वपुंड्रतिलकतेने मध्ये अवकाशे जुक्तने कुंकुमनाचांदलाने आ
कारे जे क्ष्मीजिते मणे जुक्त एवुहरिनु मंदिर जाणवुं केतां जे मंदिरने विषे क्ष्मीजीने पधरावे छे ते मऊर्ध्वपुंड्रतिलक
ने मध्ये कुंकुमनोघोषचांदलो ॥ १७ ॥ ॥ स्कंदि ॥ ॥ तुलसीमालाधारणं कम् ॥ ॥ श्लोकः ॥
निवेद्य वेमालां तुलसाका संचवां ॥ वहते यानरो जत्त्या तस्य नैव लिप्यते ॥ १८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने वै
ष्णवजनने कंठने विषे तुलसीनिवेवडी कंठिधारवानुस्कंदपुराणने विषे ॥ ॥ तुल्यने विषे कत्युछे जे जे मनुष्य तुलसी
नाकाष्टमं थियई एविमालाकेतां तुलशीनिवेवडिकंठितेने जगवाननिप्रसादिनिकराविने पोताना कंठने विषे धारण क
रे छे ते मध्यने कोइ जात्यनुपाप जे तेन थिजे रे हेतु केतां तेनां सर्वे पाप जे तेनां शपां मे छे ॥ १८ ॥ ॥ अधारणे दोष उक्तः पाद्ये
श्लोकः ॥ ॥ न धारयति ये माला हेतुकाः पापबुद्धयः ॥ पतंतिते तु नरके दग्धाः कोपाग्निना हरेः ॥ १९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ ५॥

सार

॥५॥

अनेतुलसीनिकंठिनधारवितेनेविषेदोषजेतेपद्मपुराणनेविषेकत्योछेजेपापरूपछेबुद्धियोजेमनिनेतुलसीनिकंठिबां
ध्येसुंथायएमहेनेजोताएवायकाजेमनुष्यतुलसीनिवेवडीकंठिनधिधारतातेमनुष्यजेतेतोहरिनाकोपरूपजेअग्नि
तेणेकनिनेबलिगयायकानरुद्धोहेहेछे॥१९॥ ॥श्लोकः॥ ॥नरस्यनपशोःकंठे लसीमासिकाभने ॥ तस्मा
न्नमांसस रंजलंचमादेरस्य ॥ २० ॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेजेपरूपरूपनाकंठनोवपेतुलसीनिकंठिनहेहे
नुजेअन्नतेजेतेमांसबरोबरएवणवुंनेतेनुजेजलतेजेतेमादेरायरोबस्यजाणवुं ॥ २० ॥ ॥श्लोकः॥ ॥शयनेन्नोज
नेस्नानेतथाचोर्गकर्माण ॥ नत्यजेतुलसीमासांत्यजंस्तांदोषनाग्नवेत् ॥ २१ ॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेवेअवजम
जेतेशयनकरं तथान्नोजनक वुंतथास्नानकरं तथा मस्रं च करवाजां ए सर्वे क्रियानेविषे लसीमासांत्योदोष
स्य पादद्वयेऽप्येवैवैद्विष्याद्वे पणतेतुलसीनिमासानेत्यागकरतासतोते रूपजेतेदोषनेन्नजनारोथायछे
केतांआकंठि ठिजासेतयाएवविअथासेएमजंणिने कंमंयिकंठिनेकाहेमेसेछे तोतेमनेपायल जेछेमादेसर्व
यकासनैविषेवैध्वजजननेकंठीजेतेकंमांधारवि ॥ २१ ॥ ॥मरुदराण्येच ॥ ॥श्लोकः॥ ॥ लसीकंठसस
मां विसर्गाद्येऽपिनत्यजे ॥ नाशौचंधारणे तस्यायतः साव सत्पणी ॥ २२ ॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेगरुदराणनेविषे
पणतेमजकरंछे वैध्वजजनजेतेपदाद्वयेविषेपेरैलिविजेतुलसीनिकंठितेनोमस्रं आदं क क्रियानेविषेपण
क्यारेयतत्यागकरे ॥ केमजेतेतुलसीनीकंठिनुजेधार तेनेविषेअपवित्रचणुनाथेशाहेतुमादेतोतेतुलसीनिमासांत्योदोष
साक्षातबस्वरूपछे ॥ २२ ॥ ॥मासाधारणमंत्रोविष्णुपुराणउक्तः ॥ ॥श्लोकः॥ ॥ तुलसीकाष्ठसंभूतः ॥

विवेक
॥५८॥

संविष्णुजनप्रिये ॥ विन्नमित्त्वामहंकंठे कुरुमांरुण्यं स्तन्नम् ॥ २३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने तुलसीनि कंठि पेरवानो
जे मंत्रतं विष्णुधर्मनामे जे ग्रंथ तेने विषे स्थोत्रे जे तुलसीनाकाष्ठमां यि एव विष्णुवज्रजले तेने वासां एवां हं ससी
निमासात मने हुं जे ते मारा कंठने विषे धारण करुं छुं माटे तमे जे ते श्रीरुद्रगवानने वासां सागु एवो ने करो ॥ २३ ॥
स्कंदपुराणे च ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ संनिवेद्याथ हरये ससाका संजवाम् ॥ मासां पञ्चस्वयं धत्ते सर्वे जागवतो स
मः ॥ २४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने स्कंदराजने विषे पण तुलसीनिमासापे वानो मंत्रकथ्यो छे तथा ते मासानि प्रार्थना
करवानि पण कहि छे जे जे वैष्णवजन जे ते तुलसीनाकाष्ठमां यि एव विष्णुवज्रजले तेने वासां सागु एवो ने करो
विने पछे पोते पोताना कंठने विषे पो छे ते वैष्णवजन जे ते श्रीरुद्रगवानना जकने मध्ये उत्तम जक जां एवो ॥ २४ ॥ ॥ श्लोकः
यथा त्वं वक्षन्ना विष्णोर्नित्यं विष्णुजनप्रिया ॥ तथामां रुद्रवेशिनित्यं विष्णुजना प्रियं ॥ २५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अ
ने वैष्णवजन जे तेने तुलसीनिमासानि आविरित्ये प्रार्थना कर विजे हे तुलसीजिनां मासा जे मतमे निरंतर विष्णुने वासां
छोने जे मैष्णवजन जे ते मने वासां छो ॥ ते मने पण हे सर्व देवनां नियंता एव तुलसीनी मासात मे जे तेने पण विष्णु
या वैष्णुना जनने वासां एवो ॥ २५ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ एवं रं प्रार्थ्य विधेवन्मासां रुद्रगणं स्मृतिं ॥ ॥ अर्थः ॥
॥ अने जे वैष्णवजन जे ते श्रीरुद्रगवानना जकने मध्ये उत्तम जक जां एवो ॥ २५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने जे वैष्णवजन जे ते श्रीरुद्रगवानना जकने मध्ये उत्तम जक जां एवो ॥ २५ ॥ ॥ अर्थः ॥
एव जे तुलसीजिनां मासात मे जे तेने पण विष्णुने वासां छो ॥ ते मने पण हे सर्व देवनां नियंता एव तुलसीनी मासात मे जे तेने पण विष्णु
ननु जे धाम तेने पां मे छे ॥ २६ ॥ ॥ नारदीये च ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ये कंठस्य तुलसीनि निमासापे वाहु मूलप

सार

॥५८॥

रिचिद्रितशंखचक्राः ॥ यवैल्लसाटफलकेलसदूर्ध्वपुंड्रास्ते ॥ २७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने
 नारदाय ॥ रा ॥ नेविषेतोन्नगवामनांचिद्वेकरिनेसोन्नताएवाजेवैध्वजजनतेजेतेसर्वलोकनेपवित्रनेछे ॥ एमन्न ॥ छे
 जेकंठनेविषेसगछे तुलसीनेकमलनामणकानिमासाजेमनेएवाने वसिजे ॥ २८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने
 रिपेथो ॥ च ॥ रूपछे शंखचक्रगदानेपयतेजेमनेएवाअनेलसाटरूपजेफलकेतां पे ॥ २९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने
 सेका ॥ ३० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने
 वध्वजजनजेजेलोकमांफ ॥ छे तेनेलोकनासर्वजनजेतेतेमनेदर्शनेकरिनेतुरतपवित्रथायछे ॥ ३१ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने
 जुज ॥ गमपिचिद्वैरंजितंयस्यविष्णोःपरम ॥ रूपनामांकीर्तनंयस्यवाचि ॥ ३२ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने
 मणिमासायस्यतस्यांस्मदास्तः ॥ ३३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने
 नासदुरु ॥ ३४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने
 रणंसंपूर्णम् ॥ ३५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने
 चिद्वेतेमनेकरिनेआंकितछेनेजेन्नक्तानिव ॥ णिनेविषेपरम ॥ रूपएवाजेनारायणतेमनानाम ॥ ३६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने
 तांजेजनपोताने ॥ खेकरिनेहआहरे ॥ ३७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने
 सनेपां ॥ ३८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने
 ननान्नक्तनाहुजेतेदास ॥ एमनारदजाकेहताहवा ॥ ३९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने

विवेक
॥ ५९ ॥

सार

जे श्रीसहजानंदस्वामिते मनोशिष्य एवां जे वलरामदासनाम मुनि तेणे सद्गुरु श्रीगुणातीतानंदस्वामिनि आज्ञाये करि ने
कस्यां जे विवेकसारनाम आग्रंथ तेने विषे छापलेवि तथाचांदसे सहित उर्ध्वपुंड्रतिसककर् तथा तुलसी देहे ही कंठि
धारण करविते मनु निरूपण करुं एनाम ते रमु प्रकरण जे ते संपूर्ण थयुं ॥ १३ ॥ अथ श्रीहरिकृष्णस्य च गवतः स्वचक्र
नाम क्षयलोकांगप्रदातृत्वस्य सकलब्रह्मांडोद्भवस्थितिद्वयकर्तृत्वस्य सर्वदेवमनुष्येष्वित्यादि तत्त्वस्य सर्वनियाम
कतायाः सकलाधारतायाः सर्वदेवस्वरामधीरमुक्तनिराक्षर रूपोपास्यतायाः सकल दिव्यगुणगण दिव्यपादोद
रादिसकलावयवविलसितदिव्यमनोहरमूर्तिरूपायाश्च प्रतिपादनाय सार्थाः स्मृतीस्तिस्रामि तत्र स्कंदपुराणविष्णुखंड
स्य श्रीवासुदेवमाहात्म्ये ब्रह्मादिदेवकृतस्तुतिप्रकरणं सार्थं द्विस्वामितत्र ब्रह्मोवाच ॥ श्लोकः ॥ विचार्याहं
वेदान्मुद्रुरूपगतो निश्चयमिमं रमारामे न किं स्वयि दृढतरायत्यं रुच्यते ॥ न वेत्तत्यै वै पांसव विरहिता न भोगिनिरास्त
थास्युक्षां कावै परमपुरुषात्यंतिक गतिः ॥ ३ ॥ अर्थः ॥ हवे श्रीहरिकृष्णचक्रान् जेतें मने पोताना चक्रजननेना
शेरहित एवां जे लोकजांगने आत्यांतें कमोक्षते मनुं जे देवापणुते ना प्रतिपादनने अर्थात् इष्टा ईशानां नि उत्पत्ति स्थितिने
नाशते मनु जे करवा पणुत या सर्व देव मनुष्य ते मणे माग्या जे वरते मनु देवापणुत या सर्व जीव ईश्वर कालमाथाने अक्षर
पुरुष ते मने नियम मं राखवा पणुते ते सर्वे यनु आधार पणुत या सर्व देवने पोताना स्वरूप मोछे आनंद जे मनेने धीरजता
ये जुक्त एवां जे कना समूहने मूल अक्षर रूप ते मने उपासना करवा पणुत या दिव्य एवां जे सर्व गुणना समुदायने दिव्य
एवां जे चरण कमलने उदरे ॥ इष्टा ईशानां ते मने करिने शोचति एवि जे दिव्यमनोहर मूर्ति मता ते मना प्राते फल

1148

नेअर्थेजे श्लोकतेमनेअर्थेसहितलखुछुं ॥ तेमांस्कंदपुराणनोजेविह्वलंतेनोवेषेरं जेवार देवमाहात्म्यतेनोवेषेस
 बदेवतातेमनेकरिजेअगोपितेजुतिजेदुजेअर एतेदेवार्थेहितं जेतेसिखुछुं ॥ तेमांस्कंदपुराणनोजेविह्वलं
 तेजेतेश्रीलक्ष्मीजीयेकनेसर्वेनादुःखनानाश एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त
 छेजेहेपरमं रूपलक्ष्मीजिनेआनंदन एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त
 किजेतेथायकेतांतेप्राणधारिजेतेदेशकाळादिकंकर्मा नेनाशनपामेएवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त
 यरहितएवाजेतेजोगनारहितेजेतेथायछे तथाक्षयेराहेतएवालोकेजेतेथायछेतथाएकं तिकीएविमुक्तिजेतेतरे
 जथायछे अनेवेदजेतेमनेत्रणवारविचारिनेअतिनिश्चयजेतेनेहुंजेतेपाम्योछुं ॥ केतांतमारिअक्तिकरवितेजसर्व
 कारणछेएविरित्येमेजेतेणेनिर्धारकस्योछे ॥ १ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अजानंतस्त्वित्थं नृतरजतमस्कानपिहरेअ
 जंत्यस्मान्देवान्बहुविधतपोर्चासरणिभिः ॥ तएवोक्तमूढाः क्षयरहितसौख्यं न कुहचिद्व्यजंते तस्त्वां वै निजद्विदधे
 केशवमहम् ॥ २ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेएवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त
 ज एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त एवंप्राप्त
 छे ॥ अज्ञानेएवाजेतेमनुष्यतेजेतेकोयलोकेविषेक्षयेराहेतएजेसुखतेनेनयिपांमता ॥ तेकारणपणामाटहुंजेते
 माराददयनेविषेकेशवकेतांपरमेश्वरएवाजेतेमतेतमारुध्यानकरुछुं ॥ २ ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥
 त्रयीसांख्यवेदांतयोगाः पुराणंतथापंचरात्रं प्रजोधर्मशास्त्रम् ॥ तवैवातिमाहात्म्यं देव्यं नित्यं प्रकारैरनेकैर्हि गायंति

विवेक
॥६०॥

नक्त्या ॥ ३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेशिवजेतेनारायणजेतेमनिस्तुतिकरेछेहेप्रज्ञांजेत्रैणवेदतथासांख्यशस्त्रतथावे
दंतंछेहपदिपदुपधायोपधायनेराणतथानारदपंचरात्रतथाधर्मशास्त्रते सर्वेयशास्त्रतथापुराणतेजेतेएव
मेतेतमारुजजेअतिमाहात्म्यतेनुअनेकएवाजे प्रकारकेताहियज्ञपुरुषहेनारायणएआदिकजनामतेममेकरिनेनिरंत
रगांनकरेछे ॥ ३ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ त्वमेवेशस्वामी एतानेनूभोवन्नूवुस्त्वदेकाश्रय एतदेकस्ये ॥ रमासेव्यपा
दांबुजं शस्त्रयोनिं तमायं न तं हृदि वा देवम् ॥ ४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनहर्द्दशतमेजओएकआश्रयकेतनिवा
सस्थानकेतेजेमनेएवाजेएवेदआदिकसर्वशास्त्रतेजेतेमोटाएवाजे तमेतेतमाराथाकेजप्रमकल्पनेविषेयाताह
वां ॥ एविरीत्येराहृदाधरणतेसद्व्याहृतेरेहृदजोग्यछे चरणकमलतेजेमनेएवानेवादेवएवाजेतमेआदिपु
रुषतेतमनेजेतेहृदुकेतांतमारुजजनकरुछुं ॥ ४ ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ व्याहृता नृवपा
शमोचनारधेवतापत्रयतमदेहिनाम् ॥ अनेकजन्माघचयापहारिणीतनोति नृक्तिव नंतवांजसा ॥ ५ ॥ ॥ अर्थः ॥
हवेधर्मजेतेस्तनकरेछेहेशसंसारएजोएहसोतेयाकेकावनारिनेअध्यात्मअधिभूतेआधदेवएजेत्रैणतापते
एकरिनेतापेक्तयाताएवाजेजावतेमनेधारापकेतांएत्रैणयतापनेटासेएविनेअनेकजन्मनांजेपापतेमनाजे
तेमनानाशकरनारिएछेहृदयतेजेतेतमारिचकितथाज्ञानतेनेअनायासेकनिविस्तारेछे ॥ ५ ॥ ॥ श्लो
कः ॥ ॥ सदवसाकर्णपथेन हृदि हृदयं तान्निधसन्मुखोद्गता ॥ ममत्वदन्याहरताश्वासमादयाभ्ययेतेप्रज
न्निवेनमः ॥ ६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अवेदयाजेचक्तिनेज्ञानतेनाविस्तारनिकरनारिएविजेतमारिकयातेजकथा

सार

॥६०॥

जेतेसदपुरुषनां जेमोखतेयकिनिसरिकेतांसाधुपुरुषजेतेमणेपोतानेमुखेकरिनेकहि एविसतिकर्णरूपजेमागतेमाने
करिनेमारत्तदयरूपिजेगुण्णतेतेदिषेप्रवेशकरो ॥ अनेहेअनंतछेनामजेमनांएवाहेअगवन्तमाराथकिअन्यएविजे
मारवासन योतेमनोनाशकरोनेदयानासः ॥ ६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ धन्याएतेकल्पवृक्षायदीयांछायामेतामाश्रितस्त्वंसहश्रीः ॥ धन्यःकर्त्तामंड
पस्यास्यते ॥ धन्यैषान्नूर्यत्रपीठंतवेश ॥ ७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेप्रजापतिजेतेस्तुतिकरेछेजेहेईशकेतांब्रह्मादिकजे
सर्वेक्षोक्तेमनानियंताएवाहेअगवन्लक्ष्मीजियेसहितएवाजेतेमेतेजेतेजेकल्पवृक्षनिछायजेतेनेआसास्योछे के
तांजेकल्पतरुनिछायानेविषेतमोविराजोछोएवाजेआकल्पवृक्षतेजेतेधन्यछे ॥ अनेआजेमं पतेनाकरनाराजेवि
श्वकमतिधन्यछेनेहेईजेप्रथमिनेविषेतमारोवाजटरस्योछेएविजेआन्नमितेजेतेधन्यछे ॥ ७ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥
॥ धन्योऽलोकेनूनमेषोबुराशिःसाक्षात्तुज्यंयेनदत्तास्वकन्या ॥ धन्याश्चैतेत्वांवयंवीक्षमाणाधन्येशानंश्रीपतित्वानं
ताःस्मः ॥ ८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेपोतानं कन्याजेसः ॥ जीतेजेतेसाक्षात्केतांअमानेजेतेसतेतमानेजेणे
परणाव्यांएवाजेआसः ॥ द्रतेजेतेआलोकेतेदेवेदिश्वेधन्यछे ॥ अनेएसर्वेधन्यजेतेमनानियंतानेसक्ष्मीजिनापतिएवा
जेतेमेतेतमं नेनमस्कारनेकरतानेतमारुंदर्शनकरताएवाजेआअमेप्रजापतितेजेतेधन्यछेईयेकेतांतमारुंदर्शनकरता
नेधन्यआग्यासाथैयाछइये ॥ ८ ॥ ॥ मनवउचुः ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ धर्मःराहुनाहिरमोधमैत्र्योमाधवस
कलेन्योपि ॥ नक्तिर्नवतियतोवैधर्मन्नुवित्वयिनिरवद्या ॥ ९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेदुजेतेसुजेतेहेईशधव

विवेक
॥६१॥

धर्मजेतेन नारायणादिकरुणं धारण करनाराएवाजेतमेतेतमारविषेदांषेरहितएवीजेनक्तिजेतेजेधर्मकरिने
थायछे ॥ एवाजेधर्मतेजधर्मजेतेर मग्रएवाजेवर्णनेआश्रमनाधर्मतेथकिनिश्चेष्टछे ॥ ९॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ध
र्मात्मानं न गवः धर्मधुरीणं च धर्म्यपातारः ॥ सर्वातिप्रियधर्मनू मस्त्वां धर्मसंज्ञतिम् ॥ १० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अ
नेहेन गवः धर्मरूपछे मूर्तितेजेमनि एनेधर्मनिजेधुरतेनेधारणकरता नेधर्मजेतेमनिरक्षानाकरनाराएवानेज्ञान
वैराग्यादिकथकिअति आछे धर्मतेजेमनेएवानेधर्मजेतेनिछेसम्यकप्रकारेकरिनेवधितेजेथकिएवाजेतमेतेतमा
नेअमेजेतेनमस्कारकरियेछइये ॥ १० ॥ ॥ ऋषय उचुः ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नक्त्याहीनस्त्वद्दिः खोवयुनार्थी
श्राम्यन् नूयोप्यस्य न सिद्धिः समुपैति ॥ तर्ह्यारक्तः कर्मणि काम्येतुकुतोऽसौ सौख्यं यायादक्षयमानं दमहाव्ये ॥ ११ ॥
अर्थः ॥ ॥ हवेऋषिजेतेस्तुतिकरेछेतमाराथकिविः खनेतमारिजेनक्तितेणेरहितनेज्ञानरूपछेप्रयोजनतेजेनेएवाजे
पुरुषतेजेतेज्ञाननेअर्थेवारंवारप्रयत्ननेकरेछे ॥ तोयपणआजेतमारिमूर्तिसंबंधिएवुजेज्ञानतेनिजेसिद्धितेनेनथिपां
मतो तारेहेआनंदजेतेनामहासमुद्ररूपकाम्यकर्मनेविषेआसक्तकेतांपुत्रादिकनिजेप्राप्तितेनेअर्थेयज्ञादिककर्मकर
तोएवाजेआलोकतेजेतेक्षयेरहितएजेसुखतेनेकियेप्रकारेकरिनेपांमेपामेजनहि ॥ ११ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ न
क्त्या नित्यं त्वामतएव वयं वै श्रद्धायुक्ता धर्मतपोनिगायैः ॥ मायातीतं काष्ठनियंतारमुदारं ध्यायामः श्रीकृतपरात्पर
मेकम् ॥ १२ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेहेलक्ष्मीकांतजेकारणपणामाटेतमारिक्तियेराहितएजेजेतेजेतेक्षयेरहि
तएवुंजेरखतेनेनथि पामतोतेकारणपणामाटेजश्रद्धाजेतेण्युक्तएवाजेअमेऋषितेजे तेधर्मनेतपजेरुद्धूचांद्राय

सार

॥६१॥

एतद्वक्तृथानिगमजेवेदतेछेआदीजेमां एवांजेश्च तेमणंकारनेथयिएविजेतमारिचक्रितेणेकानेमायाथाकेपर
 नेकालनादित्तादेउदा नेपरजेअक्षरपुरुषतेथकिपणपरनेपुष्पेत्तां आद्वीपएपाजेतमेतेतमारुय नकारयेछ ये
 ॥१२॥ ॥इंद्रउवाचा॥ ॥श्लोकः॥ ॥नगवन्नुरुदुःखितावयंननुदुर्वाससएवहेलनात्॥नचवंतमृतेऽवितुंहिनोविधि
 रुद्रप्रःखाइमेऽशकन्॥१३॥ ॥अर्थः॥ ॥हवेइंद्रजेतेजुतेदेवतेछे नगवन्दुर्वासाजेतेमनोमेजेतेणेअपराधक
 स्योतेथाकिजअमेरवेजेतेबहुदुःखेजुक्तनिश्चेथाताहवाअनेजेब्रह्माशिवतेछेः स्थतेजेमांएवाजेआसर्वेतेजेतेतमारा
 विनाअमारिरक्षाकरबानेअर्थेनसमर्थथाताहवा॥१३॥ ॥श्लोकः॥ ॥विगताखिलसंपदोनिरन्नाःसमन्ना
 वंचुर्दिग्गजैरुपेक्षः॥नवतैव यद्वतापदःस्मःसपदिश्रीहरयेनमोस्तुतुच्यम्॥१४॥ ॥अर्थः॥ ॥अदेविशिष्ट
 एकरिनेगईछे समग्रसंपा एतेदेवतेछे अन्नतेजेथकिनेप्रथविनेविषेपामरजननिसंधायेत्यएजे
 नावतेनेपामताहवाएवाजेअदेदेजेदेवतासंपददेविषेतमेजेतेम गेजटाह्यंछे दुःखजेमनांएवाथयासताक्ष्मीजि
 येजुक्तनेअमारांजेकष्टतेमनाहरनाराएवाजेतमेतेतमानेनमस्कारकरियेछइये॥१४॥ ॥अग्निरुवाच॥ ॥श्लोकः
 गीर्वाणदानवनराधुपजीवनान्नयन्निर्मितंहिचवतैवततोबुधास्तु॥यज्ञेषुतेनयजनंतवकुर्वतेऽगोत्वच्छेषमन्यदिवि
 षद्भ्युपानयन्ति॥१५॥ ॥अर्थः॥ ॥हवेअग्निदेवजेतेनगवानतेमनिस्तुतिकरेछेहेनगवन्देवतादानवनेमनुष्यआ
 दिकतेमनेजादेवरूपवुं जेअन्नतेजेतेजेकारणपणामाटेतमेजेतेमणेजानेमाणकरुंछे तेजकारणमाटेज्ञानिएवा
 जे पुरुषतेजेतेतोपोतानाजी देवरूपएवुजेतेअन्नतेणेकरिनेयज्ञनेविषेतमारुयजनकरेछे अनेतेकेडेयिजाजेदेवतेम

विवेक
॥ ६२ ॥

नेतमारुयजनकरतांशपरयुंएवुजंहविषरूपअन्नतेनुअपणकरेछे नेतेकेडेपांतेपणगेदादाजावदरूपएवुजेअन्नतेने
जमेछे ॥ १५ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ काम्यपुकर्मसुरताअपियाज्ञिकास्तेतत्कर्मबंधनतआशुविमुच्ययांति ॥ ब्राह्मीगतिं
तदितरेतुज्वंतिचोराःश्रीयज्ञपूरुपमहंप्रणमामितंत्वाम् ॥ १६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ एरित्येतमांनेनिवेदनकरतांशपरयुं
एवुजंहविषान्नतेणकरिनेअन्यदेव-जेयजनकरेछे एवाजेयज्ञनाकरनारातेजेतेकाम्यएवांजेकर्मतेमनेविषेप्रीतिव
दाछेतोयपणतेकाम्यकर्मनुजेबंधनतंयकिततकालमुकायिनेतमारुब्रह्मपुरएवुजेधामतेनेपामेछे ॥ अनेतमांनेजेज
-ह्याविनाज-छेनेअन्यएवाजेदेवतेम-जुजेयजनकरेछेतेतोचरेथायछे तेमाटेबक्ष्मीजियेजुक्तनेयज्ञनाराय
णएवाजेतमेतेतम-नेहुंजेतेअतिशयपणेकरिनेप्रणामकरुंछुं ॥ १६ ॥ ॥ मरुतउचुः ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ चक्ता
एकांतिकास्तेऽक्षरपरमपदेसेवयातेतुहीनंवासैश्वर्यादिनेच्छत्यतिशयितसुखंनपिकैवल्यमोक्षं ॥ तद्युक्तंस्वात्मनोपे
श्वपचकुलजनुर्मानयंत्युत्तमंवैतंत्वामेकांतधर्माश्रयणमुपगताःश्रीमहारूपंस्मः ॥ १७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवेमरु
तदेवजेतेनारायणजेतेमनिस्तुतिकरेछे हेअगवन्तमाराएकांतिकए-जेअक्ततेजेतेतोतमारुअक्षरछेनामजेनुनेस
र्वथकिश्रेष्ठएवुजेधामतेनेविषेतमारिसेवायेकरिनेरहित एविसाक्षाक्यमुक्तितथासार्ष्टिमुक्तितथासारूप्यमुक्तितेमने
नथिईच्छतातथाअतिशेछे सुखजेनेविषेएवोजेकैवल्यमोक्षतेनेयपणनथिईच्छताअनेतमारु-जेदेवातेणजुक्तएवु
तोपोतानुश्वपचना-खनेविषेजेजन्मतेनेयपणश्रेष्ठमानेछे माटेएकंतिकएवोजेधर्मतेनाआधारनेबक्ष्मीजीतेमाणे
जुक्तनेमहारूपएवाजेतमेतेतमांनेअमेजेतेनिश्वेपांम्याछईये ॥ १७ ॥ ॥ सिद्धाउचुः ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नैक

सार

॥ ६२ ॥

ब्रह्मांडसर्गादिकारणत्वाकारणम् ॥ तत्स्थितं द्व्यतिरिक्तंच नियंतारं नमामहे ॥ १८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे सिद्धजं ते भ
गवः । आदिपुत्रे हे च गवनं अनेक एवां जे ब्रह्मांड ते मनिजे उत्पत्ति स्थिति ने प्रलय ते मना कारण एवाने नथि कारण ते
जे मनु एवाने ते रचै यजे ब्रह्मांड ते मने विषे अंतर्यामिरूपे करि ने रत्या ने ते सर्वे ब्रह्मांड थ कि व्यतिरेक पणे करि ने पोताना धा
मने विषेर त्याने काळ माया दिक जे सते मना नियंता एवा जेत मे ते तमं ने अमे जेत नमस्कार करिये छइये ॥ १८ ॥ ॥ रु
द्रा ऊचुः ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ मायायाः सर्व मोहिन्या मोहनं मोहवर्जितम् ॥ महाकायस्यापिका लंत्वानुमः पुरुषोत्त
मम् ॥ १९ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे रुद्र जे ते च गवान निस्तुतिक रेछे हे स्वामिन ब्रह्मा आदिक जे अमे सर्व ते अमाने मोह जे ते ने क
रति एवि जे माया ते ने मोह जे ते ना कर नारा एवाने मोह जे ते णेरहित ने प्रकृति ने पुरुष ते मनोजे निरोध ते ना कर नारा एवा जे
काळ ते ना पण काळ रूप एवाने महारूप एवा जेत मे ते तमं ने अमे जेत नमस्कार करिये छइये ॥ १९ ॥ ॥ आदित्या ऊचुः
श्लोकः ॥ ॥ प्रकाशिता येन वयं जगं तिप्रकाशयामोन्नवतारमेश ॥ स्वयंप्रकाशं तमुप्रकाशं प्रकाशमूर्तिप्रणता
न्नवंतम् ॥ २० ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे आदित्य जे ते च गवान निस्तुतिक रेछे हे लक्ष्मी जिना स्वामिनू ते मोजे ते मण प्रकाश ने
कर्या एवा जे अने ते जे ते सर्गे जगत् छे दे दे दे दे दे ग शवालां करिये छइये ॥ अने पोतानि मे लेखे सर्वे ने प्रकाश करताने बहु छे
प्रकाश ते जे मने विषे ने ते जो मय छे मूर्ति ते जे माने एवा जेत मे ते तमाने अमे जेत दे दे दे दे दे गरये छइये ॥ २० ॥ ॥ सा
ध्या ऊचुः ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ शास्ता नृपाणां च महोरगाणां दैत्याधिपानां च सुराधिपानां ॥ त्वं वै मनूनां च प्रजाप
तीनां राजा धिरा जायन मोस्तु तु न्यम् ॥ २१ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे साध्य देव जे ते च गवान ने नमस्कार करेछे हे च

विवेक
॥ ६३ ॥

गवन्मनुष्यनिरक्षानाकरनाराएवाजेराजातेमनेशि क्षानाकरनाराएवा अनेमोटाएवाजेसर्वनागएतथादैत्यनाअ
धिपजेहिरण्यकशिपुएवाअधिपजेद्रादकदेवतेमनेशि क्षाकरनाराएवा अनेमनुतथाप्रजापतितेम
नेशि क्षानाकरनाराएवातेपुत्रिरेतेसर्वेराजातेमोटाएवाधिपजेराजाएवाजेतेतेतमांदिष्टेजेतेतमास्वगस्वरियेछये २१
वसवउचुः॥ ॥ श्लोकः॥ ॥ नवतिनुवियदायदाऽसुरांशैः प्रथितसनातनधर्मधार्मिकाणां ॥ कदनः रुतदातदास्व
यंतैववतरतेप्रणमामधर्मगेपुत्रे ॥ २२ ॥ ॥ अर्थः॥ ॥ हवेष्टाएवाजेतेनगवानजेतेमनेनमस्कारकरेछेहेन ॥ २२ ॥
नातनएवाजेधर्मनेतेधर्मजेमंछे एवाजेसातेमनेअसुरनाअंर एवाजेअधर्मिना ॥ २३ ॥ ॥ अर्थः॥ ॥ हवे
खतेजेतेजेजेसमयनेविषेयायछे तेतेमयनेविषेपोतेप्रथविनेविषेअवतारजेतेनेधरताएवानेधर्मजेतेनिरक्षानेकर
ताएवाजेतमेतेतमानेनमस्कारकरियेछइये ॥ २२ ॥ ॥ चारणाउचुः॥ ॥ श्लोकः॥ ॥ चरित्रं शुभं तेनानेकमूर्तेः प्र
बंधैरनेकैर्हिगायंति नृणाः ॥ यदुश्रोतवक्तुं नान्येवसद्योवयंतं न ताः पुण्यकीर्तिं न व्रतम् ॥ २३ ॥ ॥ अर्थः॥ ॥ हवे
चारणबोलेछेहेनगवन्धारणकरिछे अनेककीर्तियोतेजेमणेएवाजेतमेतेतमारुचनएजेचारेत्रतेनेनजनजेते
अनेकएवाजेप्रबंधतेमणेकरिनेगानकरेछे तेचरित्रकेबुंछेतेसांनलनारदेष्टाएवाजेतेमनेतुरतकालपावेत्रकरेछे ॥
अनेपवित्रछेकिर्तितेजेमनिएवाजेतमेतेतमानेअमेजेते ॥ २४ ॥ ॥ अर्थः॥ ॥ हवेगंधर्जेतेबोलेछेहेप्रनोजेजनतमारिजेकथातेमनोत्यागकरिनेअन्यजेदेवा
॥ २४ ॥ ॥ अर्थः॥ ॥ हवेगंधर्जेतेबोलेछेहेप्रनोजेजनतमारिजेकथातेमनोत्यागकरिनेअन्यजेदेवा

सार

॥ ६३ ॥

[illegible]

विवेक
॥६४॥

न जेत्यामह ॥ २७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे मूर्ति जेत्यां देहे जगव न जे मने संबंधे कारने जखी तथा शूद्र ते जेत तथा दे
वता तथा विष्णु आदि देवता एवा जे जिव तथा पशु पक्षि ते जेत तथा पाप पछे देह जे मना एवा जे जाव ते जेत तथा
एसर्वे जेत जे मने संबंधे करिने ज मोटा पुरुष जे ते मणे स्तुति ने करि एवि जे उंचि पदवी ते ने पामे छे ॥ अने जे ने संबंधे करिने
हान एना दोषे द्वा जेत ते ने मध्ये मोटेरा एवा जे देव ते जेत तथा तत्काश जा जेत ए त्यागक या एवा ग्राह्ये केतां जा कर
वा जो ग्यथा तानि ते माटे गोदो क धाम ना पति एवा जेत ते तमां ने मारा द्दय ने विषे धारिने जेत ते द्वा जेत जन करुं छुं
॥ २७ ॥ ॥ सावित्र्युवाच ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ त्वं सर्ग का संप्र गतिं च रूपं दृष्ट्वा न यो त्याप्यतस्तदात्म
ना ॥ तत्त्वा देह द्वा पद दिमानि ते नैकां न्विराजो ब धास सर्जित ॥ २८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे सावित्री जेत
ति करे छे हे ईशत मे जेत सृष्टि र मय नो षे पोतानि जे दृष्टि ते ए करिने प्रकृति ने रूप ते मने उठा दिने ते के दे ते रूप रूपे करिने
महत्त त्व छे आदि ते जे मां एवां जे आचो न सत्त्व ते दे जे जिने ते जेत त्व ते म के कारने ष प्रकार ना यो दे दे दे दे
ड रूप एवा जे वैराज रूप ना जे देह ते मने सरज ता हवा ॥ २८ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ वैराजरूपेण जगो वाचतां स्वी
कृत्य देवा सुरमां शेरगान् ॥ त्वं स्यावरं जंगम मीश निर्ममे त्वा मां दक त्तरि पाश्रितोऽस्म्यहम् ॥ २९ ॥ ॥ अर्थः ॥
॥ अने ते वैराज पुरुष रूपे करिने जगत जेत मनु विशेष पणे करिने जे धारण करवु ते ने स्वीकार करिने देव तथा असुर तथा
मनुष्य तथा उ गते मने निर्माण करता हवा तथा स्यावर जंगम रूप जे सर्वे जेत ते ते मने जेत निर्माण करता हवा एवे प्रका
र सर्वा देवा देवता एवा जेत ते दे दे जेत ने हुं जेत आश्री छुं ॥ २९ ॥ ॥ दुर्गोवाच ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ प्रियतम

सार

॥६४॥

धिक्कयाहृ चित्तनं बिदधते तव येनुविते विन्नो ॥ नपरमेषु सुखं न दिवः सुखं न कमयंति धरैक नरेशताम् ॥ ३० ॥ ॥
 अर्थः ॥ ॥ हवे दुर्गाजे ते स्तवन करेछे ॥ विन्नोनुविने विषे अधिक एविजे तमारे विषे प्रियता तेणिये करिने जे जन पोता
 नाहृदयने विषे तमारु चितवन के छे तेज ॥ जे ते ब्रह्मनास्थान कनु जे सुखे तेनाथे ईछता तथा देवलो जे सुखने प्रय
 विचक्रवर्त्ति जे राजतेने नथि ईछतानथि ईछता ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ प्रसन्नमर्पितमप्युलंखया सुखमिदं स
 मवाप्य च तत्र ते ॥ तदा हृष्टसात्केरुतः क्षणं तमुनमामि च सात्वतनायकम् ॥ ३१ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने तमोजे तेम
 णे ब्रह्मातका करिने आने नथि कोयनि तुलना ते जेने एजे आब्रह्मनास्थान कआद कनु जे सुखतेने शत्रुयेर हित जे
 क्रिये विषे होय तेम पामिने पगत मारु जे चितवन तेनो त्याग करिने ते तमा अक्त जन जे ते क्षमात्र पण ते सुखने विषे
 आसक्त नथि थाता एवा जे तेमे सुखना सागरने सात्वत जे अक्त जन तेमना ईश्वर एवा जे तेमे ते तमाने अति आनंदे जे
 हुं जे तेन मस्कार करुं ॥ ३१ ॥ ॥ नय ऊचुः ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ वरद नमनमात्रं नाम संकीर्तनं वा विदधति तव
 ये वैज्ञानतोऽज्ञानतो वा ॥ जनिश्रुति यमची तेस्तानपि त्रायमाणं नरसुखं यथा ताः स्मोघ नारायणं त्वाम् ॥ ३२ ॥ ॥
 ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे नद्यो जे ते स्तवन करेछे ॥ हे वरद जे ते तमाने जाणिने अथवा अजांण केवल नमस्कार मात्र करेछे अथ
 वा तमारु जे नाम तेनु सम्यक प्रकारे करिने कीर्तन जे तेने करेछे एवा जे जन तेमनु जलप्राप्त तथा यमराज निजे बि
 कतेय किनि श्वेजरक्ष गजे तेने करता एवानेन खंडे द्वादश द्वादश द्वादश एवा जे तेमे ते तमाने अमे जे ते आसमयने विषे
 पामि युंछईये ॥ ३२ ॥ ॥ देवपत्न्य ऊचुः ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अनुविधृता कृतेर्जन्ममंगलं चारतमुतं लोकपा

विवेक
॥६५॥

वनम् ॥ नवतिनिर्गुणं सर्वमेव तन्नवसिनिर्गुणं ब्रह्मयत्परम् ॥ ३३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे देवपत्नीं जेतुं स्तुतिक
रेछे हंप्रजां प्रथविनविपधारणकरिछे सुंदरमूर्तितेजमणे एवाजतमे ते तमारु अ श्रयकारिने लोकने पावनकरनारुने
निर्गुण एवुं जेतमारु जन्मतथा सर्वे जे चरित्रते जेतमंगल तारे छे अने वेद जेतम यिक एरहितने परब्रह्म एवुं जे स्वरू
पनु निरूपण करे छे ते जेतमे छे ॥ ३३ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ तव समाश्रयात्तामसाजना आपे च राजः सात्त्विका
श्रयः ॥ ननु नवतिनिर्गुणास्ततो वयमुपास्महे त्वां हि निर्गुणम् ॥ ३४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने तमारो जे सम्यक
प्रकारे आश्रय करवां ते यकिसात्त्विकतथाराजसिकने तामसिक ए जे जने ते जे ते ए निश्छादि पुं एवाथाये छे ते ज
कारण पणामाटे निर्गुण एवाजतमे ते तमाने अमे जेतने निश्छे उपासिये छईये के तां तमारि मनक्रमवचने करिने अमे जेत
सेवा करिये छईये ॥ ३४ ॥ ॥ ऋषिपत्न्युचुः ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ आर्त्तानां रुदजिनैस्त्रिधा च तापैः सर्वापत्य
शमनमेकमेव विष्णोः ॥ पादाब्जंतव नवतीति तद्वयं वै प्राप्ताः स्मः शरणमनंतदेवदेव ॥ ३५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने
ऋषिपत्नीयुं जेतुं स्तुतिक रेछे हवे देवदेव बहु प्रकारनं जे पोतानं पापतया अध्यात्म अधिभूतने अधिदैव एवाजे त्रय प्र
रना ताप ते मणे करिने पिडा ता एव छे संसारि जने ते मनां सर्वे जे कष्ट ते मनुनाश करनारु तां तमारु चरणरूपे करिने थयुं ए
वुं जे कमल ते ज एक छे ते कारण पणामाटे हे अनंत विष्णु एवाजतमे ते तमारु शरणरूप एवुं जेत चरण सरोज तेने ज अने जे
ते पामियुं छईये ॥ ३५ ॥ ॥ पृथिव्युवाच ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ पूर्णशारदसुधाकराननं शारदाक्षदसदीर्घक्षोचनम् ॥
श्रीवियोगवधार्त्तिमोचनं वासुदेवमहमेकमाश्रये ॥ ३६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे प्रथवि जेतुं स्तुतिक रेछे हे तामि

सार

॥६५॥

[illegible]

विवेक
॥६६॥

[illegible]

सार

11E, EN

लक्ष्मीं प्राप्नुते चे आदिते जे मने एवा जे ए सर्व ते मने पृथक् पृथक् पण करिने अमुद्य एवां जे वसत थारल ते मणे करिने ज
 हित एवां जे आचूषण ए रूप जे पेहेरामणिते ने प्रितिये करिने आपता हवा ॥ ४४ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ जामा स्तुष्टये
 स्वस्थ तद ए न्यस्तदां बुधेः ॥ नासीत्किमप्यदेयं वै घनवद्भनवर्षिणः ॥ ४५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने मे पजे मजसनिष्ट
 ए जे ते ने के छे ते मद्रव्य जे ते ने आपता एवा जे ए अंबुधिते मने पोताना जामात्र एवा जे नगवान ते माने जे प्रसन्नता ते
 अर्थ ते नगवान ना एवा जे ए देव ॥ ४५ ॥ ते मने न आपवा जो ग्य एवुं कां यन होतु हवु सर्वे य आपवा लायक ज होतु हवु ॥ ४५ ॥
 श्लोकः ॥ ॥ नगवान पितृ तं यौतकं च धनं बहु ॥ ब्राह्मणे न्यः प्रदायैव श्रिया सह तिरोदधे ॥ ४६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥
 अने नगवान जे नारायण ते रत्ना करते ए आप्यु ए ने वर कन्या ने आपवा जो ग्य एवु जे पारिवर्ह रूप जे बहु धन ते ने ब्राह्म
 ण जे ते मने अ पिने लक्ष्मी जि जे ते मणे सहित तिरोधान थाता हवा ॥ ४६ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ लक्ष्मी नारायणा न्यां ते
 च शमानां दत्ताः सुराः ॥ इंद्रादयो दिवं जग्मुः स्वस्वंधामाः परे ययुः ॥ ४७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने देव श्री विदेवा य
 एत ए आनंदे ॥ ४७ ॥ ए जे ते ॥ ४७ ॥ ए जे ते ॥ ४७ ॥ ए जे ते ॥ ४७ ॥ ए जे ते ॥ ४७ ॥ ए जे ते ॥ ४७ ॥ ए जे ते ॥ ४७ ॥ ए जे ते ॥ ४७ ॥ ए जे ते ॥ ४७ ॥
 अने अप जे ब रात य ॥ ४७ ॥ ए जे ते ॥ ४७ ॥ ए जे ते ॥ ४७ ॥ ए जे ते ॥ ४७ ॥ ए जे ते ॥ ४७ ॥ ए जे ते ॥ ४७ ॥ ए जे ते ॥ ४७ ॥ ए जे ते ॥ ४७ ॥
 र्वे ते जे ते पोत पोताना धाम प्रत्ये जाता हवा ॥ ४७ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अधिकं च संप्राप्य यथा र्वं निजं निजम् ॥ स
 र्वे पि स्विनो जाताः प्रसादात्कमखापतेः ॥ ४८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने ते द्रादि क सर्वे जे ते नदा पाते जे नाराय ण ते
 माने जे पो ताते विदेवा च ताते थे के र्वने अतिक्रमण न काने पोत पोताना अधिकार ने पामिने सुखे जुक्त थाता हवा ॥
 ॥ ४८ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ मंदरं च गिरिं ताक्ष्यः पुनर्नगवदा तया ॥ स्वस्थानं स पानीयस्य पयामास लाया ॥ ४९ ॥

विवेक
॥६७॥

अर्थः ॥ ॥ अनेताक्ष्यजंगरुडजितं जंते विजिवारनिजं नगवाननिआज्ञातेणियं करिनेमं द्राचस एवेनामे करिने जे
गि छिंदे लिखामात्रं करिने पांतानु जे स्थान कते प्रत्यं पमा निं दं स्यात् एतेषु ते मं द्राचस पर्वत जे ते स्थापन करता हवा
॥४९॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ एवमिंद्रेण ब्रह्मर्षेण पृथग्यथा शापतः ॥ उपलब्ध्वा पुनः संपन्नारायण प्रसादतः ॥ ५० ॥
अर्थः ॥ ॥ हे सावर्णि मुने दुर्वासानो जे शाप तेणे करिने नाश जे तेने पा मि ए वि जे संपत्ति ते जे तेनारायण नी जे प्रसन्नता
तेणे करिने इंद्र जे तेणे पा छि आ विरित्ये पां म ति ह वि ॥ ५० ॥ ॥ पंचमस्कंधे च ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ न तस्य कश्चित्त
पसा विद्यया वानयोग वीर्येण मनीषया वा ॥ नैवार्थधर्मेः परतः स्वतो वा कृतं विहंतुं तनुं नृद्विभूयात् ॥ ५१ ॥ ॥ अर्थः ॥
हवे पंचमस्कंधने विषे ब्रह्मा जे ते प्रियव्रत राजा प्रत्येक हे छे जे हे प्रियव्रत ए जे नगवान श्री कृष्ण तेणे जे करवानु धार्युं होय
तेने कोई देह धारि जीव जे ते तपे करिने विद्याये करिने यांगै श्वर्ये करिने बुद्धि बले करिने धने च दंडे ए र्मे करिने ने कोई कय
दवानने आशरे करिने पोताने पुरुष प्रयत्ने करिने विजिरित्ये करवाने अर्थ समर्थ न थि था तो जे म नगवाने धार्युं होय ते म
जयाय छे माटे तमारि पासे नगवानने राज करार वुं छे ते अन्यथा थावानु न थि ॥ ५१ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ईशान्नि
सृष्टं त्यवरुं ध्महे गदुःखं सुखं वा गुणकर्मसंगात् ॥ आस्थाय तत्तद्यदयुं क्त्वा नाथश्चक्षुष्मतां धा इव नीयमानाः ॥ ५२ ॥ ॥
॥ अर्थः ॥ ॥ हे प्रियव्रत जीवुं ने कर्मना फलने आपनारा ए वा जे श्री कृष्ण नगवान ते जे ते सत्वा दिक गुणने अनुसरतां
एवां जे कर्म तेना संगथ कि जे देव मनुष्यादिक ना देह प्रत्ये आपणने जोडता हवा ते ते देह नो स्वीकार करिने आपण सर्व जे
ते नगवाने आप्युं एवुं जे सुखरूप फल अथवा दुःखरूप फल तेने जोग विये छुडये जे मयस धियाने तेने नो धारि ॥ ५२ ॥

सार

॥६७॥

जलप्रापेतेदं जस्ववायछे पणपोतानिमक्षेवधुओछुखवानुनथितेम ॥ अनेवल्लिजेमनेत्रवाल्लो रुषजैतेणेछायाप्र
त्येअथवातडकाप्रत्येपमाब्बाजेआंधलाजनतेजेतेनेत्रवाल्लामनुष्यनिइछायेकरिनेरु खदुःखनेपांमेछेतेम ॥ ५२ ॥
दशमेच ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ मर्त्यामृत व्यासजीतः पद्मायन् सर्वाँल्लोकान्निर्जयनाध्यगच्छत् ॥ त्वत्पादाङ्गं प्राप्य य
हृच्छयाद्यस्वस्थः शेते मृत्युरस्मादपैति ॥ ५३ ॥ ॥ अर्थः ॥ हवेदशमस्कंधनेविषेपोतानापुत्रपणानेपांम्याएवाजे
जहेअद्यकेतांसर्वनाकारणमृत्युरुपजेसपतेथिच्छिष्टदेहांलो ए
वोजेमनुष्यतेजेतेपोतानेकर्मकरिनेसर्वलोकप्रत्येफरतोयको निर्जयस्यानकनेनपमतोहवो पछेतेपुरुषजतेईश्वरद्व
योदेहांलो कोईकपोतानारुद्धदेहेगेकारनेतमाराचरणारविंदनेपांमिनेनिर्जयथकोसुवेछे केमजेतमा
राचरणारविंदनेपांम्योएवोजेपुरुषतेथकिमृत्युजेतेपाछोवल्लिजायछे केतांमृत्युनोएनेकाईजयरेतोनथि माटेसुखेक
रिनेसुवेछेएवाजेतमेतेतमनेकंसथकिजयकेमहोय ॥ ५२ ॥ ॥ दशमस्कंधेच ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ ब्रह्मलोम
हदहं स्वचराग्रिवा नू संवेष्टितां डघटसप्त वितस्तिकायः ॥ केदृग्भिः ॥ विष्णितां ड पराणु चर्या वा ता ध्वनी म विवरस्प च ते
नास्त्वहम् ॥ ॥ इति श्रीविमलैकांतधर्मप्रज्ञक श्रीसहजानंदस्वामिशिष्य बल्लभ रामदासमुनिना सद्गुरु श्रीगुणातीतानं
दस्वाम्याज्ञया कृते श्रीविवेकसारें जगवन्माहात्म्योपपादनं नाम चतुर्दश प्रकरणम् ॥ १४ ॥ ॥ अर्थः ॥ हवेदश
मस्कंधनेविषेब्रह्माजे ते श्रीरुद्रजगवान्प्रत्येकहेछे जहेजगव प्रकृतिहृत्तत्त्वहंत्व आद्याधावाद्युद्यादि जलपृ
थीवि एजेअष्टआवरणतेणेकरिनेवीटांणोएवो जेअंडकटाहतेनेविगेणेहृत्मानेकारनेसातवैंत्यनोछे देहजेनोएवो

योतिः ॥ ततो न तद्रयाद्भिः जत्याद्दृष्टोर्नरः सुधीः ॥ २ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने विष्णु धर्मोत्तरनाम ग्रंथने विषेणते
 मजकं छेजे चक्रजे मना हाथ मांछे वाजे जग- न ते जे ते जत जनानि रक्षा करनारा छे ते हरि जतने जने जे ते शुकरे
 छे केतां काई दुःख दर्ई सकतानथि ॥ ते कारण पणामांटे रुढा छे- द्विजे नि एवो जे मनुष्य ते जे ते जने नि धर्म करिने जग
 नाने जे जग- तना क्यारि एखा पद छे ॥ २ ॥ ॥ ग्रंथांतरे च ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ श्वः कायमघकुवांत धिक् विषाप
 रा ॥ ॥ ना- प्रतीक्षते मृत्युः कृतवा स्य न वा कृत- ॥ ३ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने- लिधर्म संबंधिकाम जे ते तकाक्ष कर-
 एम वाजा ग्रंथमं कत्युं छे जे आवता द- ए- ए- ए- जे धर्म संबंधिकाम ते जे ते अघ केतां प्रथमने दीव सज कर- नो दिव
 सना पाछु ह्या पोरने विषे करवानु जे काम ते जे ते आग ह्या प्रहरने विषे करिसे- केतां धर्म करवानो मन- बोयाय ते सम
 यमां ज धर्म संबंधिकाम जे ते तरत करिसे वुं पणसं जे कर शुक्रे सवारे कर शुक्रे एवो मन सुबोरा खवोना- केम जे मृत्यु जे ते आ
 पुरुषे आट सुकाम कर शुक्रे जे ते आट सुनथि कर- एम वाट जो तो नथि केतां आपुरुषने आट सुंका- करवानु छे ते पुरुषा शेतारे
 ए- सेई जाइ श एम वार कर तो नथि ॥ ३ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ चंदनं शीतलं लोके चंदनादपि चंद्रमाः ॥ चंद्रचंदनयोर्मध्ये
 शीतलासा- संगतिः ॥ ४ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने संतना समागमने विषे अतिशे सुख शांति छे एम कत्युं छे जे आश्लोक
 ने वि- ए- ए- ए- ए- जे ते जे जे ताने करे ए- छे ने ते चंदन थकि पण चंद्रमा जे ते अति शीतल पणाने करे एवो छे ॥
 अने ते चंदनने चंद्रमाने मध्ये पण सा- जननो समागम जे ते अतिशे शीतल ताने करे ए- छे केतां चंदनने चंद्रमा तो आदेह
 ने- पेउ परा- ए- ए- ए- क शीतल ताने करे एवा छे ने साधुने समागमे करिने तो जीवनां अध्यात्म अधिदैवने अधिभूत ए-

અનેરસગંગાધ નામેજેઘંથતેનેવિષેપણસર્વપાપનેટાલનારોનેકહ્યાણનોકરનારોએવોસત્સંગછેએમકહે ॥ જેસંત
 ગુણદોષદા ગમજેતેજીવનેપાપ દહાદિહોદુહિતેદોહુદરેછે કેતાંસત્સંગેકરિનેમનુષ્યદિદ્વિપાપનોત્યાગકરિનથ
 મન વામં પ્રવર્તેછેનેચિ જેતેનેનિર્મલકરેછેનેપૂર્વનાંજેબદ્ધકાલનાજેપાપતેનેઆચમનકરિજાયછેકેતાંજીવનાઅ
 નતજન્મનાજેપાપના ગણતેનેનાશકરેછે ॥ અનેસર્વજૂતપ્રાણિમાત્રનેવિષેકરુણાજેતેનેબંધ કરેછેકેતાંસત્સંગે
 સર્વજીવપ્રાણિમાત્રનાઉપરઅતિશેદયાદ્યાદેછેદાદેસંતુરુષનોસંગજેતેશાશામંગલનેનથિવિસ્તારતોકેતાંસત્સંગ
 તોસર્વસંગદત્તેદેવતારેછે ॥ ૭ ॥ ॥ અનિયુક્તજનેનોક્તમ્ ॥ ॥ શ્લોકઃ ॥ ॥ કોર્થા પ્રાપ્યનગર્વિતોવિષયિનઃ
 કસ્યાપદોઽસ્તંગતાઃસ્ત્રીન્નિઃકસ્યનસ્વંઢિતંત્રુવિમનઃકોનામરાજ્ઞાંપ્રિયઃ ॥ કઃકાલસ્યનગોચરાંતરગતઃકોર્થીગતોઘૌર
 વંકોવાદુર્જિહ્વાપુણ્દ્રપાતિઃક્ષેમેષ્યાતઃપથા ॥ ૮ ॥ ॥ અર્થઃ ॥ ॥ અનેઅનુચ્ચવેજુક્તજેવિવેકિમનુષ્યતેમણેક
 ત્યુંછેજેદ્રવ્યનેપાંમિને ગર્વેજુક્તનથયોએવોકોણમનુષ્યજેતેછેકેતાંદ્રવ્યાદિકસન્નદિયેકરિનેતો જગવાનનાएकाંતિ
 કન્નકવિના વિજાસર્વેદુષ્ટાલોભ્યથઈજાયછેનેકાંણવિષયિજનનેઆપદાયુનથિપ્રાપ્તથઈકેતાંપંચવિષયનેવિ
 ષેઅતિશેઆસત્તેવાજે જનતેતોનિરંતરદુઃસ્વેકરિનેસહેલાકુતરાનિપેઠેહેરાંણથાતાફરેછેનેપ્રથવિનેવિષેસ્થિયુંજેતેમ
 ણેકોણપુરુષ મનનથિસ્વંઢનકર્યુંકેતાં સ્ત્રીરૂપાજેજગવાનનિમાયાતે મેંકરિનેજેનામનમાંમોહનથિઉપજ્યોએવોકો
 ણેરુષછેઆતોપદાસદાસદાદેતે તેવિનાવિજોકોઈનથિનેરાજાજેતેમનેકોણજનવાલોછેકેતાંરાજાકોઈ
 નામિત્રનથિ ॥ અનેકાલનાચારામાંનઆવેએવોકોણજનછેકોઈનથિનેઘૌરવપણેજુક્તએવોજેજનતેનેકોઈઅર્થમ

विवेक
॥७०॥

द्व्यांछेनयिमद्व्यांकतां कोईनुआजं पणुनकरनेअतिअनघपणेरतोएवोजेजनतेनेकोइपदार्थनिसिद्धिथातिनयिने
दुर्जनरूपजेचांमडानिवाधरडितेमां पड्यांकेतां संगिजननेविषेहेतेकरिनेबंधायोएवोकोणमनुष्यजेतेकद्व्यांणनेक
रेएवोजेमार्गतेणेकरिनेचाखेछेकोइनयिचाखतो॥८॥ ॥विश्वेश्वरहृतौच॥ ॥श्लोकः॥ ॥द्वावेवसमवीर्यौ
तुसुरातांबूलमेवच॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनतंबूलंवर्जयेद्यतिः॥९॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेहवेविश्वेश्वरपद्धतिनेविषेसं
न्यासिनेवर्तवानिरित्यकहेछेजेदारुनेतांबूलएबेजवस्तुजेतेजीवनेनरकमांपोचावानेविषेबरोबरखेछेसामर्थ्यजेम
नेएवांछे॥ तेकारणपणामाटेसंन्यासिजेतेसर्वप्रकारेकरिनेतांबूलजेनागरवेखिनांपानतेनोत्यागकरेकेतांसंन्यासिने
तोदारुपिधाबरंज्ज्यापद्मागेछेमाटेओषधमांपणपाननखावुं॥९॥ ॥श्लोकः॥ ॥वराटकेपियतिनासंगृहितेदिने
दिने॥ गोसहस्रवधंपापंश्रुतिरेषासनातनी॥१०॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेसंन्यासिजेतेणेवराटकजेफुटकीकोडीतेजेते
पणग्रहणकरेदेतेसंन्यासिजेतेमनेदिवसदिवसनेविषे हजारगायुंभास्यानुपापद्मागेछेएजेवेदनिश्रुतितेजेतेना
तनछे॥१०॥ ॥श्लोकः॥ ॥यस्तुप्रव्रजितांभूत्वापुनःसेवेतमैथुनम्॥ षष्टिवर्षसंसाणिविष्ठायांजायतेकृमिः
॥११॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेजेपुरुषसंन्यासिथैनेपाछोमैथुननेसेवेछेकेतांप्रथमतोस्त्रीनाविषयस्वनोत्यागकरिनेसं
न्यासिथयोनेपाछोतेविषयनेजोगवेछेतथातेविषयजोगनिमनमंलास्यराखेछे॥ एवोजेसंन्यासितेजेतेतोमने
रात्रहृष्टाष्टवर्षसुधिविष्ठानेविषेकृमिजेतेथायछे॥११॥ ॥नारायणेनोक्तः॥ ॥श्लोकः॥ ॥जातेपिसाक्षात्को
तुस्वपरब्रह्मरूपयोः॥ लोभ्यव्यंमामकैर्न शब्दादिविषयेकचित्॥१२॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेनारायणजेतेमणेतोमंजाव

सार

॥७०॥

नेपांम्योजेः कपुरुषतेनेपणपंचविषययिछेदरे पणआपणतोसिद्धययाछइये माटेएपंचविषयआपणनेशुबाधक
 रनाराछेएमजांणितेदोएएएआंखोआवुंनहिएमकखुंछे जेपोतानुंस्वरूपनेपरब्रह्मनुंजेस्वरूपतेनोसाक्षात्कारयैयेस
 तेपणकेतां पोतानोआवात्मासाक्षात्कारेखातोहोयनेपरमात्मापणसाक्षात्काखेखातातेएदोएएएएएजेअक्त
 जनतेमणेशब्दस्पर्शरूपरसनेगंधएजेपंचविषयतेमनेविषेक्यारेयखोआवुंनहि॥ १२॥ ॥ ग्रंथांतरेच ॥ ॥ श्लोकः ॥
 पंडितोपवरंशर्नः खोहेतकारकः ॥ वानरेणहतोराजाविप्रचोरेणरक्षितः ॥ १३॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेबिजाग्रंथने
 विषेसारानरतामः प्यनाजेगुणदोषतेजेतेकल्याछे जेपंडितजनजेतेपोतानोशत्रुहोयतोपणतेश्रेष्ठछेनेः स्वजनजेते
 पोतानो॥ हेकारितोयकेतांपोताजोपिहयैदेएारेयोहोयतोपणतेसारोनथि॥ केमजेएकएछा॥ ह्योतेएएएनेमित्र
 करिनेपोतापासेचोकिमांराख्योहतो तेवानरेराजानेमारितोहवोकेतांते ॥ जानेमारवातरवास्यताणिनेतयारथयोता
 रेविप्ररूपजेचोरतेणेतेराजाजेतेरक्षानेकस्यो देतांदेराजानाअरणांचोरेदेरांपेकरिनेचोरिकरवापेछेजेनेरस्यपाए
 एतेणेतेराजानिरक्षकरि ॥ १३॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ यतीनांकांचनंदद्यात्तांबूखंब्रह्मचारिणाम्॥ दस्यूनामन्नयंदद्याद्वा
 तापिनरकंब्रजे ॥ १४॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेसंन्यासिनेजेसोनातुल्यदद्यादेछेदेएएए॥ देजेपानबिहुंआपेछेने
 चो जेतेमनेजेनिर्नयपणुआपेछे केतांचोरपासेचोरिकरादेछेदेदेहोयदिक्षाकरेछेएवोजेदातारमः प्यतेजेतेनरक
 प्रत्येजायछे केतांतेदाननोदेनारोनरकमांपडेछेतारेतेसंन्यासिब्रह्मचारिनेचोरतेमनितोशिगतिथाशेतेकांईजणातुन
 थि॥ १४॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ उद्यमेनास्तिदारिद्र्यंजपतोनास्तिपातः ॥ मौनेनकलहोनास्तिनास्तिवै ॥ १५॥ ॥

विवेक
॥ ५१ ॥

म् ॥ १५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने दुष्ट जे तेने उद्यम करते सते दाखिद्रपणु जे तेना शपां मे छे ने जपने करतो एवो जे मनु
प्यते ने पाप जे तेरे तुन थिने मान पणु जे राखवुं ते एकरिने कलह जे ते थातो नथि ने जपने करतो एवो जे जनतेने क्यारे यवि
जे तेरे ति नथि ॥ १५ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ धने पुजी वितव्येषु योषासु नो जनेषु च ॥ असंतुष्टा जनाः सर्वे याता
यास्यंति यंति च ॥ १६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने धन दोहिले थ लावला दोहिले थाली ने विषे तथा जमवाने विषे ॥
असंतोषे जुक्त एवा जे रवे जनते जे तेना शपां मता हवाने केटला कना शपां मे छे ने केटला कना शपां मशे ॥ १६ ॥ ॥ ज्ञा
गवते च ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ सर्वे वेदाश्च यज्ञाश्च तपोदानानि चानघ ॥ जीवाऽन्ये ह्यलक्ष्म्यदुर्गतिदुःखादि
॥ १७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे ज्ञागवतने विषे विदुरजाले छे त्रेयः निप्रत्ये के हे छे जे हे अनघ के तां निर्दोष एवामै त्रेयमु
ने सर्वे वेद ज्ञावात थाय ज्ञकरवात थात पकरवुं तथा दान देवां ए सर्वे जे ते जीवने अन्नयदाने हूं के तां जां ने जन्म मरण
थकि का विने जगवानना धाम मां लेई जावाते निकला जेशो खमो ज्ञागते ने पणन करतां हवां के तां जीवुं ने धर्म ज्ञानने
वैर एते जगवाननि चक्रिकरविने रवे पाप मार्ग नो त्याग करवो एवो रुबो एते करिने जगवानसन्मुख करवारु
पजे परोपकारते निबरोबस्थ कोई न्यथा तुं नथि ॥ १७ ॥ ॥ एकादश योगेश्वरा अतिजनक वचनः ॥ ॥ श्लोकः ॥
दुर्लभो मानुषो देहो देहिनां क्षणचंगुरः ॥ तथापि दुर्लभं मन्ये वै न्प्रियदर्शनम् ॥ १८ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ हवे एकादश
ने विषे नवयोगेश्वर प्रत्ये जनक जा जे ते के छे ॥ जे क्षण मात्र मां ना शपां मे एवो जे मनुष्य नो देह ते जे ते देह धारि जे ते मने
दुर्लभ छे एवो छे के तां बहु जन्मनां जे पुण्य ते मणे करिने प्राप्त थाय छे ॥ अने जगवाननि उपासना क विते म उपयोगे

सार

॥ ५१ ॥

कछेमाटेदुर्लभं न छे ॥ अनेदुर्लभं एवो जे आमनुप्यदेहतेने विषे पणवैकुंठनाथ जे हरिते मने प्रिय एवा जेतमसरखासंतते
मनु जे दर्शन तेने जे ते दुर्लभं एवुमांनुछुं ॥ १८ ॥ ॥ दशमेश्वरचरणे पुचुं देवचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ सध्या
जनो दुर्लभं नमत्रमा पंकयंचिदव्यंगमयत्नतो न घ ॥ पादारविंदनं न जत्यसन्मतिर्गृहांधकूपे पतितो यथा पशुः ॥ १९ ॥
॥ अर्थः ॥ ॥ अने दर्शन दोहे पे श्रीकृष्ण नम्रगवानप्रत्ये मुचुकुंदराजानुवचनछे ॥ जे हे अनघ के तां ने दोष ति एवा नम
वान अ जन जे ते आनखें दोहे पे दुर्लभं न से सर्वे अंगे संपन्न एवुं जे आमनुप्यदेहतेने प्रयत्न कर्यावे ना को करीत्येत
मारि कृपाये करि ने पांमिने तमारा चरणारविंदने नथी न जतो के मजे असत्य ए जे पंचविषय संबंधे म ॥ ये करु स्यतेने
विषे छे बुद्धि जे ना ए ॥ ए जे नथयो छे माटे तमारा चरणारविंदने नथी न जतो ॥ अने ते विषय सुखने पांम वासारुघर रूप
जे अंधापतेने विषे पड़े छे ने महादुःखने पांमे छे के नीपेठतो जे मपशु जे ते तण मां सो न आईने अंधकूपने विषे पड़े छे ने महादुः
खने पांमे छे ते म ए जे न नीप ग संस्था थाय छे ॥ १९ ॥ ॥ पंचमेश्वरचरणे पुचुं देवचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नायं देहो दे
हं न जानुं लोकैकं कष्टात्कामानर्हते विदुर्जायते ॥ तपो देव्यं पुत्रकायेन रत्नं शुद्धो यस्माद्ब्रह्मसौख्यं त्यक्तं न तम् ॥ २० ॥ ॥ अ
र्थः ॥ ॥ अने पंचमने विषे पोताना प्रत्ये कृष्णदेव नम्रगवाननुवचनछे ॥ जे हे पुत्रो आनरलोकने विषे जे देहधारि जी
वने आमनुप्यदेहतेने तपो देव्यं पुत्रकायेन रत्नं शुद्धो यस्माद्ब्रह्मसौख्यं त्यक्तं न तम् ॥ तपो देव्यं पुत्रकायेन रत्नं शुद्धो यस्माद्ब्रह्मसौख्यं त्यक्तं न तम् ॥
मने नम्रगवाजोग्यनथि ॥ ने आमनुप्यदेहतो उल्लू एवुं जे तपते करवाजोग्य छे जे तपे करि ने आजीवन अंतःकरण जे ते
शुद्ध थाय छे ने जे अंतःकरण शुद्ध थाय कि अंत ए जे ब्रह्म सुखते जे ते पमाय छे ॥ २० ॥ ॥ चतुर्थे विदुरं प्रति मैत्रेय मुनि

વેમનુષ્યનેસત્સંગકરવોને સંગનો ત્યાગકરવો એવિરિત્યે સ્કંદપુરાણમાં નારદમુનિ પ્રત્યે નારાયણનુવચન છે ॥ જેમ
 ણક્ષત્રિવૈશ્યને દ્રવ્યારેયવર્ણાણે દુષ્ટો દેહાધુજનનો જે સમાગમતે ને કરે પણ અસત્પુરુષનો જે સંગતે ને તો
 રેયન કરે ॥ કેમ જે સત્સંગ જે તે મુક્તિને પમાડે એવો છે ને કુસંગ જે તે નરકને પમાડે એવો છે કેતાં સત્પુરુષને સંગે કરિને ઘણાક
 જીવજન્મમરણ થિ મુકાઈને નગવાનનાધામને પાંમે છે ને અસત્પુરુષને સંગે કરિને ઘણાક જીવજન્મમાં જાય છે ॥ ॥
 ॥ ૨૩ ॥ ॥ હંસગીતાયાં ચોક્તમ્ ॥ ॥ શ્લોકઃ ॥ ॥ ગતિઃ સંતેષુ દેહકલ્પકલ્પે સ્વિનંયદિવાસ્તેનમેવ ॥ વા
 સોયથારંગવશં પ્રયાતિ તથાસતેષાં વશમન્યુપૈતિ ॥ ૨૪ ॥ ॥ અર્થઃ ॥ ॥ અને જેવા મુલ્લોડાં પાછો છે તે જે વોપોતે
 ગનો કરનારો પણ થાય છે એમ હંસગીતામાં કત્યું છે જે જો સંતને સેવે ને જો અસત્પુરુષને સેવે ને જો તપસ્વિને સેવે ને જો
 ને સેવે તો તે સેવા કરનારો મનુષ્ય જે તે તેમના વશપણને પામે છે ॥ કેતાં જે સંતનો સંગ પાછો છે તે જો થાય છે ને જે
 ર્જનનો સમાગમ કરે છે તે જો પાછો છે ને જે ચોરનિસોવત કરે છે તે મનુષ્ય ચોરનિપેઠે જાય છે ॥ તે નિકે નિપેઠે તો
 જે મનુષ્ય જે ગનાવશપણને પાંમે છે તે નિપેઠે ॥ કેતાં જે મધોદુલ્લોડાં ગલિનારંગમાં બોલે તો કાલુ થાય છે ને જો કં
 રુબાનારંગમાં બોલે તો કાલુ થાય છે ને જો હલદરમાં બોલે તો પિલુ થાય છે ને જો ગુલાબિરંગમાં બોલે તો ગુલાબિયું થાય છે
 તેમ જે મુલ્લોડાં પાછો છે તે વોપોતે થાય છે ॥ ૨૪ ॥ ॥ સમમે પ્રહ્લાદવચનમ્ ॥ ॥ શ્લોકઃ ॥ ॥ શ્રવણં કી
 ર્તનં વિષ્ણોઃ સ્મરણં પાદસેવનમ્ ॥ અર્ચનં વંદનં દાસ્યં સસ્ય માત્મનિવેદનમ્ ॥ ૨૫ ॥ ॥ અર્થઃ ॥ ॥ અને ચક્તિનાં જે
 નવલક્ષણે તેના પ્રતિપાદનને અર્થે સમમસ્કંધને વિષે પ્રહ્લાદજિનુવચન છે જે નગવાનનિકયાસં નલવિતથા નગવાન

विवेक
॥७३॥

नां कथाकोत्तनकरवांतथा न्नगवाननिमूर्त्तिनुस्मरणकरवुंतथा न्नगवाननाचरणारविंदनीसेवाकरवितथा न्नगवान
निपूजाकरवितथा न्नगवाननेदनाकरवितथा न्नगवाननुदासपणुकरवुंतथा न्नगवाननुसखापणुकरवुंतथा न्नग
वाननेपोतानोदेहअणकरिदेवो एरित्येन्नक्तजनजंतेमनेन्नगवाननिनवप्रकारनिजेन्नक्तितेनिरंतरकरविएमसर्व
शास्त्रपुराणनोसिद्धांतछे ॥ २५ ॥ ॥ न्नारतेचोक्तम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ यावंतोरोमकूपाःस्युःस्त्रीणांगात्रेषुनिर्मिताः
तावद्वर्षसहस्राणिनरकंपर्युपासते ॥ २६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेन्नारतनेविषेपरस्त्रीसंगनोअतिशेदोषकत्योछे जेपर
स्त्रीनाशरीरनेविषेजेद्वारुंवाडं नाछिद्रनिर्म्याछे तेएकएकछिद्रप्रत्येएकएकहजारवरसपरजंततेपरस्त्रीनासंगनोकर
नारोपुरुषजेतेनरकनेन्नोगवेछे ॥ २६ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ नहिमांसंतणाल्काष्ठादुपक्ष्माद्वापिजायते ॥ जंघाताद्भवे
न्मांसंतस्मादोषोऽस्तिन्नक्षणे ॥ २७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेवद्विन्नारतनेविषेमांसन्नक्षणेनेविषेदोषकत्योछे हेराजन्
मांसजेतेतरणथकिनथियातुंतथाकाष्ठथकिनथियातुंतथापाशाणथकिनथियातुं मांसतो जंतुन छे किजथाय
छे तेमाटेमांसन्नक्षणेनेविषेदोषेछे एविरित्येसर्वेशास्त्रपुराणनोसिद्धांतछे ॥ २७ ॥ ॥ न्नारतेचोक्तम् ॥ ॥
॥ श्लोकः ॥ ॥ तस्मात्प्रमाणतः कार्यो धर्मः सूक्ष्मो विजानता ॥ अहिंसा च भूतेभ्यो धर्मो न्यो ज्यायसीमता ॥ २८ ॥
॥ अर्थः ॥ ॥ अनेन्नारतनेविषेहिंसानानिषेधनेअर्थेन्नीष्मपितानुवचनछे जेजेकारणमाटेकोइजीवप्राणिमात्रनि
हिंसातोभ्यरेयनकरविएमधर्ममूर्त्तिएवाजेमनुतेकेताहवातेकारणपणामाटेविशेषेकरिनेसर्वशास्त्रनासिद्धांतनेजा
णनारोजेपुरुषतेणेसर्वशास्त्रनाप्रमाणथकि अहिंसारूपजेसूक्ष्मधर्मतेजेतेकरवो ॥ केमजेसर्वेभूतनीजेअहिंसाते

सार

॥७३॥

[illegible]

विवेक
। ५४ ॥

लोकनेविषेधर्मजंतेवित्तछे तेमजन्ममरणथकिविताएवाजेमुमुक्षुजनतेमनेसंतजेतरक्षाकरनाराछे॥३२॥ ॥श्लो
कः॥ ॥संतोदिशंतिचक्षुंषिबहिरर्थःसमुत्थितः॥देवतावांधवाःसंतःसंतआत्माहमेवच॥३३॥ ॥अर्थः॥ ॥अ
नेवक्षिसंतजेतेमनुप्यजेतेमनेसतनेअसतनाविवेकरूपीजेनेत्रतेनेआपेछे जेमसारिपेठेउग्याएवाजेसूर्यतेजेतेसर्वेने
बास्यप्रकाशरूपीनेत्रआपेछेतेम॥ अनेसंतजेतेदेवाछेदेवाचाबंधुछेनेसंतजेतेजमुनेमाराआत्मानिपेठेवाहालाछे
माटेजेममारिसंवापूजाकरवितेमजतंसाधुनिपणसंवापूजाकरवि॥३३॥ ॥एकादशेचोक्तम्॥ ॥श्लोकः॥
कृतादिषुप्रजाराजनकलाविच्छंतिसंभवम्॥कक्षौखदुन्नविश्वंतिनारायणपरायणाः॥३४॥ ॥अर्थः॥ ॥अने
एकादशस्कंधनेविषेजनकराजाप्रत्येयोगेश्वरनुवचनछे जेहेराजनसब्दत्रेत्यानेद्वापरएत्रणयुगनेविषेथइयुं एवि
जेप्रजातेजेतेकलियुगनेविषेपोतानोजन्मजेतेनेइछेछे शामाटेतोतेकलियुगनेविषेनारायणतेजछेश्रेष्ठपामव
जोग्यस्थानतेजेमनेएवाघणाजनजेतेनिश्चेथाशेकेतांपृथ्वीनेविषेअवतारनेधरसेएवाजेनारायणनितेमनां
आश्रितयैनेजन्ममृत्युनांजेबंधनतेथिमुकांणायकातेनारायणमुनिनुजेधामतेनेघणाकजनजेतेपांमशेतेजकारण
पणामाटेसर्वेगुनिप्रजातेजेतेकलियुगनेविषेजन्मनेइछेछे॥३४॥ ॥द्वितीयस्कंधेच॥ ॥श्लोकः॥ ॥कि
रातहूणांधपुलिंदपुल्कसाञ्जीरकंकायवनाःखसादयः॥येऽन्येचपापायदुपाश्रयाश्रयाःशुद्धातितस्मैप्रन्नविष्णवे
नमः॥३५॥ ॥अर्थः॥ ॥हवे।द्वितीयस्कंधनेविषेआगद्वयथवानोजेनारायणनोअवतारतेनेसुखवतायक।क
देवजिजेतेनमस्कारकरेछे जेकिरातहूणअंधनेपुलिंदएजेसर्वेन्निलनिजातियुंतथाचांडालतथाआहिरक्यठियवनने

सार
॥ ५४ ॥

सोऽपि एवादि कजे मनुष्य ॥ तथा विजापण घण कपापि जनते जे ते जे मना आश्रित एवाजे साधु पुरुष ते मनो ॥ आश्र
य जे मने ए ॥ यथाशुद्धथाशे ॥ केतां निचउंच जातिना सर्वे म ॥ यजे ते जे मना साधु ने समागमे करि ने मोक्ष ने पां मशे एवे
प्रतापे जुक्त आगल्यथाशे एवाजे तमे ते तमने हुं जे ते तमस्वर करुं छुं केतां आगल्य कलि गने विषे प्रगल्यथ इने असंख्य
जीवनो उद्धार करशे एवाजे प्रगट प्रतापे जुक्त नारायण मुनि ते मने हुं जे तेन मस्कार करुं ॥ ३५ ॥ ॥ सुरास्पर्शनि
षेधे पराशर मुनि वचनम् ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ अज्ञाना ज्ञानतो वापि सुरां स्पृष्ट्वा त्रिवर्णजः ॥ प्रयाति नरकं घोरं या
वच्चंद्रदिवाकरौ ॥ ३६ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने सुरा जे दारुते ना स्पर्शनानि षेधने विषे पण पराशर मुनिनु वचन जे ते छे
जे त्रण वर्णनो जन जे ते अ ॥ नथ कि अथवा ज्ञान थ कि केतां जां एये अजां एये पण जो राने अडे तो ते जन राने अडिने
महाघोर नरक मां पडे छे ते कयां सुधितो ज्यां सुधि चंद्र माने सूरज तपेत्यां सुधि एविरित्ये दारुने स्पर्श करि ने पण नरक निप्रा
मिथाय छे तारे राने मघना पानने विषे तो घणां कदुःखरत्यां छे तथा दोषरत्यां छे माटे कोइ मनुष्य ने सुराने मघना पानम
करवुं ॥ ३६ ॥ ॥ ब्रह्मांडपुराणे तममुद्रादिधारणं चोक्तः ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ शंखचक्रोर्ध्वपुंड्रादिधारयेद्ब्राह्मणो यदि ॥
श्री ॥ ॥ ॥ कर्मार्हं त्येषां परमाश्रुतिः ॥ ३७ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अने ब्रह्मांडपुराणे ने विषे तो छाप ऊर्ध्वपुंड्र तिलक ने तु
लसिनि कंठि एटलां वानां जे ए धार्या होय ते ज ब्राह्मण आदि कसर्व कर्म कराववाने योग्य थाय छे एम कथ्युं छे जे ब्राह्म
ण जे ते जो शंखचक्र गदाने पद्य तथा ऊर्ध्वपुंड्र तिलक तथा तुलसिनि जे बेवडी कंठि ते मने धारण करे तो ते ब्राह्मण जे ते आदि
तथा यज्ञ तथा विवाहादिक सर्व कर्म कराववां ते मने अर्थ योग्य एवा थाय छे ए प्रकार नि एसवो परिश्रेष्ठ एवी वेदनी श्रुति

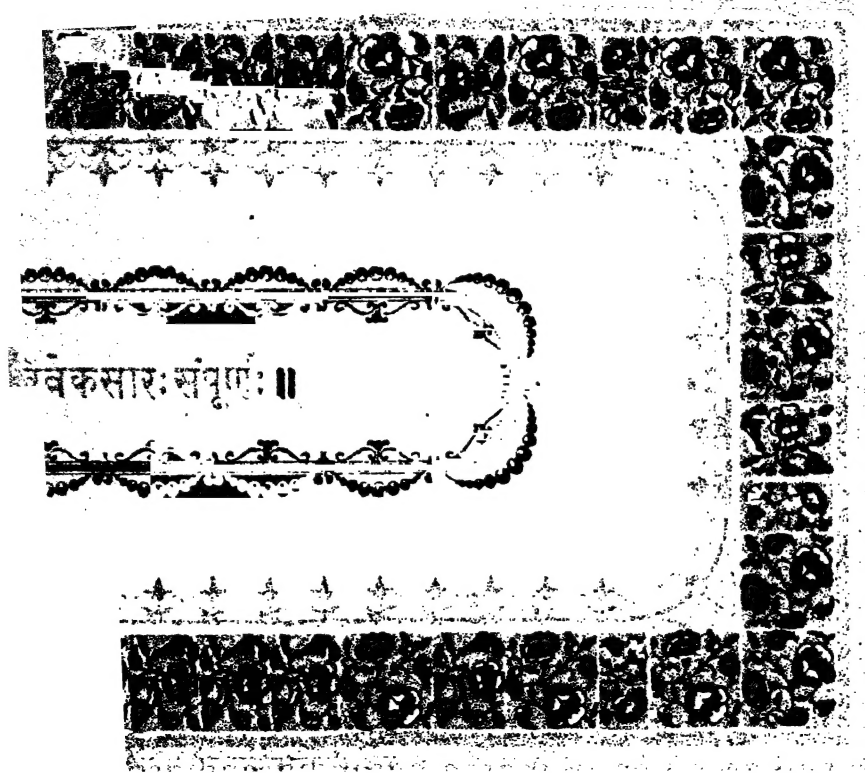
विवेक
॥ ७५ ॥

जेतेछेकतांएविरीत्येसर्ववेदपुराणशास्त्रनेसर्वआचारजनोरिद्धंतछेमाटेब्राह्मणादिकवर्णनेछापऊर्ध्वपुंड्रतिलकने
तुलसीनिमाळातेअवश्यपणेकरिनेधारवां॥३७॥ ॥सारसंग्रहेअविष्योत्तरपुराणवचनम्॥ ॥श्लोकः॥ ॥
यज्ञोदानंतपोहोमोजनंपितृतर्पणम्॥चक्रलांछनहीनस्यविप्रस्यनिष्फलंचतत्॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेतप्तमुद्रायेर
हेतजेप्रतेनिनिंदानुकेनारुसारसंग्रहनेविषेअविष्योत्तरपुराणुद्धृततेजेयइकरवोतथादानदेवुंतथातपकरं
तथागेमकरवोतथाब्राह्मणजमाडवातथापितरिनुतर्पणकरवुं॥एवैलेलेप्रमाणान्छापजेचिद्धतेणेरहितए
जेविप्रतेनुनिष्फलतेकर्मथायछे॥३८॥ ॥ऊर्ध्वपुंड्रधारणेहरिभक्तिविलासेपद्मपुराणवचनम्॥ ॥श्लोकः॥
॥ऊर्ध्वपुंड्रविहीनस्तुकिंचित्कर्मकरोतियः॥इष्टापूजादिकंसर्वनिष्फलंस्यान्नसंशयः॥३८॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेऊ
र्ध्वपुंड्रतिलकधारणकरवानेविषेहरिभक्तिविलासनामेजेग्रंथतेमांपद्मपुराणनुवचनछेजेकपालनेविषेऊर्ध्वपुंड्रतिल
केरहितएवोजेमनुष्यतेजेतेयज्ञकरवोतथावाव्यकुवाकराववाएआदिकजेककर्मतेनेकरेछेतेसर्वकर्मजेतेनिष्फ
लथायछेतेमांकांइसंशयजेतेनथिमाटेसर्वमनुष्यनेऊर्ध्वपुंड्रतिलककरंएमसर्वग्रंथनोसिद्धांतछे॥३९॥ ॥स्कंद
पुराणेचोक्तम्॥ ॥श्लोकः॥ ॥हारिद्रेणतुचूर्णेनकुंकुमेनसुगंधिना॥ऊर्ध्वपुंड्रस्यमध्येतुलक्ष्मीस्थानंप्रकल्पये
त्॥४०॥ ॥अर्थः॥ ॥अनेस्कंदपुराणनेविषेतोचंदलेसहितऊर्ध्वपुंड्रतिलककरवाएवुंछेजेवैष्णवजनजेते
हलदरनेखारमांपकविनेतेनुकरेदुएवुनेजिणुचुरणनेसुगंधिमानएवुजेकुंकुमतेणेकरिनेऊर्ध्वपुंड्रतिलकनामध्यने
विषेक्ष्मीजिनास्थानकरूपजेचांदलातेनेकरे॥४०॥स्कंदद्वारकामाहात्म्येतुलसीमाळाधारणमुक्तम्॥ ॥श्लो

सार

॥ ७५ ॥

कः ॥ ॥ निवेद्यकेशवेमाझांतुलसाकाष्ठं जवां ॥ वहतेयोनरोन्नत्यातस्यनैवास्तिपातकः ॥ ४१ ॥ ॥ अर्थः ॥
अनेवैश्वजननेकंठनेविषे लसीनिबेवडीकंठिधारवानुंस्कंद राणमांदारकामाहात्म्यनेविषेकरुंछ जजेमनुष्य
लसानाकाः मांथियईएविमाझाकेतांतुलसीनिबेवडीकंठितेने जगवानाने ॥ ॥ दिकराविनेपोतानाकंठनेविषेधार
करेछे तेमनुष्यनेकोईजात्य प पजेतेनथिजरेतुकेतांतेनांसर्वेपापजेतेनाशपांमेछे ॥ ४१ ॥ ॥ श्लोकः ॥ ॥ वि
वेकसारोरचितोमयाऽसौसद्व्यंसारंसमुधृत्यतुष्ट्यै ॥ हरेःसतांतेमयितुष्टिमीःस्ततस्तदायांघिसरोजः ॥ ॥ ४२ ॥ ॥
इतिश्रीविमलैकांतधर्मप्रवर्तकश्रीसहजानंदस्वामिशिष्यबलरामदासमुनिनासं ॥ ॥ श्रीगुणातीतानंदः ॥ न्या ॥ याकृत
श्री ॥ विवेकसारप्रकरणार्थनिरूपणं ॥ ॥ दशप्रकरणम् ॥ १५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेसर्वेसंयनोजेसारतेनो
सं ॥ द्वारकारनेतेश्रीहरीनाजेसंततेमनितुष्टिनेअर्थे केतांतेमनिप्रसन्नतानेअर्थेमेवलरामदासः नियआविवेकसार
नामग्रंथजेतेकस्योछे ॥ तेकारणपणामाटेतेश्रीहरिनेतेमनाजेसंतजनतेजेतेतेमनाचरगारविंदनोदास एवोजेहुते
मारेविषेतुष्टिनेपांमोकेतांआग्रंथनुजेकरवुंतेणेकरिनेतेसर्वेमाराउपरुखराजिछावो ॥ ४२ ॥ ॥ गविरित्यश्रीनिर्मल
एवोजेएकांतिकधर्मतेनाप्रवर्तावनाराएवाजे श्रीसहजानंदस्वामितेमनोशिष्यएवोजेबलरामदासनामे ॥ नितेणेस
दुरुश्रीगुणातातानंदः ॥ ॥ विवेकसारप्रकरणार्थनिरूपणं ॥ ॥ दशप्रकरणम् ॥ १५ ॥ ॥ अर्थः ॥ ॥ अनेसर्वेसंयनोजेसारतेनो
कस्युतेनामेपंधरः ॥ प्रकरणजेतेथयुं ॥ १५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

विवेकसारः संवृणः ॥

